

Cerklje ob Krki: novosti v poselitvi Dolenjske v zgodnjem srednjem veku

Cerklje ob Krki: new findings on the early medieval settlement of Dolenjska

Daša PAVLOVIČ, Petra VOJAKOVIČ, Borut TOŠKAN

Izvleček

Cerklje ob Krki je najdišče z najstarejšimi ostanki zgodneslovanske poselitve na Dolenjskem. Analize lončenine in radiokarbonskih datacij so nakazale dve fazi poselitve, prvo v 6. st. in v prvi polovici 7., drugo med sredino 10. in sredino 12. st.

Tri pridobljene radiokarbonske datacije nakazujejo naselitev Slovanov v dolino Krke v času med letoma 585 in 660, verjetno povezano z odselitvijo Langobardov v Italijo leta 568 in prihodom Avarov v Panonsko nižino. Najdbe kosti visokoraslega goveda italskega porekla morda kažejo na roparske pohode na ozemlje pod upravo Bizanca, ki jih omenjajo pisni viri. Četrta radiokarbonska datacija in lončenina praškega tipa z arhaičnimi ustji pa dopuščata možnost, da so manjše skupine Slovanov tu bivale pred sredino 6. st., kar povezujemo z možnim angažmajem Slovanov pri varovanju meje vzhodnorimskega cesarstva ali pri pohodih bizantinske vojske z območij južne Donave proti Italiji, v katerih so služili kot najemniški vojaki.

Mlajšo fazo poselitve v Cerkljah povezujemo z agrarnim zaledjem gospostva Starega gradu v Podbočju.

Ključne besede: jugovzhodna Slovenija; Dolenjska; Cerklje ob Krki; zgodnji srednji vek; 6. in 7. st.; 10.–12. st.; zgodnji Slovani; arheozoologija; visokoraslo govedo

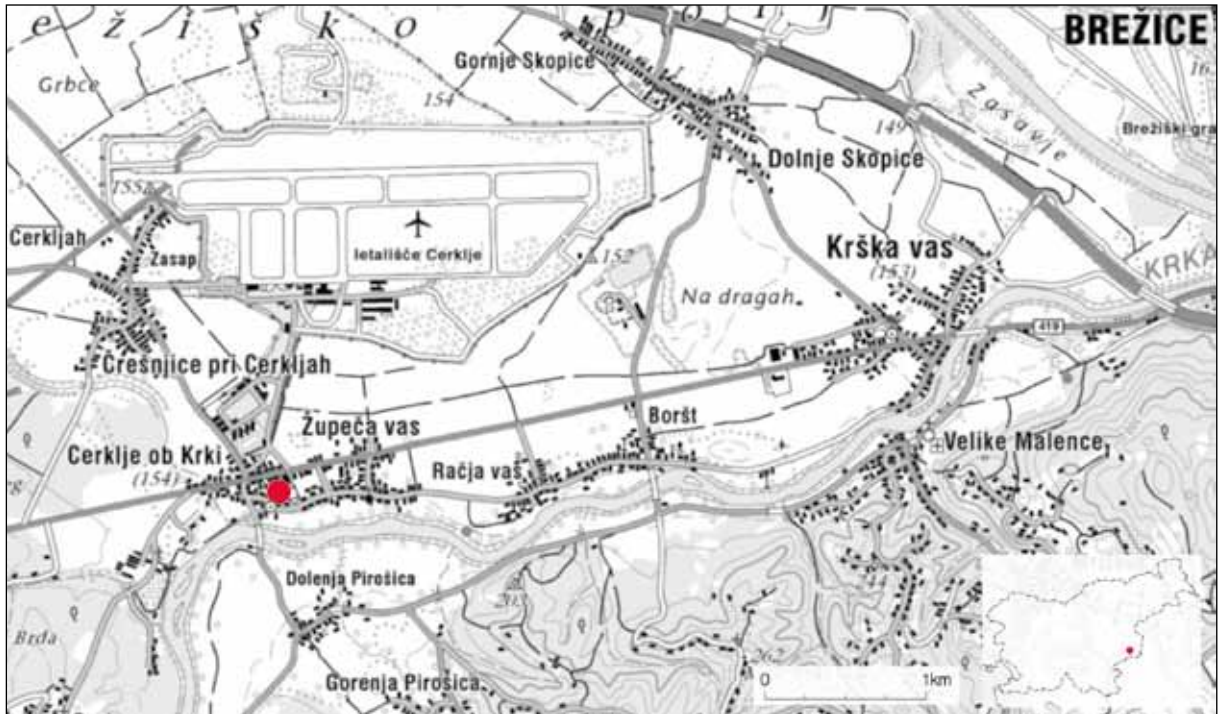
Abstract

Cerklje ob Krki is a site that has revealed the earliest known remains of Early Slavic settlement in Dolenjska, south-eastern Slovenia. The pottery analysis and the ^{14}C dates have shown two early medieval habitation phases, the first one in the 6th and first half of the 7th century, the second between the mid-10th and the mid-12th century.

Three of the ^{14}C dates show that the Slavs lived in the valley of the River Krka sometime between 585 and 660, probably related to the departure of the Langobards for Italy in 568 and the arrival of the Avars into the Pannonian Plain. The bones of large cattle of Italic origin suggest that these Early Slav inhabitants took part in plundering campaigns into the territory under Byzantine administration, such as are related by ancient authors. The fourth ^{14}C date and the Prague-type pottery with an archaic rim also raise the possibility that small groups of Early Slavs lived here even before the mid-6th century. They may have been engaged to protect the border of the Eastern Roman Empire or recruited as mercenaries in the Byzantine army that advanced from areas along the southern stretches of the Danube towards Italy.

The late phase of early medieval habitation at the site is believed to be linked to the agricultural hinterland of the feudal estate of Stari grad in Podbočje.

Keywords: south-eastern Slovenia; Dolenjska; Cerklje ob Krki; Early Middle Ages; 6th and 7th centuries; 10th–12th centuries; Early Slavs; archaeozoology; large cattle

Sl. 1: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Lokacija arheoloških raziskav leta 2016.

Fig. 1: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Location of the 2016 archaeological excavations.

Arheološke raziskave, ki so potekale v letu 2016 tik ob kompleksu Osnovne šole Cerklje ob Krki, približno 350 m severno od reke Krke (sl. 1; 2), v ravninskem delu srednjepleistocenske savske terase, so obsegale površino cca. 5000 m². Območje izkopavanja je bilo razdeljeno v sektorje in mrežo kvadrantov velikosti 5 × 5 m (sektor 1, kv. A–E/1–9; sektorja 4 in 5 pa kv. A–K/3–17). Odkriti so bili sledovi več poselitvenih faz (sl. 2). Za boljše razumevanje celotnega dogajanja in ohranjenosti odkritih ostalin podajamo splošen terenski izvid najdišča s kratko predstavitvijo odkritih prazgodovinskih in rimskodobnih ostalin, podrobneje pa obravnavamo zgodnesrednjeveške ostaline, ki so glavna tema prispevka.

TERENSKI IZVID

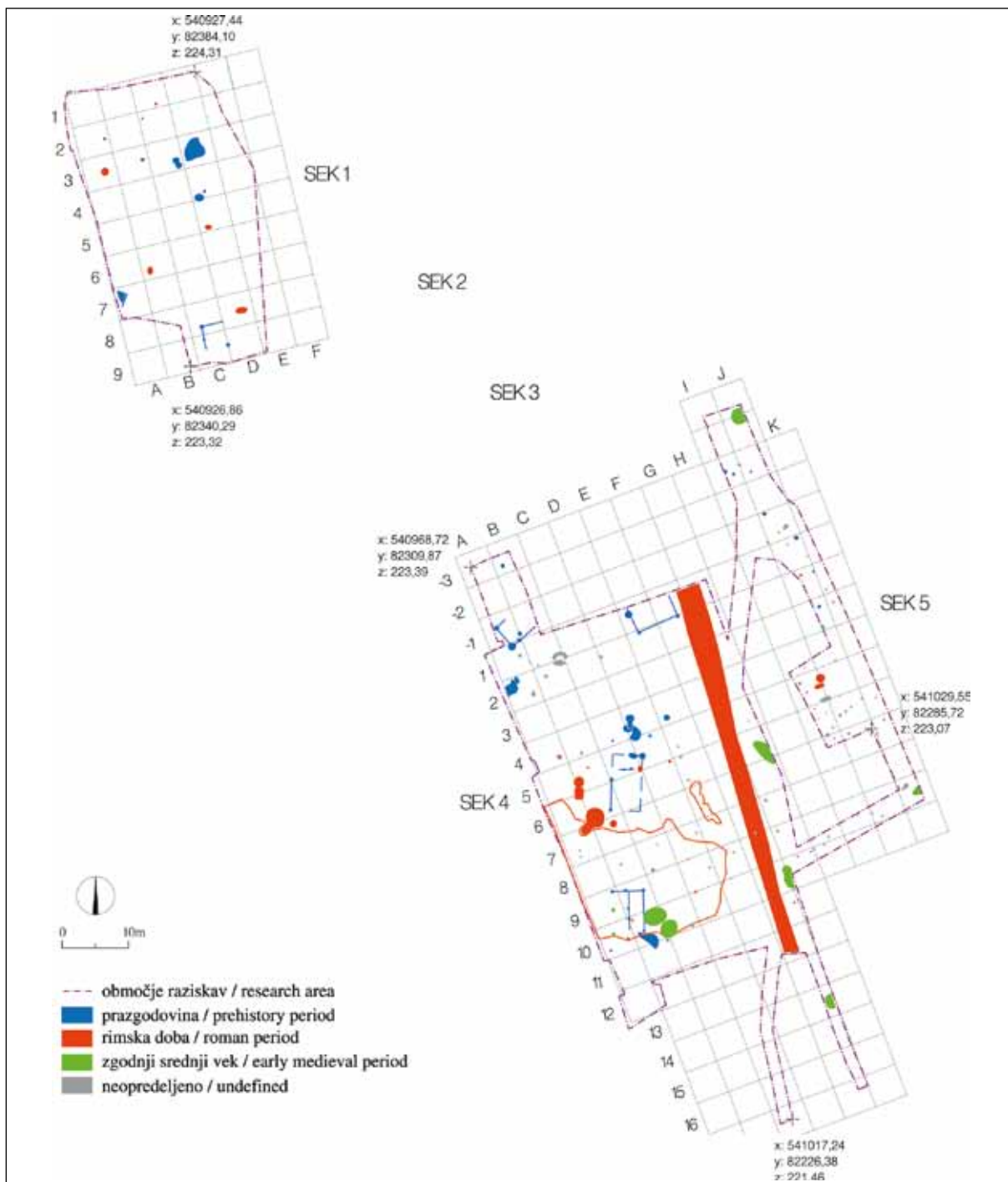
Primarna geološka podlaga na najdišču je plast rdečkastorjavega glinastega melja z večjo vsebnostjo apnenčevih prodnikov in lomljencev velikosti do 5 cm (SE 1105 = 1128). Gre za plast preperelega savskega proda, ki je bila debela tudi do 4 m. Na vrhu te plasti je bila odkrita zgodnesrednjeveška jama 5.

Nad SE 1105 se je formirala do 35 cm debela rumenorjava plast meljaste gline z manjšo vsebnostjo apnenčevih prodnikov in lomljencev

velikosti do 3 cm ter manjšo vsebnostjo prazgodovinske lončenine in drobcov oglja (SE 1003 = 1106). Plast je sicer po zgradbi naravnega izvora, a hkrati predstavlja ostanke hodne površine, saj so bile v njej odkrite tako prazgodovinske kot tudi rimskodobne jame in strukture. Na tem nivoju smo zasledili tudi zgodnesrednjeveški jami 2 in 6.

Na posameznih območjih sektorjev 4 in 5, v kv. A–C/6–10 ter kv. G–K/5–10, se je nad SE 1003 ohranila do 30 cm debela plast temno rumenorjavega glinenga melja. Zemljena plast je vsebovala manjše količine apnenčevih prodnikov in lomljencev velikosti do 2 cm. V njej smo odkrili manjše število prazgodovinske, rimske in zgodnesrednjeveške lončenine ter drobcov oglja (SE 1004 = 1187 = 1313). Plast je verjetno ostanek močno poškodovane hodne površine. Poleg prazgodovinskih ter rimskodobnih so bile v njej odkrite tudi zgodnesrednjeveške jame 1, 3, 4 in 7.

Plasti SE 1003 (= 1106) in SE 1004 (= 1187 = 1313) je prekrivala do 20 cm debela plast rjavega glinastega melja. Ta je poleg apnenčevih prodnikov in lomljencev velikosti do 3 cm vsebovala še rimskodobni in novoveški gradbeni material ter prazgodovinsko, rimskodobno, zgodnesrednjeveško in novoveško lončenino. V njej so se pojavljali posamezni drobcovi oglja (SE 1002 = 1125). Opredelili smo jo kot nekdanjo ornico. Nad njo

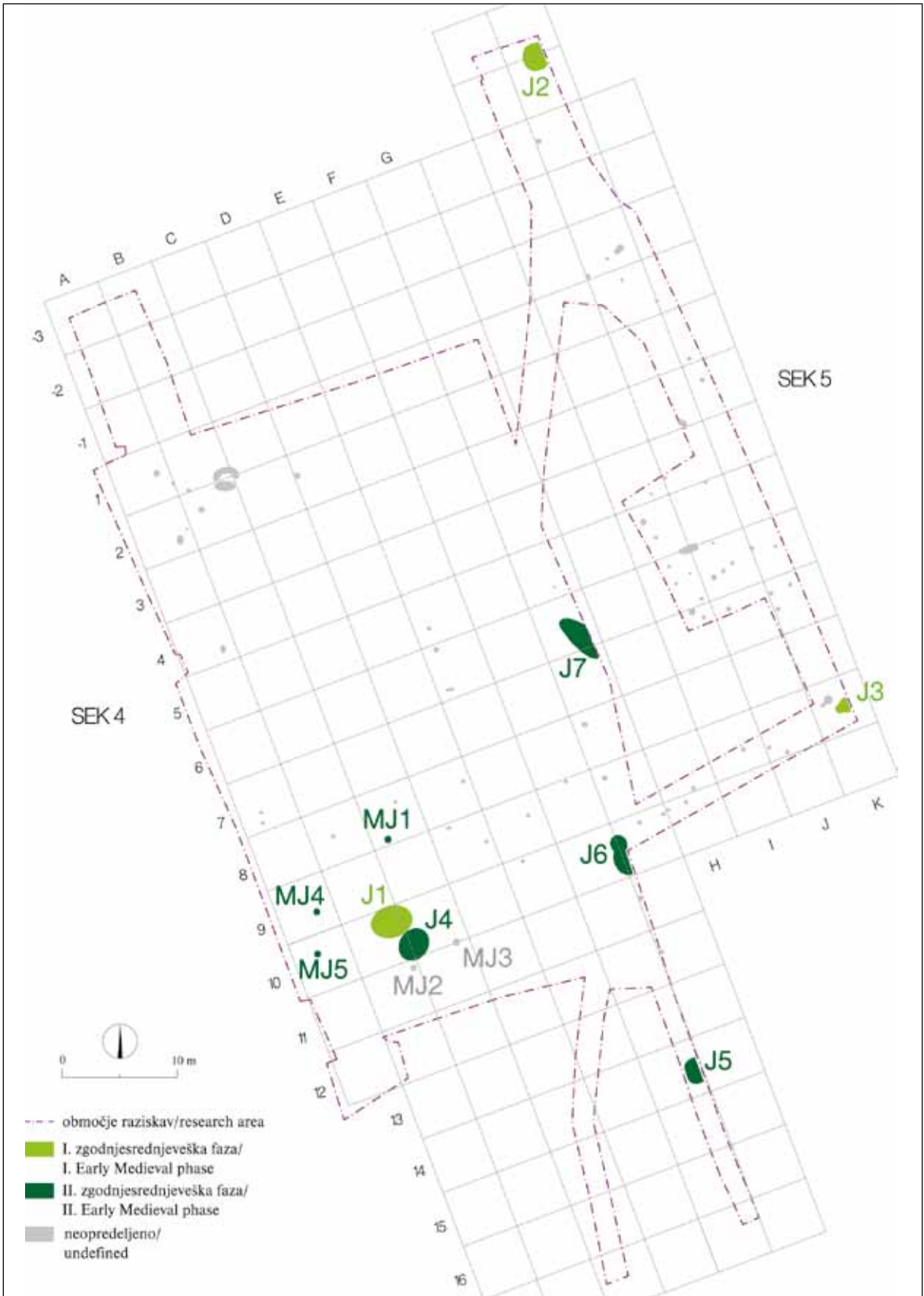
Sl. 2: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Izkopavanja leta 2016. Tloris najdišča z mrežo kvadrantov in arheološkimi ostalinami. M. = 1:1000.

Fig. 2: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Excavations in 2016. Plan of the site with marked grid and archaeological remains. Scale = 1:1000.

sta ležali do 15 cm debela plast sodobne ornice (SE 1001 = 1126) ter ruša (SE 1000 = 1127).¹

¹ Plasti SE 1000 = 1127, SE 1001 = 1126 in SE 1002 = 1125 smo med arheološkim nadzorom ob gradnji skupaj strojno odstranili, do predvidene globine 50 cm.

Terenski izvid kaže enostavno sosledje plasti, v katerih so bile odkrite številne jame in druge ostaline iz treh časovnih obdobj. Najstarejši arheološki zapis, ki ga umeščamo v prazgodovinsko obdobje, se razprostira po celotnem raziskovanem območju (sl. 2). Zastopajo ga predvsem jame raz-

Sl. 3: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Izkopavanja 2016. Jame iz zgodnj srednjeveškega obdobja v sektorjih 4 in 5. M. = 1: 500.
 Fig. 3: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Excavations in 2016. Early medieval pits in Sectors 4 and 5. Scale = 1: 500.

ličnih velikosti in oblik, različni pa so tudi višinski nivoji njihovega odkritja. V teh jamah so bile odkrite najdbe, ki jih časovno umeščamo tako v čas zgodnje bronaste dobe (med 19. in 17. st. pr. n. št.) kot tudi v čas pozne bronaste dobe (od 12. do 10. st. pr. n. št.). Sploh v pozni bronasti dobi razporeditev arheoloških ostalin kaže na notranjo ureditev naselbine, za katero so značilne manjše lesene hiše z dvema, tremi ali štirimi linijami stojk. Predeli za kuhanje so, kot nakazuje peč, ležali izven objektov, vendar v njihovi neposredni bližini. Izven objektov so bile odkrite manjše shrambene ali odpadne jame.

Po opustitvi poznobronastodobne naselbine raziskano območje verjetno ni bilo poseljeno vse do zgodnjerskega obdobja (*sl. 2*). Takrat so bili izvedeni obsežni posegi. Na skrajnem vzhodnem delu sektorja 4 je bil odkrit več kot 55 m dolg, 3 m širok ter 1,3 m globok jarek V-preseka. Usmerjen je bil SZ–JV ter zapolnjen s tremi zasutji. Zahodno od jarka so ležali kupolasta peč z delovnim prostorom ter ostanki jam različnih namembnosti. Med njimi prevladujejo jame za stojke, ki predstavljajo ostanke lesenih konstrukcij – objektov. Čeprav nimamo dovolj dokazov, bi morda lahko slednje povezali s številnimi kratkotrajnimi pohodnimi rimskimi vojaškimi tabori s slabo ohranjenimi utrdbenimi strukturami, ki so že bili odkriti ob pomembni prometnici iz Ljubljanske kotline proti vzhodu v smeri Segestike/Siscije (današnji Sisak).² Najmlajša rimskodobna predmeta na najdišču sta odlomka krožnikov severnoafriške sigilate, pri čemer en sodi h krožnikom tipa Hayes 50A/B v severnoafriški fakturi C3/4.³ To nakazuje, da se je rimska poselitev prostora zaključila v prvi polovici ali sredini 4. stoletja. Ponovno poselitev lahko opredelimo v čas zgodnjega srednjega veka (*sl. 2; 3*).

ZGODNJSREDNJEVEŠKO OBDOBJE

Podrobno bomo predstavili in analizirali ostanke iz zgodnjerskega obdobja.⁴ Odkriti so bili v sektorjih 4 in 5 in predstavljajo tretjo fazo poselitve na lokaciji Osnovne šole Cerklje ob Krki (*sl. 3*). Gre za sedem jam (J1–J7) različnih velikosti in oblik, ki vsebujejo zgodnjerske drobno

gradivo, ter več časovno neopredeljenih manjših jam (MJ) za stojke ali za druge namene. Nekatere izmed jam niso imele izpovednega drobnega gradiva in so bile v tretjo fazo umeščene na podlagi stratigrafske lege (*sl. 3*). Obravnavane jame smo zasledili na nivoju treh različnih plasti, pri čemer kaže poudariti, da plasti naravno padajo proti jugu. Največ jam (1, 3, 4 in 7) smo zasledili tik po odstranitvi nekdanje ornice, torej na nivoju starejše hodne površine plasti SE 1187 = 1313, ki pa se je ohranila le na nekaterih območjih sektorjev 4 in 5 (v kv. A–C/6–10 ter kv. G–K/5–10). Jami 2 in 6 sta bili vidni na nivoju plasti SE 1106. Ta je sicer naravnega izvora, vendar hkrati predstavlja tudi ostanke starejše hodne površine, saj so na njej ležale prazgodovinske in tudi rimskodobne najdbe. Jamo 5 pa smo zasledili najnižje, šele na nivoju arheološko sterilne plasti (SE 1128). Zaključimo lahko, da nobena izmed jam nima ohranjenega vrha oziroma dejanske višine in da se sočasne intaktne površine v njihovi okolici niso ohranile. Prav tako ni mogoče pojasniti odnosa med jamama 1 in 4, ki sta bili odkriti druga zraven druge.⁵

Jame z zgodnjerskejšimi najdbami

Jama 1

(J1; SE 1224/1225/1286/1268)

(*sl. 3–4; t. 1–4*)

V sektorju 4, kv. B–C/10, je bila v zemljeno plast, ki je vsebovala tako prazgodovinsko, rimsko kot tudi zgodnjerske lončenino (SE 1187; *sl. 4*), vkopana večja ovalna jama 1 (vel. 3,2 × 2,4 m; gl. 0,6 m). Poševne stene so tekoče prehajale v konkavno dno. Jama je imela U-presek in bila zapolnjena s tremi zasutji (*sl. 4: a–c*). Najstarejše zasutje (a), debelo do 5 cm, je bilo sestavljeno iz zelo temno sivkastorjavega glinastega melja. Vsebovalo je nekaj do 8 cm velikih ožganih apnenčevih prodnikov, prežgano glino in prežgane živalske kosti, rimske tegule in opeke, večje število zgodnjerske lončenine (*t. 3: 21–33*) ter večjo koncentracijo oglja. Med drobcu oglja so bili prepoznani primerki topola (*Populus*),⁶ del oglja pa je bil poslan v radiokarbonsko analizo (*sl. 9: 2*).

Nad prvim polnilom je ležalo do 35 cm debelo zasutje (b) iz zelo temno sivkastorjavega glinastega melja, ki je, prav tako kot polnilo pod njim, vsebovalo nekaj do 10 cm velikih ožganih apnenčevih prodnikov, vendar nekoliko več prežgane gline in prežganih živalskih kosti. V tem zasutju

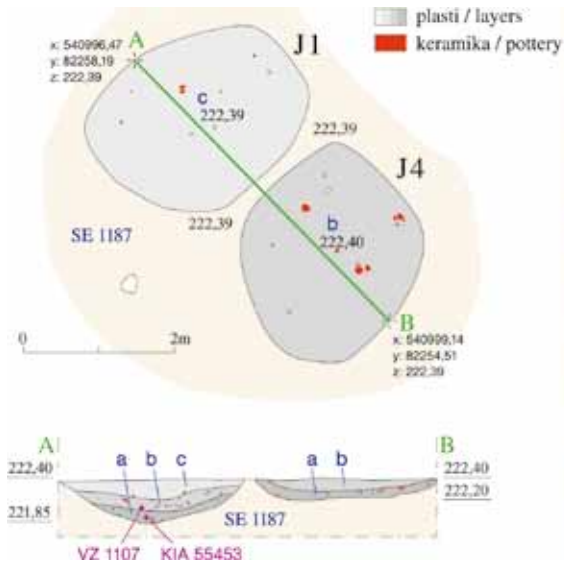
⁵ Glede na to, da je v jami 1 ohranjena izključno lončenina iz prve zgodnjerske faze, v jami 4 pa iz druge faze, med fazama pa je najmanj 300 let razlike, menimo, da jami nista dno istega objekta.

⁶ Identifikacijo lesnih vrst je opravila Meta Culiberg (upokojena raziskovalka ZRC SAZU, Inštitut za biologijo Jovana Hadžija).

² Guštin 2015, 221–233.

³ Keramične najdbe rimskega obdobja je opredelila Iris Bekljanov Zidanšek, Arhej, d. o. o., za kar se ji najlepše zahvalujemo.

⁴ Poročilo: Vojaković et al. 2016.

Sl. 4: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Zgodnjesrednjeveški jami J1 (zasutja a, b, c) in J4 (zasutji a in b) in presek AB. – Pogled na izpraznjeni jami J1 in J4 in manjši jami M2 in M3 z jugovzhoda; ter prerez AB z zahoda. M. = 1:100. (Prim. sl. 3: kv. B–C/10).

Fig. 4: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Early medieval Pit J1 (Fills a, b, c) and Pit J4 (Fills a and b); and Section AB. – Emptied Pits J1 and J4 and small Pits M2 and M3, view from the southeast and pits in Section AB, view from the west. Scale = 1:100. (Cf. Fig. 3: Grid Squares B–C/10).

je bilo odkrito nekoliko manjše število zgodnjesrednjeveške lončenine (t. 4: 34–38) in manjša koncentracija oglja hrasta (*Quercus*). Od tu je bil pobran vzorec,⁷ ki je bil poslan v radiokarbonsko analizo (sl. 9: 2,3).

Proti vrhu je sledilo tretje zasutje (c), debelo do 20 cm, iz zelo temno sivkastorjavega glinastega melja. Kot spodnji nasutji je tudi to vsebovalo več apnenčevih lomljencev in prodnikov velikosti do 15 cm, med katerimi so bili nekateri ožgani, rimske tegule in opeke ter večje število zgodnjesrednjeveške lončenine (t. 1: 5–12; 2: 13–20). Najmlajše polnilo je poleg žganih in nežganih živalskih kosti vsebovalo le še manjšo koncentracijo oglja, med katerim je bil prepoznan les gabra (*Carpinus*) in hrasta (*Quercus*).

Jama 2

(J2; SE 1311/1312/1451)

(sl. 3; 5; t. 4–5)

V sektorju 5, kv. J/od –4 do –5, je bila v zemljeno plast, ki je vsebovala prazgodovinsko lončenino (SE 1106; sl. 5), vkopana večja ovalna jama 2 (vel. 2,3 × 1,5 m; gl. 0,25 m). Poševne stene so prehajale v neravno dno. Jama je imela nepravilen presek in bila zapolnjena z dvema zasutjema (sl. 5: a–b). Starejše zasutje (a), debelo do 25 cm, je bilo sestavljeno iz zelo temno sivkastorjavega peščenega melja. Vsebovalo pa je tudi nekaj do 10 cm velikih apnenčevih prodnikov, živalske kosti, rimske tegule in opeke, manjše število zgodnjesrednjeveške lončenine (t. 5: 43–45) ter manjšo koncentracijo oglja.

Nad njim je ležalo do 10 cm debelo zasutje (b) iz črnega peščenega melja, ki je vsebovalo več do 20 cm velikih apnenčevih prodnikov, rimske tegule in opeke, manjše

število zgodnjesrednjeveške lončenine (t. 4: 39–42), večjo koncentracijo živalskih kosti, od katerih sta bili dve radiokarbonsko datirani (sl. 9: 2,3), in manjšo koncentracijo oglja. Med ostanki oglja je bil prepoznan les hrasta (*Quercus*), gabra (*Carpinus*), bresta (*Ulmus*), jerebika (*Sorbus*) in javorja (*Acer*).

Jama 3

(J3; SE 1353/1354)

(sl. 3)

V sektorju 5, kv. K/9, je bila v zemljeno plast (SE 1187; sl. 3) vkopana ledvičasto oblikovana jama 3 (vel. 1,1 × 1 m; gl. 0,4 m). Jama je na vzhodu segala izven izkopnega polja, zato nam njena dejanska velikost ni znana. Navpične stene so ostro prehajale v neravno dno. Jama je imela nepravilen presek in bila zapolnjena s plastjo zelo temno sivkastorjavega peščenega melja, ki je vseboval še manjše apnenčeve prodnike, rimske opeke, zgodnjesrednjeveško lončenino⁸ ter manjšo koncentracijo oglja.

Jama 4

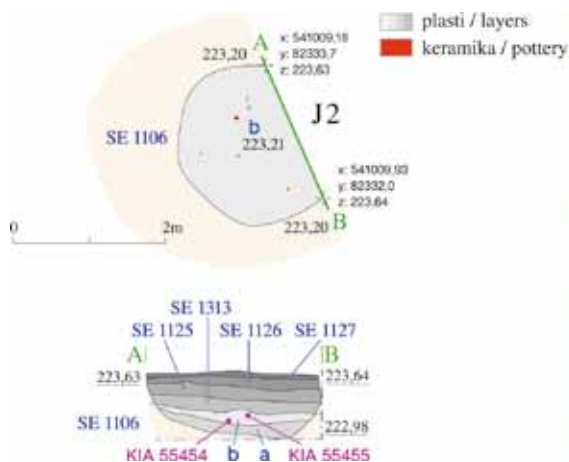
(J4; SE 1220/1221/1269)

(sl. 3–4; t. 1)

V sektorju 4, kv. B–C/10, je bila tik ob jami 1 v zemljeno plast (SE 1187; sl. 4) vkopana še večja oglata jama 4 (vel. 2,7 × 2,1 m; gl. 0,18 m). Poševne stene so prehajale v konkavno dno. Jama je imela U-presek in je bila zapolnjena z dvema zasutjema (sl. 4: a–b). Starejše zasutje (a), debelo do 5 cm, je bilo sestavljeno iz zelo temno sivkastorjavega peščenega melja. Vsebovalo je nekaj do 10 cm velikih apnenčevih

⁷ VZ 1107.

⁸ Odkrita sta bila le dva odlomka ostenij prostoročno izdelane zgodnjesrednjeveške lončenine.

Sl. 5: Zgodnjemedievalna jama J2 (zasutji a in b) in presek AB. – Pogled na izpraznjeno jamo in presek z zahoda. M. = 1:100. (Prim sl. 3: kv. J/-5, -4).

Fig. 5: Early medieval Pit J2 (Fills a and b) and Section AB. – Emptied pit and Section AB, view from the west. Scale = 1:100. (Cf. Fig. 3: Grid Squares J/-5, -4).

prodnikov in lomljenecv, drobce malte, rimske tegule in opeke, večje število zgodnjemedievalne lončenine ter manjšo koncentracijo oglja.

Nad njim je ležalo do 13 cm debelo zasutje (b) iz zelo temno sivkastorjavega glinastega melja, ki je vsebovalo nekaj do 15 cm velikih apnenčevih prodnikov. V tem zasutju je bilo odkrito nekoliko manjše število rimskih tegul in opek ter nekoliko večje število zgodnjemedievalne lončenine (t. I: 1–4) in večja koncentracija oglja. Med ostanki oglja je bil prepoznan les bresta (*Ulmus*). V zasutih jame je bila torej odkrita večja količina rimskega gradbenega materiala skupaj z odlomki zgodnjemedievalne lončenine.

Okoli jam J1 in J4 so se koncentrirale manjše jame (MJ1–MJ5), ki najverjetneje predstavljajo jame za stojke.

Manjša jama 1

(MJ1; SE 1120/1121)

(sl. 3)

V sektorju 4, kv. C/8, je bila v zemljeno plast (SE 1187; sl. 3) vkopana manjša ovalna jama MJ1 (vel. 0,33 × 0,24 m; gl. 0,06 m). Navpične stene so ostro prehajale v neravno dno. Jama je bila v preseku nepravilne oblike, zapolnjena je bila s plastjo temno rumenkastorjavega glinastega melja, ki je vseboval še manjše apnenčeve prodnike in zgodnjemedievalno lončenino.

Manjša jama 2

(MJ2; SE 1222/1223)

(sl. 3; fotografija na sl. 4)

V sektorju 4, kv. B/11, je bila v zemljeno plast (SE 1106; sl. 3) vkopana manjša ovalna jama MJ2 (vel. 0,37 × 0,3 m; gl. 0,08 m). Navpične stene so ostro prehajale v ravno dno. Jama je imela U-presek in je bila zapolnjena s plastjo temno sivkastorjavega glinastega melja, ki je vseboval še pesek, manjše apnenčeve prodnike in drobce oglja.

Manjša jama 3

(MJ3; SE 1226/1227)

(sl. 3; fotografija na sl. 4)

V sektorju 4, kv. C/10–11, je bila v zemljeno plast (SE 1106; sl. 3) vkopana manjša ovalna jama MJ3 (vel. 0,3 × 0,27 m; gl. 0,13 m). Navpične stene so ostro prehajale v ravno dno. Jama je imela U-presek in bila zapolnjena s plastjo temno sivkastorjavega glinastega melja, ki je vseboval še pesek, manjše apnenčeve prodnike in drobce oglja.

Manjša jama 4

(MJ4; SE 1204/1205)

(sl. 3)

V sektorju 4, kv. A/9, je bila v zemljeno plast (SE 1187; sl. 3) vkopana manjša okrogla jama MJ4 (vel. 0,32 × 0,32 m; gl. 0,25 m). Navpične stene so ostro prehajale v ravno dno. Jama je imela U-presek in bila zapolnjena s plastjo temno rumenkastorjavega glinastega melja, ki je vseboval še manjše apnenčeve prodnike, zgodnjemedievalno lončenino in večjo koncentracijo oglja.

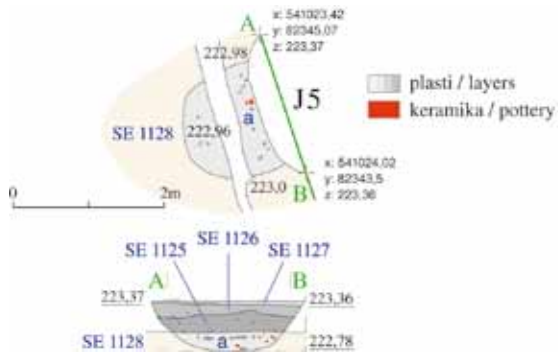
Manjša jama 5

(MJ5; SE 1206/1207)

(sl. 3)

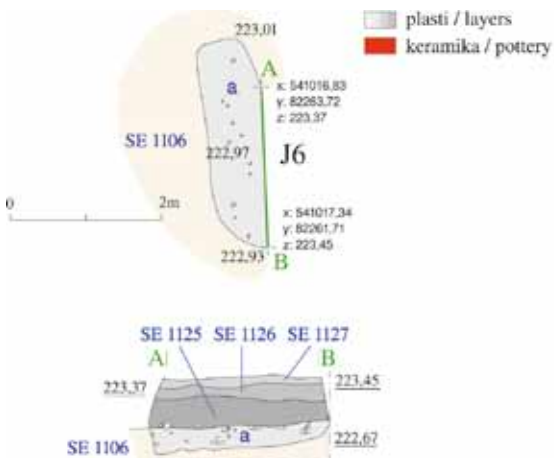
V sektorju 4, kv. A/10, je bila v zemljeno plast (SE 1187; sl. 3) vkopana manjša ovalna jama MJ5 (vel. 0,26 × 0,23 m; gl. 0,25 m). Navpične stene so ostro prehajale v ravno dno. Jama je imela U-presek in je bila zapolnjena s plastjo temno rumenkastorjavega glinastega melja, ki je vseboval še zgodnjemedievalno lončenino in drobce oglja.

Manjše jame smo zasledili na nivoju dveh različnih plasti. Jame MJ1, MJ4 in MJ5 v plasti SE 1187, jami MJ2 in MJ3 pa v plasti SE 1106. Pomenljivo je, da so bili v jamah MJ1, MJ4 in MJ5, ki so bile odkrite v isti plasti, najdeni odlomki zgodnjemedievalne lončenine. Še več, jami MJ4 in MJ5 imata enako sestavo zasutja ter sta ohranjeni do enake globine. Jama MJ1 pa se od njiju razlikuje po sestavi zasutja, prav tako je njena ohranjenost bistveno manjša. Jami MJ2 in MJ3, ki sta bili vkopani v drugo plast, nista vsebovali arheoloških najdb. Zato ju uvrščamo v zgodnjemedievalno obdobje zgolj na podlagi bližine ter medsebojnega ujemanja sestave zasutij

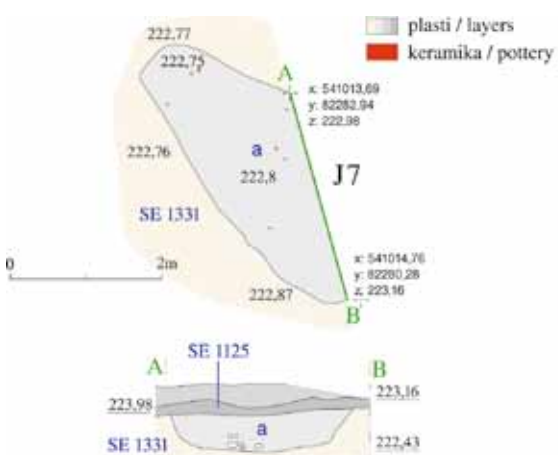
Sl. 6: Zgodnj srednjeveška jama J5 (zasutje a) in presek AB. – Pogled na jamo v prerezu z zahoda. M. = 1:100. (Prim. sl. 3: kv. F/14).

Fig. 6: Early medieval Pit J5 (Fill a); and Section AB. – Pit in section, view from the west. Scale = 1:100. (Cf. Fig. 3: Grid Square F/14).

Sl. 7: Zgodnj srednjeveška jama J6 (zasutje a) in presek AB. – Pogled na jamo v prerezu z jugozahoda. M. = 1:100. (Prim. sl. 3: kv. F–G/10).

Fig. 7: Early medieval Pit J6 (Fill a); and Section AB. – Pit in section, view from the southwest. Scale = 1:100. (Cf. Fig. 3: Grid Square F–G/10).

Sl. 8: Zgodnj srednjeveška jama J7 (zasutje a); in presek AB. – Pogled na izpraznjeno jamo z severozahoda. M. = 1:100. (Prim. sl. 3: kv. G/6–7).

Fig. 8: Early medieval Pit J7 (Fill a); and Section AB. – Emptied Pit, view from the northwest. Scale = 1:100. (Cf. Fig. 3: Grid Square G/6–7).

ter ohranjenih višin in globin. Hkrati pa dopuščamo možnost, da bi pripadali bodisi prazgodovinskemu bodisi rimskemu obdobju. Opisane manjše jame bi lahko z večjo tvorile nekakšno nadzemno konstrukcijo oz. večji objekt. Ni jasno, ali jih smemo pripisati jami 1, jami 4, obema ali nobeni.

Jama 5

(J5; SE 1317/1318)

(sl. 3; 6; t. 5–6)

V sektorju 4, kv. F/14, je bila na sterilni plasti (SE 1128; sl. 6) odkrita večja ovalna jama 5 (vel. 1,5 × 1,2 m; gl. 0,3 m). Poškodoval jo je recentni vkop, na vzhodu pa je segala izven izkopnega polja, zato nam njena dejanska velikost ni znana. Poševne stene so tekoče prehajale v konkavno dno. Jama je imela U-presek in je bila zapolnjena z zasutjem iz zelo temno rjavega peščenega melja. Zasutje je vsebovalo še več apnenčevih prodnikov in lomljencev velikosti do 24 cm, ki so bili skoncentrirani na severnem delu jame. V njem pa so bile odkrite še rimske opeke in zgodnjersrednjeveška lončenina (t. 5: 46–47; 6: 49–56), živalske kosti ter manjša koncentracija oglja. Med ostanki oglja je bil prepoznan les hrasta (*Quercus*) in breze (*Betula*).

Jama 6

(J6; SE 1327/1328)

(sl. 3; 7; t. 6)

V sektorju 4, kv. F–G/10, je bila na zemljeni plasti (SE 1106; sl. 7) odkrita večja ledvičasto oblikovana jama 6 (vel. 2,95 × 0,85 m; gl. 0,4 m). Jama se je na vzhodnem delu nadaljevala izven izkopnega polja, zato nam njena dejanska velikost ni znana. Poševne stene so zvezno prehajale v ravno dno. Jama je bila hruškastega preseka, zgoraj ožja kot pri dnu, zapolnjena z zasutjem iz zelo temno rjavega peščenega melja, ki je vsebovalo več apnenčevih lomljencev in prodnikov velikosti do 20 cm. V njem so bile odkrite še rimske opeke, zgodnjersrednjeveška lončenina (t. 6: 57–58), živalske kosti, ožgana lupinica lešnika⁹ ter manjša koncentracija oglja. Med ostanki oglja je bil prepoznan les hrasta (*Quercus*).

Jama 7

(J7; SE 1442/1443)

(sl. 3; 8; t. 6)

V sektorju 4, kv. G/6–7, je bila na zemljeni plasti (SE 1313; sl. 8) odkrita večja elipsasta jama 7 (vel. 4,4 × 1,7 m; gl. 0,6 m). Jama je na vzhodnem delu segala izven izkopnega polja, zato nam njena dejanska velikost ni znana. Poševne stene so tekoče prehajale v konkavno dno. Jama je imela U-presek in je bila zapolnjena z zasutjem iz zelo temno rjavega peščenega melja, ki je vsebovalo več apnenčevih lomljencev in prodnikov velikosti do 20 cm. Ti so bili skoncentrirani na dnu jame. V njem pa so bile odkrite še rimske opeke, zgodnjersrednjeveška lončenina (t. 6: 59–60), živalske kosti ter manjša koncentracija oglja. Med ostanki oglja je bil prepoznan les hrasta (*Quercus*) in češnje (*Prunus avium*).

⁹ Za podatke se zahvaljujemo Tjaši Tolar, ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

OVREDNOTENJE GRADIVA

Med drobnim gradivom iz jam J1–J7 prevladujejo lončenina, živalske kosti in gradbeni material (odlomki rimskih opek in tegul) (tab. 1). Prav tako so bile v zasutih jam zadostne količine zoglenega lesa za nadaljnje analize (sl. 9).

Lončenina

V sedmih jamah, ki jih opredeljujemo v zgodnjersrednjeveško obdobje, je bilo skupno 796 odlomkov lončenine (10,8 kg), od tega je bilo v jamah 1 in 2 kar 618 kosov (10,5 kg) (tab. 1).

Lončenina iz teh dveh jam je tako po obliki kot po fakturi in načinu izdelave zelo enovita. Izdelana je prostoročno in ima značilno luknjičavo površino. Izrisani in delno rekonstruirani so bili odlomki 41 posod (t. 1: 5–12; 2–5). Vse razen ene so bile neokrašene. Edini okrašen odlomek (t. 2: 17) iz jame 1 (sl. 4: najvišje zasutje (c)) je imel vtisnjene krožce (Pavlovič 2017a, sl. 10). Vse posode klasificiramo kot lonce, le odlomek iz iste jame (sl. 4: najnižje zasutje (a); t. 3: 21) pripada skledi.

Lonci so oblikovani sodčasto z najširšim obodom v zgornji tretjini. Rame je neizrazito. Odprtine imajo velik premer in so – tam, kjer je to zaradi boljše ohranjenosti posode mogoče opazovati – le za malenkost ožje od maksimalnega premera posode. Ustja spadajo v skupino neizrazitih kratkih ustij, t. i. arhaična ustja (Parczewski 1993, 56–58), ki so pogosto navpična, redko pa blago izvihana in zaobljena. Robovi ustij so lahko zaobljeni (t. 1: 5,8–12; 2: 16; 3: 21,33; 4: 37,40; 5: 43), rahlo odebeljeni (t. 1: 7; 3: 22,31; 4: 35,38) ali pa obrezani (t. 1: 6,7; 2: 13–15; 3: 23–25,27–30; 4: 34).

Tovrstne lonce pripisujemo lončenini praškega tipa, ki je razširjena na prostoru od Rusije do Slovenije in je opredeljena kot najzgodnejša lončenina zgodnjih Slovanov.¹⁰ Konteksti, v katerih je samo lončenina praškega tipa s t. i. arhaičnimi ustji, med katere sodita tudi jami 1 in 2, so običajno opredeljeni kot najstarejša faza slovanske poselitve

¹⁰ Zgodnjo slovansko lončenino je preučevalo mnogo avtorjev (Gavrituhin 1997; Buko 1990; Terpilovskij 2005; Profantová 2009) predvsem iz Ukrajine, Poljske, Češke in Slovaške. Zgodovina raziskav in metod za klasifikacijo lončenine (npr. Fusek 1994, 18–34 in tam navedena literatura; Kuna, Profantová 2005, 154–159) ter geneza lončenine praškega tipa (npr. Parczewski 1993, 62–65) sta bili večkrat objavljeni. Kritično k opredeljevanju lončenine praškega tipa Curta (2001).

(Parczewski 1993, 56–58; Fusek 1994, 101; Kuna, Profantová 2005, 212, 213, sl. 84; Pleinerova 2000, 147–149; drugače meni, predvsem za slovenski prostor, F. Curta 2018¹¹).

Lončenina iz dveh omenjenih jam je zelo enovita. Najboljše primerjave v Sloveniji najdemo v lončenini starejše zgodnj srednjeveške faze z najdišča Nova tabla pri Murski Soboti (Pavlovič 2013, 223, 229–240, sl. 78), v manjši meri pa tudi v lončenini najdišča Kotare – Baza pri Murski Soboti (Kerman 2011b, 52, kat. G1297–1360). Po klasifikaciji loncev z Nove table jih lahko primerjamo z lonci tipov 1 in 2 (Pavlovič 2013, 176–178). Glede na obliko in fakturo jih umeščamo med najzgodnejše primerke loncev praškega tipa v Sloveniji, ki so lahko datirani že od konca 5. ali prve polovice 6. stoletja naprej. Tovrstna lončenina je ovrednotena in njena zgodnja datacija utemeljena v že objavljeni razpravi (Pavlovič 2017a, 349–386) na podlagi relevantnih primerjav iz Slovaške, Češke, Moravske, zgornjega Potisja, Poljske, Ukrajine in Belorusije (ib., 359–361) ter temelji na naboru radiokarbonskih datacij, novčnikih najdbah in najdbah bizantinskih importov, pisnih virih, jezikoslovnih analizah ter upoštevanju relevantnih historičnih okoliščin (ib., 363–367). Nedavno pa se je tem primerjavam pridružilo še območje vzhodne Transilvanije v Romuniji, kjer je bilo odkrito najdišče Fodor-kert – Miercurea Ciuc (Botár 2018; Botár, Puskás 2019), prav tako z najzgodnejšo lončenino praškega tipa in dvema zemljankama, radiokarbonsko datiranima v čas med sredino 5. in sredino 6. stoletja (Botár 2018, 33).

Na najdišču Cerklje ob Krki je najbolj ohranjen velik lonec iz spodnjega zasutja (a) jame 2 (*t. 5: 43*). Je edini, ki ga je bilo mogoče v celoti rekonstruirati. Ima kroglasto oblikovan trup z velikim premerom ustja. Rame je le blago nakazano in se nadaljuje v zelo kratko in pokončno ustje z zaobljenim robom. Dno je izstopajoče debelo in majhno v premeru. Temu loncu na slovenskih najdiščih ne najdemo dobre primerjave. Ga pa lahko primerjamo s slovaškimi lonci tipa III1bD ali IV1bD po klasifikaciji Gabriela Fuska za Slovaško. Morda je najbližja primerjava z žaro, odkrito na najdišču Báhoň severovzhodno od Bratislave (Fusek 1994, 156, t. II: 2), in z loncem iz objekta I/72 z najdišča Žilina (Fusek 1994, 266, t. LXIX: 8). Dno lonca iz jame 2 v Cerkljah (*t. 5: 43*) je primerljivo z debelim dnom, odkritim v zasutju (c) jame 1 (*t. 2: 18*), obe pa sta primerljivi z dnom,

odkritim v zemljanki SZ 6 na najdišču Nova tabla (Pavlovič 2017a, sl. 6: 10). Ta zemljanka je na podlagi primerjav lončenine in radiokarbonske datacije umeščena v prvo polovico 6. st.

Ostalih loncev ni bilo mogoče rekonstruirati v celoti, tako da lahko primerjamo predvsem ustja in oblikovanost zgornjega dela posode. Presenetljivo je, da so kljub oddaljenosti med Cerkljami ob Krki in Prekmurjem ter prostoročni izdelavi tako v dimenzijah kot oblikovanju izjemno podobni prekmurskim. Lonec z rahlo zalomljenim kratkim ustjem (*t. 1: 5*) ima primerjavo v loncih z Nove table (Pavlovič et al., še neobjavljeno gradivo,¹² glej *op. 12*, kat. G909, G910). Lonec (*t. 1: 9*) je primerljiv z loncem G1023¹³ in loncem G1161¹⁴ na najdišču Nova tabla (Pavlovič 2017a, kat. G1023, G1161) in z loncem G1307¹⁵ na najdišču Kotare – Baza (Kerman 2011b, kat. G1307). Blago izvihano ustje (*t. 1: 12*) je primerljivo s podobnimi iz plasti SE 92 z najdišča Kotare – Baza (Kerman 2011b, kat. G1311, G1314). Lončkoma iz Cerkelj (*t. 1: 10; 5: 44*) primerljive posodice so na Novi tabli zastopane v jamah SZ 11 in SO 11 (glej *op. 12*, kat. G1135, G1146). Lonci s kratkimi, rahlo izvihanimi ustji z ravnim robom (*t. 2: 15,16; 3: 29,30*) imajo primerjave v jamah SO 23 in SO 169 z Nove table (glej *op. 12*, kat. G844, G845, G897) ter v SE 92, SE 143 in SE 159 na najdišču Kotare – Baza (Kerman 2011b, kat. G1322, G1327, G1337). Lonci z malo daljšimi vertikalnimi ustji (*t. 1: 11; 3: 24,27,28*) so primerljivi z nekaterimi iz jam SZ 4, SZ 11 in SO 65 z Nove table (glej *op. 12*, kat. G1004, G1136, G1067) ter v SE 159 s Kotare – Baza (Kerman 2011b, kat. G1341). Lončki z blago poudarjenim ramenom (*t. 3: 33; 4: 34*) se pojavljajo tudi v jamah SO 65 in 92 na Novi tabli (glej *op. 12*, kat. G1068, G1160), lonček z bolj odebeljenim ustjem (*t. 3: 22*) pa v SO 169 (glej *op. 12*, kat. G847). Prav tako lahko več odlomkov iz zemljanke SZ 6 z Nove table primerjamo z lončkom z neizrazitim ustjem (*t. 3: 32*).

Edina odkrita *skleda* v Cerkljah (*t. 3: 21*) ima prav tako primerjave na prekmurških najdiščih v skledi G1161 iz jame SO 92 z Nove table (glej *op. 12*, kat. G1161) ter v skledi iz SE 6 z najdišča Kotare – Baza (Kerman 2011b, kat. G1298). Nasploh

¹² D. Pavlovič, M. Guštin, G. Tiefengraber, M. Zorko, *Nova tabla pri Murski Soboti. Zgodnji srednji vek, Arheologija na avtocestah Slovenije 52/3*, v pripravi.

¹³ Jama SZ 4.

¹⁴ Jama SO 92.

¹⁵ SE 92.

¹¹ Z referencami na njegove starejše objave in druge avtorje.

se med zgodnjeslovansko lončenino keramične skleda in skledice redko pojavljajo, tudi na relevantnih slovaških najdiščih. Primerku iz Cerkelj je še najbolj podobna skleda z malo bolj uvitim in odebeljenim ustjem iz objekta 18 na najdišču Dúbravka v Bratislavi (Fusek 1994, t. VIII: 12), ki je zanimiva tudi zato, ker se pojavlja skupaj z loncem, ki ima enako oblikovano ustje kot lonec iz zgornjega zastutja (c) jame 1 iz Cerkelj (*t. 1*: 5), in z odlomki ostenj s pečatnim okrasom. Pečati iz Dúbravke so narejeni v obliki rozete, sestavljene iz malih trikotnikov (Fusek 1994, t. VIII: 12–25). Na Moravskem pa podobne skleda (npr. Jelínková 2015, tab. 5: 1) v zgodnjeslovanskih kontekstih – tako kot tudi koščene glavnike, nekatere vrste orožja, okove torbic in druge predmete – povezujejo z merovinškim vplivom ali vplivom polabskih Germanov (Jelínková 2015, 135–144), saj so zelo pogoste v moravskih langobardskih grobovih (Tejral (ur.) 2011, t. 3; 5; 12; 15; 21–22; 28; 31; 35; 39; 43–45; 47; 49–50; 66; 68; 70; 76).

Istemu vplivu je pripisan tudi *pečatni okras* na lončenini praškega tipa. V Cerkljah je bil okrašen le en odlomek ostenja, in ta z vtisi krožcev oziroma pečati (ostenje lonca *t. 2*: 17; Pavlovič 2017a, sl. 10). V Sloveniji je ta okras edinstven.

Okras žigov na lončenini praškega tipa je na čeških in moravskih najdiščih razmeroma redek. Primer lonca praškega tipa z okrasom žigosanih preprostih krožcev je bil odkrit v žganem grobu na najdišču Přitluky na južnem Moravskem (Gimbutas 1971, 110, t. 27). Pogostejši je na zahodnem Slovaškem. Pripisujejo ga vplivu germanskih ljudstev, predvsem Langobardov (Fusek 1994, 62; Kuna, Profantová 2005, 341, sl. 69A; Profantová 2008, 625–626, sl. 8; Jelínková 2015, 141–142, tab. 4: 2). Profantová meni, da je večja pogostnost tega okrasa na zahodnem Slovaškem povezana z daljšim sobivanjem zgodnjih Slovanov z Langobardi in Gepidi (Kuna, Profantová 2005, 174; Profantová 2015). Na najdišču Roztoky na Češkem lončenino s tem okrasom uvršča v najstarejšo fazo, s historično določenim začetkom okoli leta 530 ali 560 in koncem ob izteku 6. st. (Kuna, Profantová 2005, 212–214), čeprav se lahko drugi predmeti, ki prav tako nakazujejo stik z Germani – glavniki in nekateri kovinski predmeti –, pojavljajo tudi v fazi II, ki se je zaključila v začetku 7. stoletja (Kuna, Profantová 2005, 348, 349). Pečatni okras je na Češkem nekoliko pogostejši v starejši fazi gradišč, v 8. st. (Kuna, Profantová 2005, 174, sl. 71).

Krožci, ki bi bili primerljivi z obravnavanimi, na langobardski lončenini niso pogosti. Nekaj

primerov lahko najdemo na Moravskem, in sicer na prostoročno izdelani lončenini iz grobov (npr. Šaratice: Tejral 2008, sl. 7: 5), ki jih pripisujejo Langobardom, vendar še z izrazito tradicijo polabskih Germanov. Grobovi so datirani v drugo polovico 5. stoletja (Tejral 2008, 64–66).

Na Češkem se tovrstni pečati v 6. st. pojavljajo le na najdišču Roztoky pri Pragi, in sicer v objektu št. 330 na odlomku ostenja (Kuna, Profantová 2005, sl. 218: 5) ter na ramenu lonca iz objekta 927 (ib., sl. 255: 7), vendar tukaj v kombinaciji z vrezanimi linijami in vtisnjenimi pikami, kar je popolnoma unikatni okras na lončenini praškega tipa. Čeprav se na Slovaškem pojavljajo raznoliki pečati, pa med njimi ni vtisnjenih preprostih krožcev. Tudi na Hrvaškem je za zdaj znan le en fragment z (delno) vtisnjenim krožcem, gre za manjši odlomek ostenja iz plasti v sondi B, SJ 3 na najdišču Nedelišće v bližini Čakovca (Bekić 2016, 109, sl. 64; t. 67: 5). Avtor vsak okras na lončenini praškega tipa na Hrvaškem, ne glede na kontekst ali obliko posode, datira v čas od konca 6. st. (Bekić 2016, 111) ali začetka 7. st. naprej (Bekić 2016, 108).

Nekoliko bolj oddaljena, vendar zelo zanimiva je primerjava vtisov krožcev na loncu iz zemljanke št. 19 na najdišču Poian Kóhát na jugovzhodnem delu Transilvanije v Romuniji. Lonca spada v skupino lončenine praškega tipa s kratkim, rahlo izvihanim in zaobljenim ustjem. V zemljanki je bila, poleg zgodnjeslovanske lončenine in značilne kamnite peči, odkrita tudi ločna fibula, ki jo v Transilvaniji datirajo v sredino 6. st. (Stanciu 2015, 172, sl. 4: 5). Najdišče Poian Kóhát spada v skupino zgodnjeslovanskih najdišč na vzhodu Transilvanije, ki so mejila na skupino gepidskih najdišč, razprostranjenih na zahodnem delu Transilvanije (ib., sl. 1). Teritorij poselitve obeh skupnosti je jasno ločen, vendar najdbe z "germansko" (tj. "gepidsko") provenienco ali "slovanske" najdbe, narejene po njihovem vzoru, pričajo, da sta skupnosti imeli intenzivne stike (ib., 176–177 sl. 6; 7; 9).

Najbolj oddaljena, a se nam zaradi konteksta zdi zelo zanimiva, je primerjava vtisnjene okrasa iz Cerkelj ob Krki z okrasom treh vtisnjenih preprostih krožcev na odlomku ustja zgodnjeslovanskega lonca, odkritega v poznoantični oziroma zgodnjebizantinski utrdbi Dinogetia (Garvăn, Dobrudscha, Romunija) ob spodnjem toku Donave. Znotraj utrdbe so bile odkrite sočasne zemljanke (z lončenino), ki jih povezujejo z zgodnjeslovansko posadko v utrdbi (Angelova, Koleva 2007, 487, t. 5: 9). Študija lončenine in drugih drobnih predmetov, ki so bili odkriti bodisi v zgodnjebizantinskih kastelih bodisi

Tab. 1: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Tabelarni prikaz zgodnesrednjeveških jam z najdbami (število odlomkov).

Tab. 1: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Table showing the early medieval pits and finds (No. of fragments).

Jama / Pit	SE	Velikost / Dimension (m)	Ohr. glob. / Sur. depth (m)	Zasutje / Fill	SE	Rim. grad. material / Ro. build. material	Lončenina ZSV / Early mediev. pottery	Živalske kosti / Animal bones
J1	1224	3,2 × 2,4	0,6	a	1268	29	359	-
				b	1286	13	9	-
				c	1225	91	151	1
J2	1311	2,3 × 1,5	0,25	a	1451	-	25	6
				b	1312	10	74	86
J3	1353	1,1 × 1	0,4	a	1354	zz	2	-
J4	1220	2,7 × 2,1	0,18	a	1269	9	46	4
				b	1221	116	67	13
J5	1317	1,5 × 1,2	0,3	a	1318	6	25	128
J6	1327	2,95 × 0,85	0,4	a	1328	47	62	50
J7	1442	4,4 × 1,7	0,6	a	1443	32	2	15
MJ1	1120	0,33 × 0,24	0,06	a	1121	-	1	-
MJ2	1222	0,37 × 0,3	0,08	a	1223	-	-	-
MJ3	1226	0,3 × 0,27	0,13	a	1227	-	-	-
MJ4	1204	0,32 × 0,32	0,25	a	1205	-	9	-
MJ5	1206	0,26 × 0,23	0,25	a	1207	-	1	-

neposredno ob njih ob južnem toku Donave, je pokazala, podobno kot izpričujejo pisni viri, da so bile zgodneslovanske skupine najverjetneje v tridesetih letih 6. st. kot *foederati* vključene v bizantinsko oziroma vzhodnorimsko vojsko. Večina skupin naj bi prišla s prostora penkieveške kulture in jih pripisujejo historično izpričanim Antom. Nekateri, med njimi tudi Slovane z utrdbe Dinogetia, pa povezujejo s praško kulturo (Angelova, Koleva 2007, 483).

Obravnavano lončenino iz Cerkelj ob Krki lahko pripišemo lončenini praškega tipa z arhaičnimi ustji, ki se pojavlja od Poljske do Črnega morja. Jame, ki vsebujejo le tovrstno lončenino in so del najdišč v nižinah, v bližini rek ali potokov, pa povezujemo z zgodnjimi Slovani.¹⁶ Na podlagi primerjav lahko to lončenino datiramo v čas od prve polovice 6. do prve polovice 7. st. Primerjave izjem, kot sta odlomek skleda in odlomek lonca s pečatnim okrasom, kažejo, da se ti pojavljajo v slovanskih kontekstih tam, kjer mejijo s sosedi germanskega izvora. Na Slovaškem in Češkem so to Langobardi, v Transilvaniji pa Gepidi. Tovrstne stike in vplive datirajo v obdobje med koncem 5. in sredino 6. stoletja.

V jamah 4–7 je bilo 178 odlomkov lončenine, ki skupaj tehtajo le 0,3 kg. Gre večinoma za zelo

majhne odlomke, le nekaj med njimi je bilo primernih za izris (*t. 1*: 1–4; 5: 46–47; *t. 6*) ter nadaljnjo analizo. V analizi ne bomo upoštevali odlomkov iz zgornjega zasutja (*sl. 4*: zasutje b) jame 4, saj so odlomki premajhni, nepovedni, dva od štirih izrisanih (*t. 1*: 1–4) pa sodita v rimski čas.¹⁷

Največ lončenine je bilo ohranjene v zasutju (a) jame 5 (*t. 5*: 46–48; 6: 49–56), izrisani so bili odlomki 11 posod. Iz zasutja jam 6 in 7 sta bila zrisana po dva odlomka (*t. 6*: 57–60), od teh je odlomek ustja (*t. 6*: 57)¹⁸ rimskodoben.

Preliminarno smo to lončenino zaradi izdelave na lončarskem vretenu in preprostih oblik loncev opredelili v čas med 8. in 9. st. Po podrobnejšem pregledu pa se je izkazalo, da gre za mlajšo lončenino. To je razvidno predvsem v dveh elementih. Prvi je okras, narejen z zobatim koleščkom. Tovrsten okras je na petih odlomkih (*t. 5*: 47; 6: 50,52), ki pripadajo trem posodam iz istega zasutja jame 5.

Najbližje primerjave okrasa, narejenega z zobatim koleščkom, so na najdišču Podbočje/Stari grad (Guštin, Cunja, Predovnik 1993, t. 3: 8; 23: 9–13; Predovnik 2003, t. 40: 8–10; 60: 379–382,390–392; 60: 400,410; 62: 426). Katja Predovnik posode s tem okrasom s Starega gradu datira v konec 12. in 13. st. (Predovnik 2003, 64), navedene primerjave pa imajo razpon datacij med 11. in 14. st. (*ib.*, 59). Na lončenini centralne Evrope je bil tak okras

¹⁶ Povezovanje praške kulture in zgodnjih Slovanov: Profantová 2008; 2012; Profantová, Profant 2020 z navedenimi starejšimi in polemičnimi objavami.

¹⁷ Poročilo: Vojaković et al. 2016.

¹⁸ Del sigilatne posode severnoitalske provenience.

priljubljen v času od 10. do 14. st., medtem ko se na zgodnesrednjeveški lončenini redko pojavlja.

Drugi element so lončarski znaki na dnu posode.¹⁹ Ti so vidni na obeh ohranjenih dneh (*t.* 6: 55,56). Namenoma vtisnjeni lončarski znaki na dnu posode se začnejo pojavljati šele v 10. st., pred tem se na dneh pojavlja le nenamenski okrogel odtis osi počasnega lončarskega vretena. Ta prehod v tehniki izdelave lončenine ali bodisi v označevanju loncev se vidi pri obdelavi večjih zbirk lončenega gradiva. Eno takih iz Podravine na Hrvaškem je obdelala T. Sekelj Ivančan. Pokazalo se je, da se v njeni fazi Torčec IVa začne pojavljati pretežno lončenina, izdelana na hitrem lončarskem vretenu. Takrat se začnejo pojavljati tudi znaki na dnu posode, predvsem križi ali več pod različnimi koti sekajočih se linij (Sekelj Ivančan 2010, sl. 99). Ta faza je kronološko umeščena v čas druge polovice 10. in 11. st., kar je potrjeno tudi z datacijami ¹⁴C (ib., 127–130).

Branko Kerman je podobno pokazal na razstavi *Tü mo!* leta 2008, kjer je slovansko lončenino, odkrito v Prekmurju, razdelil v tri skupine. V njegovi skupini t. i. poznoslovanske lončenine, umeščene v čas od 10. do 12. st., se začnejo pojavljati znaki na dnu, prav tako pa tudi okras zobatega kolesčka, ki ga v predhodnih fazah ni (Kerman 2011a, 24–25; z analogijami pri Šavel, Kerman 2008, 35; z risbami v Kerman 2013, 45–47). Časovni razpon te skupine lončenine je dobro podprt s številnimi datacijami ¹⁴C s prekmurskih najdišč (Guštin, Tomaž 2016, 201–203, predvsem sl. 46 in 47). Ta najdišča, skupaj z zahodnomadžarskimi v okolici Letenye in drugimi, kot so Nagykanizsa–Billa, Borjüállásinsel, Fenek, Kajárpécsen (Kerman 2013, 50, 51) iz časa vladavine Arpadov (895–1301), pripadajo širši skupini ruralnih nižinskih naselbin na območju, ki takrat postane sestavni del madžarskega mejno-obrambnega pasu, madž. Gyepüelve (Kerman 1997, 45, 46).

Poleg primerjav na prekmurskih in madžarskih najdiščih je gradivo iz Cerkelj ob Krki primerljivo tudi z najdišči v hrvaškem Podravju (Sekelj Ivančan 2010, 173–176, najdišča faze Torčec IV), kot je Virovitica–Kiškoriya jug (Sekelj Ivančan, Tkalčec 2008, 117). Na tem najdišču je bila v objektu (SU 1357/1358) odkrita lončenina izdelana na vretenu,

s poševno odrezanim robom ustja ter okrašena z odtisi zobatega kolesčka. Radiokarbonska datacija objekt umešča v čas med koncem 9. st. in začetkom 10. st. (Sekelj Ivančan, Tkalčec 2008, 121, kat. 30, 31, 35), torej v zgodnji srednji vek. Na najdišču ni lončenine z lončarskimi znaki na dnu, le odtisi osi vretena, zato je zgodnejša datacija razumljiva. V okolici Torčeca severno od Koprivnice pa je najbolj primerljivo gradivo z najdišč Ledine in Pod Gucak (Sekelj Ivančan 2010, t. 40–71). Gradivo je datirano v fazi Torčec IVa in IVb, ki obsegata čas med drugo polovico 10. in začetkom 12. st. To datacijo podpirajo tudi rezultati radiokarbonskih analiz (ib., 127–134, 174–176, sl. 96; 97; 99).

Najbližje primerjave, tako v tipu poselitve v nižini kot v gradivu, so v hrvaškem Posavju. Lončenina iz srednjeveških jam iz Cerkelj, predvsem iz jame 5, ima dobre primerjave v lončenini iz jam 389 in 287 ter objektov 1 in 3 druge faze najdišča Velika Gorica–Šepkovčica jugovzhodno od Zagreba, ki jo A. Bugar na podlagi radiokarbonskih datacij umešča v prvo polovico 11. st. (Bugar 2008, 190). V omenjenih jamah so lonci z ravno odrezanimi ali rahlo razčlenjenimi robovi ustij, okrašeni z enojnimi valovitimi linijami, vtisi zobatega kolesčka in znaki na dneh (Bugar 2008, 184–189, kat. 11–49).

Obravnavano skupino lončenine umeščamo v čas konca zgodnjega ali v začetek visokega srednjega veka, pri čemer prehod med obdobjema razumemo kot čas od druge polovice 10. stoletja naprej, po stalni naselitvi Madžarov v Panonski nižini, ko se tudi v drugem gradivu, predvsem pri nakitu, kažejo spremembe.²⁰

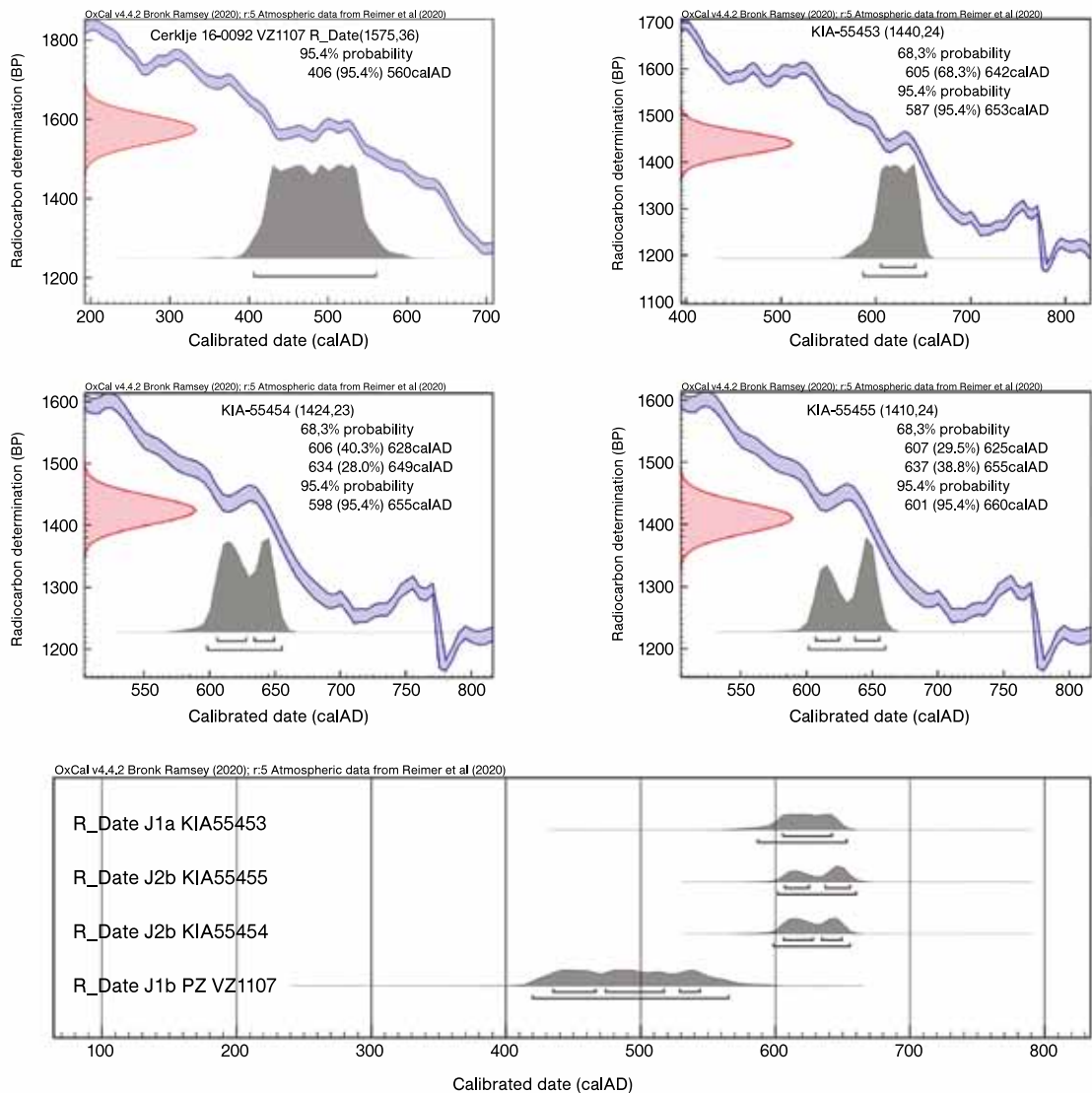
Jame v Cerkljah, ki so vsebovale zgodnesrednjeveško gradivo, lahko na podlagi prej predstavljene analize razdelimo v dve časovni fazi, in sicer jame 1–3 v čas začetka zgodnjega srednjega veka (6. st.; prva zgodnesrednjeveška faza), jame 4–7 pa v čas prehoda med zgodnjim in visokim srednjim vekom (od druge polovice 10. do 12. st.; druga zgodnesrednjeveška faza).

RADIOKARBONSKE DATACIJE

Štirje vzorci iz dveh jam zgodnesrednjeveške faze I so bili radiokarbonsko datirani (*sl.* 9). Leta 2017 so v Radiokarbonskem laboratoriju v Poznaju analizirali vzorec oglja (PZ VZ 1107) z dna

¹⁹ S pomenom znakov na dnu loncev se je na slovenskem ozemlju med zadnjimi ukvarjala Ana Ornik Turk (2018). Splošno o simbolnem pomenu in pregled srednjeevropske lončenine z znaki na posodah Andrzej Buko (2008, 383–393).

²⁰ Problem meje med zgodnjim srednjim vekom in kasnejšimi obdobji v arheologiji je predstavil Tomaž Naberger (1995, 7–9, 99–103).

Sl. 9: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Radiokarbonske datacije vzorcev oglja in kosti iz jam J1 in J2.
Fig. 9: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. ^{14}C dates of the charcoal and bone samples from Pits J1 and J2.

srednjega zasutja (b) jame 1 (sl. 4). Konec leta 2020 pa so bili v laboratoriju v Kielu²¹ datirani še vzorec oglja (KIA 55453) iz zasutja (a) jame 1 (sl. 4) in vzorca kosti desnih lopatic dveh različnih osebkov goveda (KIA 55454, 55455) iz zasutja (b) jame 2 (sl. 5).

Vzorec oglja iz zasutja (a) jame 1 ima interval kalibrirane koledarske starosti s 95,4-odstotno verjetnostjo (Remier et al. 2020) med letoma 587 in 653, vzorca kosti iz jame 2 pa med letoma 598 in 655 ter 601 in 660.

Gotovo najbolj presenetljiva je zgodnja datacija vzorca oglja iz zasutja (b) jame 1. Interval kali-

brirane koledarske starosti (Remier et al. 2020) z verjetnostjo 95,4 % je med letoma 420 in 565²² (sl. 9). Takšna datacija vzorca v zasutju skupaj z lončenino praškega tipa z arhaičnimi ustji bi bila nekdanj sporna, vendar čedalje več primerljivih datacij (Pavlovič 2017a, 354, 359, 367), ki se pojavljajo tudi skupaj s primerljivim gradivom, kaže, da to niso izjeme. Verjetno je, da so pred sredino 6. st. na obronkih Panonske nižine, v neposredni bližini romanskih ali germanskih sosedov obstajale manjše skupnosti v nezavarovanih, nižinskih naselbinah ob

²¹ Leibniz Labor für Altersbestimmung und Isotopenforschung, Christian-Albrechts-Universität Kiel.

²² Ta datacija je bila že objavljena (Pavlovič 2020), a v kalibraciji IntCal 13 (Remier et al. 2013), zato se nekoliko razlikuje. To poudarjamo v izogib zmotnim očitkom o nenatančnosti (npr. Curta 2018, 41, 42).

rekah, v katerih so uporabljali lončenino praškega tipa. Območjem tovrstne poselitve z zgodnjimi radiokarbonskimi datumi se ob Muri pri Murski Soboti, Moravi na Slovaškem (Fusek, Zábajník 2010, 172), Donavi ob Regensburgu (Losert 2011, 489) in Olti v Transilvaniji (Botár 2018, 33; Botár, Puskás 2019, 213) tako pridružuje še območje ob Krki na Dolenjskem.

ŽIVALSKI OSTANKI

V arheozoološko študijo so bili vključeni vsi odkriti živalski ostanki s celotne površine izkopnega polja. Skupaj je bilo tako analiziranih 111 kosti in zob oziroma njihovih odlomkov, od katerih jih je bilo mogoče ožje taksonomsko opredeliti 30 (tj. 27 %). Vse najdbe brez izjeme pripadajo sesalcem, pri čemer so bili prepoznani ostanki najmanj treh različnih vrst. Z gotovostjo je mogoče ugotoviti prisotnost goveda (*Bos taurus*), drobnice (Caprinae) in domačega prašiča (*Sus domesticus*), z delčkom nadlahtnice pa bi utegnil biti v analiziranem gradivu zastopan tudi divji prašič (*Sus scrofa*) ali križanec med obema navedenima prašičjima vrstama²³ (tab. 2). Med najdbami drobnice sta zelo verjetno zastopani tako ovca (*Ovis aries*) kot koza (*Capra hircus*).

V kronološkem smislu tvori analizirano gradivo razmeroma homogen vzorec. Dva izmed kostnih odlomkov sodita v čas kulture žarnih grobišč (12.–10. st. pr. n. št.), medtem ko so ostali datirani v zgodnji srednji vek (6.–12. st.). Slednji so v nadaljevanju nekoliko podrobneje predstavljeni.

Zgodnjerednjeveški arheozoološki zbir

Med živalskimi ostanki zgodnjerednjeveške starosti je daleč najbolj zastopana vrsta domače govedo, ki mu je bilo pripisanih skoraj 80 odstotkov vseh taksonomsko opredeljenih najdb (tab. 2). Razlika do drugouvrščenih drobnice in prašiča je visoko statistično značilna,²⁴ zaradi česar bi kazalo govedo načeloma razumeti kot osrednji vir mesa za proučevano zgodnjerednjeveško skupnost. Vendar pa je iz razpršenosti najdb v prostoru razbrati, da so goveje kosti večinoma skoncentrirane v eni sami jami znotraj kvadranta J/5 (tj. jama 2; zgodnjerednjeveška faza I), ki je

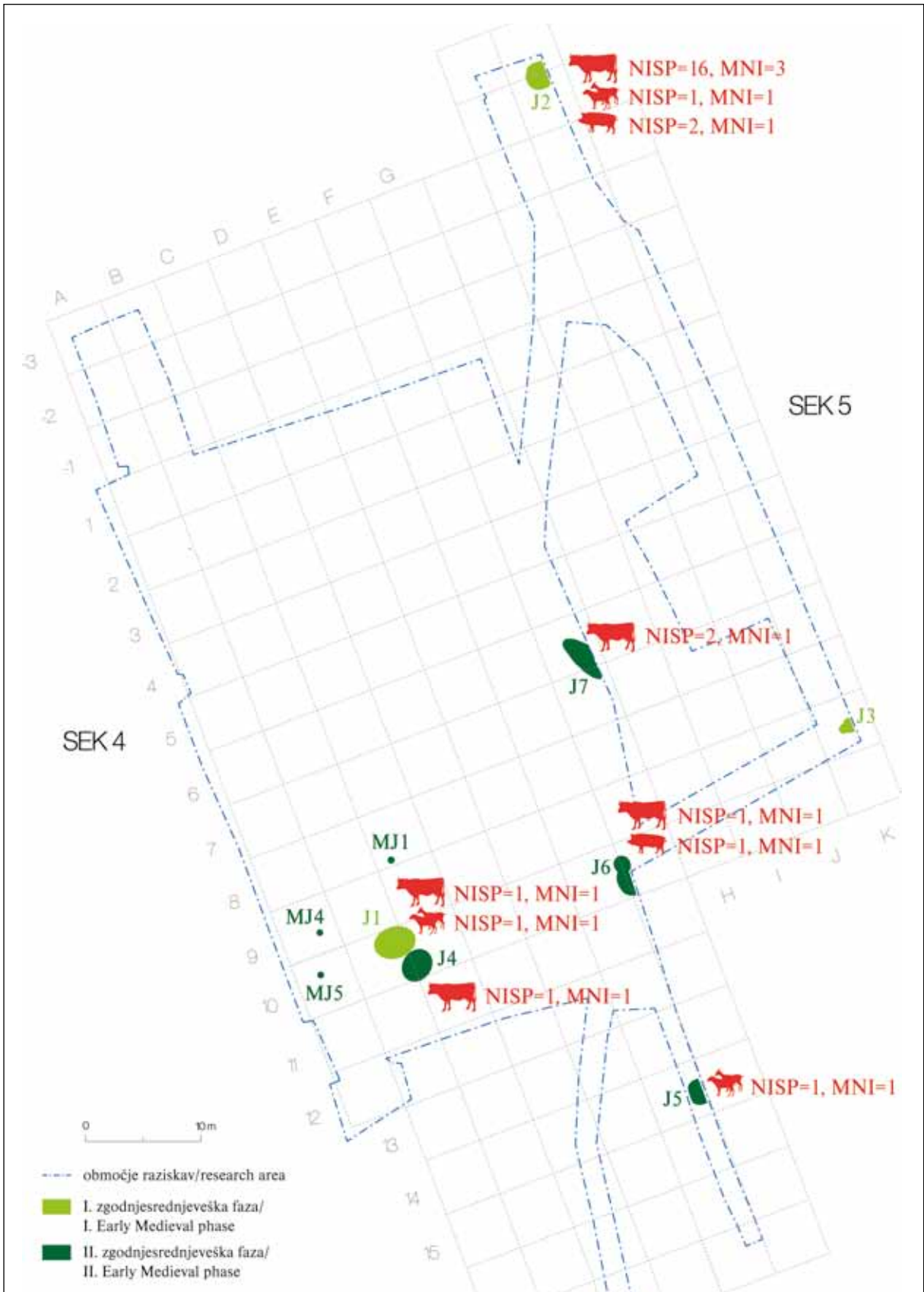
tudi sicer arheozoološko najbogatejša. Izključno goveji ostanki so bili ob tem dokumentirani le še v jami 7 (N = 2; zgodnjerednjeveška faza II), v drugih treh jamah z odkritimi (sicer maloštevilnimi) živalskimi kostmi in/ali zobmi pa je zastopanost posameznih vrst pravzaprav uravnotežena (sl. 10). Iz tega izhaja, da je skupek arheozooloških najdb iz jame 2 zelo verjetno izrazito svojstven, zato za oceno vloge posameznih domačih živali na ravni celotne naselbine ni ustrezen.

K temu je treba dodati, da je zaradi večinoma ročnega pobiranja najdb delež zastopanosti manjših živali v analiziranem arheozoološkem zbiru skoraj zagotovo podcenjen (Toškan 2015). Pravzaprav enako velja tudi za manjše skeletne elemente goveda, kot so posamezni izolirani zobje in kosti skrajno spodnjega dela nog (tj. zapestnice, nartnice, prstnice). Vsega skupaj so bile odkrite le štiri take najdbe, čeprav gre sicer za nadpovprečno kompaktno skeletne elemente, ki zato dobro kljubujejo tafonomskim izgubam (tab. 3). To seveda ne pomeni, da bi bilo treba ob optimalnejšem pristopu k terenskemu vzorčenju gradiva zgoraj navedeno domnevo o govedu kot primarnem viru mesa za obravnavano skupnost ovreči. Prav tako do tega ne bi prišlo v primeru sprejetja načelne odločitve o neupoštevanju izrazito svojstvenega skupka najdb iz jame 2. Razlika v iztržku mesa ob zakolu posamezne krave, vola ali bika je namreč toliko večja od iztržka ob zakolu ovce, koze ali prašiča, da bi tudi eventualen manjši zaostanek goveda v številu opredeljenih kostnih ostankov ne ogrozil vodilne vloge teletine/govedine kot vira živalskih beljakovin. Je pa po drugi strani treba poudariti, da kar 80-odstotni delež goveda v zgodnjerednjeveškem gradivu iz Cerkelj skoraj zagotovo ne odraža resničnega razmerja med vlogo posameznih živinorejskih panog v tedanji skupnosti. Pri tem je pomenljivo, da podobno izrazite prevlade govejih najdb ne izkazuje nobeno drugo zgodnjerednjeveško najdišče pri nas (glej npr. Turk 2000, 169; Toškan, Dirjec 2008, tab. 1; Toškan, Dirjec 2011, tab. 8.4; Hincak 2011; Kovač 2013, 91–92; Tica et al. 2013; Toškan 2020, tab. 7.1). Pravzaprav so takšni primeri maloštevilni tudi v sosednjih pokrajinah, čeprav je bilo govedo ponekod sicer prepoznano kot najbolj zastopana vrsta (glej npr. Bartosiewicz 1993, 126; Salvadori 2015, tab. 1, sl. 4; Nowotny 2016, tab. 2).

Arheozoološko gradivo iz Cerkelj bi kazalo na podlagi vrstne sestave (tab. 2), predvsem pa zaradi podatkov o zastopanosti posameznih skeletnih elementov (tab. 3), razložiti kot odpadke pri razkosavanju živali in ločevanju mesa od kosti (npr.

²³ Primerek je na tab. 2 zaveden kot *Sus* sp.

²⁴ χ^2 test: $\chi^2 = 7,71$; s.p. = 1; $p < 0,006$.

Sl. 10: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Razpršenost taksonomsko opredeljenih živalskih ostankov v sektorju 5.
 Fig. 10: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Distribution of taxonomically identified animal remains in Sector 5.

Dirjec et al. 2012 in tam navedena literatura; Nowotny 2016, 178). To še posebej velja za gradivo iz jame 2, kjer med govejimi ostanki prevladujejo kosti iz razmeroma mesnatih (tj. cenjenih) delov telesa. Na podoben način je bil kot akumulacija (načrtno izbranih?) odpadkov pri procesiranju govejih kadavrov denimo razložen skupek večjega števila kosti teh živali – vključno z nekaj lobanjami – v eni od jam na zgodnjersrednjeveškem najdišču Mitterretzbach v Spodnji Avstriji (Schmitzberger 2015, 206). Ponujena razlaga se zdi skladna tudi z nekoliko izolirano lego jame 2 (*sl. 10*). Če gre namreč dejansko za nekdanjo odpadno jamo, so jo zaradi neprijetnih vonjav z razlogom umestili nekoliko dlje od najbližjih bivanjskih objektov, kakršen je utegnil stati na območju jame 1 (o namembnosti jam glej v nadaljevanju; Bartosiewicz 2003, 187).

Po alternativni, špekulativnejši razlagi bi jamo 2 nemara kazalo razumeti kot del kuhinje za pripravo mesa, saj so bili ob kosteh odkriti odlomki kuhinjske lončenine iz 6. st. Večinska zastopanost ostankov iz mesnatih delov telesa, ki pripadajo najmanj trem različnim živalim nadpovprečno visoke rasti (glej spodaj), bi v tem primeru utegnili nakazovati pripravo bogatih ali pa vsaj številčnih (skupnostnih?) obrokov. Količina mesa, ki se je navezovala na odkrite goveje kosti, je morala biti namreč znatna in je bržčas presegala 100 kg (npr. Bartosiewicz 2006, tab. 2). Na najdiščih iz časa med drugo polovico 4. in začetkom 7. st. na Slovenskem so bile podobno izrazite akumulacije ostankov iz (najbolj) mesnatih delov telesa doslej prepoznane edino v okviru cerkvenega kompleksa in ene od stavb s prizidkom za hlapca s Tonovcovega gradu nad Kobaridom ter na območju cerkvice na Korinjskem hribu nad Velikim Korinjem (Toškan, Dirjec 2011, 325–328; Toškan 2020, 164–167). Navedeni lokaciji sta služili kot staroselski višinski postojanki, zato ju ni mogoče uporabiti kot neposredno analogijo za zgodnjerslovansko naselbino iz Cerkelj. Arheozooloških študij zgodnjerslovanskih najdišč z jugovzhodnoalpskega prostora, ki bi pokazale na sledi socialne razslojenosti ali funkcionalne diferenciacije tedanjih skupnosti, ni.

Kot odpadki pri pripravi obrokov je v gradivu iz Cerkelj načeloma mogoče razložiti tudi manjše skupke živalskih ostankov iz nekaterih drugih jam. Na analiziranih kosteh iz takšnih kontekstov sicer niso bile prepoznane sledi urezov in/ali zasekanin, prav tako ni noben primerok ožgan, vendar je v tem smislu pomenljiv vzorec fragmentiranosti dolgih mozgovnih kosti. Izkazuje namreč obe

ključni specifični, značilni za antropogeno razbite sveže kosti: (i) obrisi loma tistih primerkov, ki so poškodovani na območju diafize, je večinoma spiralen, (ii) površina kostnine na mestu loma pa gladka (npr. Outram 2001).

Zadnja od tukaj ponujenih različnih funkcionalne interpretacije arheozoološkega gradiva iz zgodnjersrednjeveških jam korenini v izsledkih arheološke študije posameznih od teh struktur. Ker so bili namreč nekateri od vkopov pogojno opredeljeni kot shrambene jame (glej v nadaljevanju), bi živalske kosti iz teh vkopov nemara kazalo razložiti kot ostanek prehrambnih zalog. Seveda bi ob takšni interpretaciji pričakovali, da bodo večje kosti okončin bodisi razmeroma nepoškodovane bodisi bo vzorec fragmentiranosti nakazoval pretežno postsedimentni razpad že dehidriranih kosti (npr. Outram 2001). Med gradivom iz Cerkelj takšnim pogojem vsaj do neke mere zadostuje edino skupek najdb iz jame 6. Ob distalnem delu goveje golenice namreč ta vključuje še bolj ali manj v celoti ohranjeno diafizo prašičje koželjnice in devet odlomkov sicer ožje neopredeljene kosti večje živali (goveda?), kjer pa je do razdrobljenosti prišlo šele med arheološkimi izkopavanji ali celo po njih. V celotnem gradivu iz Cerkelj je nepoškodovana ena sama kost, tj. prva prstnica goveda iz enega od polnil jame 2.

Skoraj popolna odsotnost celih kosti onemogoča izpeljavo poglobljene analize velikosti tedanjih živali. Še največ podatkov je na voljo za govedo ($N = 7$), in sicer za kosti iz zasutij (a) in (b) jame 2 (*tab. 4*). Ti primerki velikostno bistveno ne zaostajajo za povprečjem rimskodobnih živali iz tega dela Evrope (*tab. 4*), kar je presenetljivo.

Intenzivna živinoreja rimskega obdobja, ki je bila vezana predvsem na podeželske vile, je v veliki meri slonela na reji visokoraslega goveda italskega porekla. Plečna višina teh živali je v povprečju presegala 120 cm, najrobustnejši primerki pa so bili celo višji od 140 cm (Toškan 2013, 46). Z nastopom varnostno in politično nestabilne pozne antike so se zgodile korenite spremembe v naselbinski strukturi, posledično pa tudi v živinorejski politiki. Zamiranje mest in drugih naselbin v nižinah ter s tem povezano ustanavljanje utrjenih, gospodarsko samooskrbnih višinskih postojank naj bi namreč privedlo do znatnega upada obsega govedoreje na račun vzrejno manj zahtevnih drobnice, prašiča in perutnine (Toškan 2013, 59–60). Z opustitvijo intenzivnega kmetovanja, značilnega za rimskodobne podeželske vile z rodovitnega nižinskega sveta, je v ospredje znova stopilo razmeroma majhno alpsko

Tab. 2: Cerklje ob Krki - OŠ. Zastopanost živalskih taksonov po obdobjih. Količina najdb je podana kot število taksonomsko opredeljenih ostankov (Number of Identified Specimens, NISP).

Tab. 2: Cerklje ob Krki - OŠ. Incidence of animal taxa according to periods. The quantity is given as the Number of Identified Specimens, NISP.

Takson / Taxon	12.–10. st. pr. n. št. / 12 th –10 th c. BC	6.–12. st. n. št. / 6 th –12 th c. AD	Skupaj / Total
<i>Bos taurus</i>	1	22	23
Caprinae	--	3	3
<i>Sus cf. domesticus</i>	--	2	2
<i>Sus sp.</i>	--	1	1
Indeterminatus	1	49	50

Tab. 3: Cerklje ob Krki - OŠ. Velikost izmerljivih živalskih ostankov zgodnesrednjeveške starosti. Posamezni pravokotniki obsegajo izmerke, ki se nanašajo na isto kost. Okrajšave so opredeljene v von den Driesch (1976).

Tab. 3: Cerklje ob Krki - OŠ. Size of measurable animal remains from the early medieval period. Rectangles mark the measurements of the same bone. Abbreviations are as defined by von den Driesch (1976).

Takson / Taxon	Skeletni element / Skeletal element	Dimenzija / Dimension	Izmerek / Measurement (mm)			
<i>Bos taurus</i>	Scapula	SLC	49,5	51,5	52,0	53,5
	Radius	Bp	84,5			
	Tibia	SD	35,0			
	Phalanx 1	GL	58,5			
<i>Sus cf. domesticus</i>	Humerus	SD	17,5			
		Bd	38,0			
<i>Sus sp.</i>	Humerus	SD	24,5			
		Bd	45,5			

govedo z železnodobno tradicijo. Gre, skratka, za (proto)pasmo, na kateri je lokalna govedoreja temeljila pred prihodom Rimljanov. Te živali, ki z obravnavanega prostora niso povsem izginile niti v času največjega razcveta rimske države (Boschin 2013, 87; Toškan 2017a, 23), so bile namreč bolje prilagojene na reliefno razgibano krajino in ostrejšo mikroklimo v okolici novonastalih višinskih postojank, bolje pa so ustrezale tudi tedaj prevladujočemu ekstenzivnemu načinu kmetovanja (Toškan, Dirjec 2011, 559–560; Pucher 2013).

Upad povprečne velikosti poznoantičnega goveda je bil na Slovenskem doslej najbolj prepričljivo dokumentiran na Tonovcovem gradu nad Kobari-dom (Toškan, Dirjec 2011, 333–342), indici zanj pa so bili prepoznani tudi na nekaterih drugih okvirno sočasnih najdiščih v tem prostoru ter v njegovi neposredni sosesčini (glej npr. Bökönyi 1974; Vörös 1993; Turk 2000; Pucher 2013; Salvadori 2015, 93–96; Toškan 2020, 162–164; in poročilo Bartosiewicz, Choyke 1985). Proces je najprej zajel bolj oddaljene province cesarstva (Bökönyi 1974, 134), na nižinskih območjih

severne Italije pa ga je zaznati šele v zgodnjem srednjem veku (Maxwell 2019, 72–77; glej tudi Toškan, Dirjec 2011, sl. 8.15). Poglobljena študija bogatega arheozoološkega zbira zgodnesrednjeveške starosti iz langobardske višinske postojanke Invillino – Ibligo v Furlaniji je celó pokazala, da je bila velikost tamkajšnjih goved v povprečju skladna z velikostjo rimskodobnih primerkov, umanjale so zgolj skrajno velike živali (Stork, von den Driesch 1987, 463–465).

Pri poskusu interpretacije metričnih podatkov (tab. 3) je treba že uvodoma izpostaviti dvojje, namreč da šest od sedmih izmerjenih govejih kosti izvira iz ene same jame (tj. jame 2) in da teh šest kosti pripada najmanj trem različnim živalim. Za dve izmed njih je mogoče na podlagi razpoložljivih radiokarbonskih datacij domnevati, da sta živeli okvirno v prvi polovici 7. st. (glej zgoraj). Po drugi strani je bila v jami 2 odkrita tudi lončenina praškega tipa s t. i. arhaičnimi ustji, ki je opredeljena kot najzgodnejša lončenina zgodnjih Slovanov in se na Slovenskem lahko pojavi že ob koncu 5. oziroma v prvi polovici 6. st.

Tab. 4: Cerklje ob Krki - OŠ. Zastopanost posameznih skeletnih elementov goveda v zgodnjersrednjeveški jami J2 (zasutji a in b) in njihova razvrstitev glede na količino in kvaliteto pripadajočega mesa (prim. Uerpmann 1973): A – skeletni elementi iz najbolj mesnatih delov telesa; B – skeletni elementi iz srednje mesnatih delov telesa; C – skeletni elementi iz najmanj mesnatih delov telesa.

Tab. 4: Cerklje ob Krki - OŠ. Incidence of the skeletal elements of cattle in early medieval Pit J2 (Fills a and b) and their classification according to the quantity and quality of the associated meat (cf. Uerpmann 1973): A – skeletal elements from the meatiest body parts; B – skeletal elements from the less meaty body parts; C – skeletal elements from the least meaty body parts.

Takson / Taxon	Skeletni element / Skeletal element	Kvalitetna kategorija / Meat value category	Število ostankov / No. of finds
<i>Bos taurus</i>	Processus cornualis	C	1
	Dentes	C	3
	Vertebrae	A	1
	Scapula	A	4
	Humerus	A	3
	Radius + Ulna	B	2
	Ossa coxae	A	1
	Tibia	B	6
	Phalanges	C	1

Tab. 5: Cerklje ob Krki - OŠ. Zastopanost živalskih taksonov zgodnjersrednjeveške starosti po fazah. – I: prva zgodnjersrednjeveška faza (6. st.). – II: druga zgodnjersrednjeveška faza (10.–12. st.). Kategorija 'Sus sp.' vključuje tako ostanke domačega prašiča, kot tudi eventualne kosti in zobe divjega prašiča.

Tab. 5: Cerklje ob Krki - OŠ. Incidence of the animal taxa from the early medieval period according to phases. – I: first early medieval Phase (6th century). – II: second early medieval Phase (10th–12th century). The 'Sus sp.' category includes the remains of domestic pig and possible bones and teeth of wild boar.

Takson / Taxon	Faza I / Phase I	Faza II / Phase II
<i>Bos taurus</i>	18	3
Caprinae	2	1
<i>Sus sp.</i>	2	1

(glej zgoraj). V tem času naj bi črede staroselcev z Dolenjskega vsaj ponekod še vključevale posamezne primerke visokoraslega goveda s plečno višino blizu oziroma nad 120 cm (Toškan, Dirjec 2013, 86–88). Takšne živali bi torej prve skupine slovanskih naseljencev na območju Cerkelj lahko pridobile od lokalnega staroselskega prebivalstva, bodisi neposredno bodisi posredno prek stikov z Langobardi (npr. Bökönyi 1974, 138).

Na podoben način bi najbrž kazalo razložiti dokumentirano prisotnost ostankov dveh velikih goved iz konca 6. oziroma prve polovice 7. st., pri čemer je do asimilacije takšnih živali utegnulo priti že na ozemlju današnje Avstrije in/ali Madžarske. Kot ugotavlja Pucher (2013; glej tudi Toškan, Dirjec 2011, sl. 8.15), je bil propad rimske države tudi na tem območju vzrok za razmeroma hitro izginotje napredne rimske pasme italškega izvora. V tamkajšnjem hribovitem svetu se je govedoreja tako vnovič v celoti oprla na tradicionalno lokalno alpsko govedo nizke rasti,

kjer je ta (proto)pasma jedro čred sicer tvorila že v času rimske nadvlade. V nasprotju s tem naj bi bile v nižinskem svetu Spodnje Avstrije tedaj še vedno prisotne tudi nekoliko večje živali, ki so jih (staroselci?) ob prihodu Rimljanov vzredili s sicer razmeroma omejenim križanjem med lokalno in italško (proto)pasmo. Te križance, katerih telesna velikost se okvirno ujema z dokumentiranimi primerki iz Cerkelj (Pucher 2013, sl. 7), naj bi nato prodirajoči Germani in Slovani med drugim zanesli v jugovzhodnoalpski prostor (ib., 32–33). Predvsem pri zgodnjih Slovanih naj bi bilo namreč zootehnično znanje za izpeljavo lastne, neodvisne vzreje takšnih goved preskromno (Bökönyi 1974, 134–139; Makowiecki 2007; 2018).

Če sta ugotovitvi o izjemno visokem deležu zastopanosti goveda v jami 2 in velikost teh živali v kontekstu zgodnjerslovanske poselitve Dolenjske nekoliko neobičajni, so ostali rezultati arheozoološke analize gradiva zgodnjersrednjeveške starosti iz Cerkelj pričakovani. To, denimo, velja

za (skoraj popolno?) odsotnost lovnih vrst (*tab. 2*) ter tudi za strateško usmeritev reje posameznih domestikativov. Z izjemo prašičereje je bila živinorejska politika namreč usmerjena v izkoriščanje drugotnih proizvodov reje (moč, mleko, runo ipd.), kar se odraža v skoraj popolni odsotnosti ostankov mladih živali (npr. Toškan 2013; Maxwell 2019, 74–76). O pomenu drugotnih proizvodov reje posredno priča tudi najdba goveje prve prstnice z razširjeno gladčino proksimalnega sklepa, do česar je bržčas prišlo zaradi dlje časa trajajočega intenzivnega izkoriščanja te živali kot delovno živino (npr. Bartosiewicz, Van Neer, Lentacker 1997).

Zadnji komentar je namenjen primerjavi arheozoološkega gradiva iz časa 6. in 7. st. (tj. zgodnjerednjeveška faza I) s tistim iz 10. do 12. st. (tj. zgodnjerednjeveška faza II). Žal vzporejanje otežuje skromno število najdb, sploh pri mlajšem od obeh podvzorcev (*tab. 2*). Izpostaviti je tako mogoče kvečjemu ugotovitev o kontinuirani prevladi goveda (*tab. 5*), ki jo posredno potrjujejo rezultati raziskav nekaterih drugih zgodnjerednjeveških najdišč v širši regiji (glej npr. Turk 2000, 169; Toškan, Dirjec 2008, *tab. 1*; Toškan, Dirjec 2011, *tab. 8.4*; Kovač 2013, 91–92). Prav ta domača žival naj bi bila na Slovenskem gospodarsko v ospredju tudi v visokem srednjem veku (Bartosiewicz 2006).

NAMEMBNOST JAM

Govoriti o namembnosti jam, ki jih datiramo v zgodnji srednji vek, ali podajati interpretacije bivalne kulture zgodnjerednjeveškega človeka je zelo nevhvaležno opravilo. Najdišča, ki jih na podlagi drobnega gradiva umeščamo v čas med 6. in 10. st., ležijo v nižinah, izpostavljena intenzivni moderni agrarni uporabi. Jame so zato močno poškodovane, hodne površine niso ohranjene, prav tako si ni mogoče natančno predstavljati, kateri nivo objekta zares obravnavamo, bivalni ali kletni. Na problematičnost interpretacij preprostih ovalnih ali podolgovatih jam, predvsem na primeru najdišča Nova tabla pri Murski Soboti (Pavlovič 2017b) pa tudi na splošno za srednje- in vzhodnoevropski prostor (Šalkovský 2007; id. 2009, 278), je bilo že opozorjeno.²⁵

Podobni problemi se porajajo tudi na najdišču Cerklje ob Krki. Preprosta, nepravilno ovalna in podolgovata oblika sedmih jam, ki jih lahko z goto-

vostjo datiramo v zgodnji srednji vek, ni povedna, kot so na primer izpovedne značilne kvadratne zemljanke v drugih regijah z zgodnjerednjeveško poselitvijo, kjer lažje ločujejo bivalne objekte od gospodarskih in odpadnih jam. Prav tako tam lažje določijo različne areale, strukturo ali načine širjenja posamezne naselbine, čeprav tudi na takih najdiščih ne povsem brez težav (Brather 2016).

Jame iz Cerkelj bi konvencionalno interpretirali kot ostanek preprostih bivalnih objektov oziroma kot zemljanke ali polzemljanke. Zaradi neohranjenosti odtisov podpornih stebrov ob večini jam na zgodnjerednjeveških najdiščih Prekmurja, ki bi bile primerne za bivanje, se je uveljavila ideja o preprosti, šotorasti, dvokapni strehi, ki ni bila intenzivneje učvrščena²⁶ (Guštin, Knific 2003, 84; Guštin 2005, sl. 1–25; Kerman 2011a, 40–43). Bekić predlaga podobno rekonstrukcijo nadgradnje zemljank – na podlagi arheološkega zapisa jame SU11 z najdišča Brezje IV blizu Varaždina – ne samo za Prekmurje, temveč tudi za območja porečij Drave, Mure in Save (Bekić 2018). Pri predlagani rekonstrukciji objekta pogrešamo kritični premislek o tafonomiji oziroma načinu nastanka jame, ker ostaja odprto vprašanje, kolikšna je bila realna globina jame pred poškodbami zaradi oranja ter kako velik prostor je prekrivala streha, saj tudi hodna površina objekta ni bila ohranjena. Ne dovolj argumentirana se zdi tudi predpostavka, da so za konstrukcijo uporabljali les vrbe (*Salix purpurea*), ker tam raste danes, prekrili pa naj bi jo z ličjem. Na podlagi tega sklepa tudi o (ne)obstoju tako grajenih objektov (Bekić 2018, 71, 73).

Arheobotanične analize vzorcev iz jam z Nove table kažejo drugačno sliko. Skoraj v vseh²⁷ objektih prevladuje prisotnost hrasta, vrba je izjema.²⁸ To nakazuje možnost, da so za konstrukcijo uporabljali obstojnejši in močnejši hrast. To pa pomeni, da konstrukcije nad ohranjenimi jamami morda le niso bile tako lahke in prehodne, temveč so bile – vsaj nekatere – nadgrajene kot brunarice v želji po dolgotrajnejši in udobnejši uporabi. Alternativne možnosti interpretacij zemljank so bile podrobneje že predstavljene (Pavlovič 2017b).

²⁶ Najbolj verodostojen poskus rekonstrukcije nadzemnih delov zemljank in bivanja v njih je objavila Ivana Pleinerová (1986).

²⁷ Zgodnjerednjeveških objektov na Novi tabli pri Murski Soboti je 193 (Pavlovič 2013).

²⁸ Glej *op. 12*, Pavlovič et al.: analize arheobotaničnih vzorcev je opravila Metka Culiberg.

²⁵ Podrobno klasifikacijo zgodnjerednjeveških bivalnih in drugih objektov je podal P. Šalkovský (2001).

Večjo kompleksnost objektov na območju osnovne šole Cerklje morda nakazujejo jame za stojke (*sl.* 3), ki pa žal večinoma niso vsebovale najdb, da bi jih lahko natančneje časovno opredelili.²⁹ V zgodnji srednji vek jih umeščamo na podlagi lege v bližini jam, ki smo jih datirali v zgodnji srednji vek. Ob jamah 1 in 4, prva je iz prve in druga iz druge zgodnjersrednjeveške faze in ležita druga ob drugi, je razporejenih pet jam za stojke s premeri približno 30 cm. Čeprav jih ne moremo neposredno povezati z večjima jamama, lahko domnevamo, da je bila vsaj ena od večjih nadkrita s streho. Velikost jam za stojke ter rezultati analize arheobotaničnih vzorcev³⁰ z najdišča, kjer prevladuje hrast, pogosta pa sta tudi brest in gaber, dopuščajo možnost, da so bile nadgradnje večji in masivnejši objekti.

Možnost odpadnih ali shrabnih jam nakazuje presek jame 6 (hruškast presek!) oziroma ohranjeni del nakazuje, da je bila jama zgoraj ožja kot pri dnu. Oblika te jame je edinstvena na najdišču, vendar na drugih sočasnih najdiščih podobno oblikovane jame interpretirajo kot shrabne (na primer Kuna, Profantová 2005, 117, t. 124, objekt št. 651).

Naslednji problem pri interpretaciji tovrstnih jam je izostanek ognjišč ali peči. Da so v jamah kurili, lahko sklepamo iz ostankov ožganih prodnikov in kosti ter najglobljeja zasutja (a) jame 1, v katerem je bila večja količina oglja na dnu jame. Posreden indic, da so bila v jamah ali v njihovi bližini ognjišča, so morda rimskodobne opeke, odkrite v zasutjih jam. Pogosti so primeri, da so se zgodnjerslovanski priseljenci naselili v bližini rimskih podeželskih vil. Iz še vidnih ruševin so jemali uporaben material, ki ga sami, vsaj kolikor lahko zaključimo iz arheoloških virov, niso izdelovali. Tak primer so opeke. Na najdišču Nova tabla pri Murski Soboti so bile odkrite v kar 51 jamah (Pavlovič 2013, 168, 169). Najlepša primera sta v celoti ohranjeni kvadratni rimskodobni opeki – sestavni del stebričkov hipokavsta – iz jame SZ 10 na najdišču Nova tabla (*ib.*, 584) ter iz jame SE 130 z Nove table II (Kerman 2019, 23, 24). Opeka v objektu SZ 10 je bila sekundarno uporabljena kot podlaga za ognjišče, najverjetneje tudi tista iz objekta SE 130. Obe bi lahko prinesli iz bližnje³¹ rimske vile, odkrite na

Rakičanskih Muzgah (Kerman 2008). Podobno – sekundarno – uporabo odlomkov rimskodobnih opek v zgodnjersrednjeveških jamah domnevamo tudi za najdišče Cerklje. Prinesli bi jih lahko iz bližnje, približno 3 km oddaljene vile rustike na Pečini pri Gorenjih Skopicah (Djurić 2003, 205; Bavec 2009, 62) ali drugih rimskodobnih objektov iz bližnje okolice, oddaljenih v radiusu največ štiri kilometre.³²

Tudi pri ovalni jami 2 lahko o njeni namembnosti sklepamo iz najdb v zasutjih. V tej jami je bilo odkrito večje število govejih kosti. Koncentracijo govejih kosti bi lahko utemeljili kot klavniške odpadke, saj so razmeroma dobro zastopane dolge kosti okončin. Prav tako so bile v jami³³ kosti najmanj treh primerkov, sorodnih večjemu naprednemu rimskodobnemu govedu. Seveda je nenavadno, da se kosti pojavljajo skupaj s kuhinjsko lončenino 6. st. (*sl.* 10). Zato ostaja vprašanje, ali gre za odpadno jamo ali za del kuhinje, v kateri so to meso pripravljali, brez odgovora.

Povzamemo lahko, da sta jami 1 in 2 iz prve zgodnjersrednjeveške faze imeli verjetno različno namembnost. Jama 1 je bila morda del preprostejšega bivalnega objekta, v katerem sledi kurjenja nakazujejo koncentracija oglja, ožgani prodniki, glina in kosti ter rimske opeke. Jama 2 je bila morda odpadna jama s klavniškimi ostanki ali del kuhinje za pripravo mesa.

Pri jamah druge zgodnjersrednjeveške faze neopredeljene jame za stojke v njihovi bližini dopuščajo možnost, da so bili postavljeni večji nadzemni objekti. Pri jami 4 je možno, da je bila

²⁹ Nekatero med jamami sicer vsebujejo manjše odlomke lončenine. V manjših jamah (MJ) 4 in 5 lahko te odlomke grobo umestimo v zgodnjersrednjeveško fazo II, v manjši jami (SE 1120/1121) pa v zgodnjersrednjeveško fazo I. Menimo, da ti odlomki ne odražajo točne starosti jam. V neopredeljenih manjših jamah (*sl.* 3) ni bilo gradiva.

³⁰ Glej terenski izvid najdišča.

³¹ Oddaljena je približno 2 km.

³² V bližini Stojanskega vrha so poleg prazgodovinskega gradišča znani tudi ostanki antičnega objekta, iz Bušeče vasi pa rimski grobovi. Pri Borštu se poleg prazgodovinskih gomil omenjajo rimski grobovi. Prazgodovinska in nad njo antična poselitve je bila dokumentirana pri manjšem zaščitem izkopavanju ob cesti med Cerkljami in Krško vasjo. Ostanke antičnih objektov v Župeči vasi (najdišče Sv. Aleksander, EŠD 10607) omenja že Pečnik, antična hodna površina je bila vidna pri sondiranjih ob postavitvi telefonskega kabla. V neposredni bližini raziskanega območja je potekal rimski vodovod, ki je oskrboval Neviodunum. Speljan je bil iz vasi Izvir (najdišče Trasa in zajetje rimskega vodovoda, EŠD 11068). Rimske svinčene cevi so znane iz Gorenje Pirošice, kjer je stala rimska vila. Rimski objekti in vodovod so prav tako znani iz vasi Brvi (najdišče EŠD 10592) ter iz Gazic (najdišče Rimski breg, EŠD 10780), kjer so bili najdeni rimski grobovi. Območje Gazic, od koder so domačini odnašali obdelane kamnite bloke za moderne gradbene namene, je imenovano Rimski breg (poročilo: Vojaković et al. 2016, 12).

³³ V zasutju (b).

poglobljen del znotraj bivalnega objekta, jami 6 in 7 pa sta bili morda odpadni ali shrambni jami izven nadzemnega objekta.

Na tem mestu kaže omeniti, da se obravnavano zgodnjerednjeveško naselje ne zaključuje z robom izkopnega polja, ampak se širi proti vzhodu. V letu 2013 so na območju gradnje stanovanjske hiše Srpčič, na parceli 3123/1, v neposredni bližini obravnavanega najdišča, potekale arheološke raziskave. Iz poročila je razvidno, da morda nekaj gradiva pripada zgodnjerednjeveškemu obdobju.³⁴

DISKUSIJA

Do arheoloških raziskav pred gradnjo avtocestnega križa Slovenije, do devetdesetih let 20. stoletja nismo poznali materialnih dokazov o naselitvi zgodnjih Slovanov v 6. st. na ozemlju današnje Slovenije. O njihovi prisotnosti smo sklepali iz posrednih virov.³⁵ Množica najdišč, odkrita v okolici Murske Sobote, je postregla s prvim in številnim naselbinskim zgodnjerednjeveškim gradivom, ki ga povezujemo s Slovani od 6. do 11. st. Preproste jame s prostoročno izdelano in neokrašeno lončenino so bile prepoznane kot ostanki starejše zgodnjerednjeveške poselitve. Koliko so zares stare, je pokazala šele datacija ¹⁴C odvzetih vzorcev. Da je bila naselitev Slovanov veliko daljši proces, predvsem pa veliko bolj kompleksen, kot je bilo razbrati iz antičnih pisnih virov, kažejo tudi podrobne analize lončenine.

Po zaključku gradnje avtocestnega križa je bilo zgodnjerednjeveškega gradiva odkritega manj, a še vedno ob vsakem večjem infrastrukturnem posegu, pa tudi ob drugih gradbenih delih, pride na dan kaj novega. Eno takih je bil poseg ob Osnovni šoli Cerklje ob Krki.

Odkrite podolgovate in nepravilno oblikovane jame v nižini, ob reki, prostoročno izdelana neokrašena lončenina in rezultati radiokarbonskih datacij vzorcev iz jam 1 in 2 kažejo, da je bila v Cerkljah odkrita najstarejša zgodnjerednjeveška naselbina, ki jo – glede na lončenino in izbiro prostora za naselitev – povezujemo z zgodnjimi Slovani. To niso zgolj najstarejši ostanki slovanske poselitve na Dolenjskem, temveč so med najstarejšimi ra-

diokarbonsko potrjenimi dokazi zgodnjerednjeveške prisotnosti v Sloveniji in vzhodnoalpskem prostoru.

Tri od štirih datiranih vzorcev iz Cerkelj kažejo, da je naselbina najverjetneje obstajala nekje med letoma 585 in 650. Tak časovni okvir ustreza tudi zgodovinsko-arheološkemu razlagalnemu modelu, da so se nosilci materialne kulture, za katere menimo, da so zgodnji Slovani, na območje današnjega slovenskega prostora priselili po iz pisnih virov izpričanem odhodu Langobardov iz Panonske nižine v severno Italijo leta 568, najverjetneje v sedemdesetih ali osemdesetih letih 6. stoletja.³⁶

Lončenina iz jam 1 in 2 iz Cerkelj ob Krki je opredeljena kot najstarejša zgodnjerednjeveška lončenina, ki jo lahko datiramo že od 5. st. naprej, a na območjih Slovenije, Hrvaške, Srbije, Češke in Slovaške je datirana predvsem v čas zadnjih desetletij 6. in v prvo polovico 7. st. (Fusek 1994, 93, 101; Guštin, Tiefengraber 2002, 58; Kuna, Profantová 2005, 211–220; Radičević 2015, 300–304; Bekić, 2016, sl. 51; Pavlovič 2017a, sl. 1, 354; Kerman 2018, 58, 60).

Nepričakovano, a zelo zanimivo je bilo odkritje večjega števila govejih kosti. To samo po sebi sicer ni nenavadno, a nenavadno je, da je del tega gradiva mogoče primerjati z visokoraslim rimskodobnim govedom italskega porekla. Kosti dveh različnih osebkov teh goved so bile radiokarbonsko datirane v čas od konca 6. in v prvo polovico 7. st. Kot je že bilo poudarjeno, so bili na današnjem slovenskem prostoru ostanki visokoraslih primerkov te živalske vrste odkriti predvsem na najdiščih rimskega obdobja. Tedaj je plečna višina teh živali v povprečju presegala 120 cm, najrobustnejši primerki pa so bili celo višji od 140 cm (Toškan 2013, 46). Od druge polovice 5. st. je zaradi sprememb v naselbinski strukturi, živinorejski politiki in slabših pašnih razmer povprečna velikost goveda upadla in je v ospredje znova stopilo razmeroma majhno alpsko govedo železnodobne tradicije. Gre za (proto)pasmo, na kateri je lokalna govedoreja temeljila pred prihodom Rimljanov (Boschin 2013, 87; Toškan 2017a, 23). Ta upad je na današnjem slovenskem ozemlju najbolje dokumentiran na višinskih naseljih, kot sta Tonovcov grad nad Kobaridom (Toškan, Dirjec 2011, 333–342) in Korinjski hrib (Toškan 2020, 162–164), indici pa so prepoznani tudi na najdiščih v soseščini (glej npr. Bökönyi 1974; Vörös

³⁴ Poročila: Olič 2005a; 2005b; Butina, Nanut, Rižnar 2013.

³⁵ O podrobnem stanju raziskav glej Štular, Pleterski 2018, za zgodovino raziskav Guštin 2018, za območje Prekmurja Kerman 2018.

³⁶ Pregledno o zgodovinskih razlagah (med zadnjimi Pavlovič 2017a, 363; Guštin 2018, 30–32 z navedeno starejšo literaturo).

1993; Turk 2000; Pucher 2013; Salvadori 2015, 93–96 in poročilo Bartosiewicz, Choyke 1985).

Postavlja se vprašanje, kako to, da se visokoraslo govedo pojavlja skupaj z zgodneslovansko lončenino v jamah, ki sta datirani v čas med koncem 6. in polovico 7. st.? Pri zgodnjih Slovanih naj bi bilo zootehnično znanje za izpeljavo lastne, neodvisne vzreje tako velikih goved preskromno (Bökönyi 1974, 134–139; Makowiecki 2007; 2018), zato domnevamo, da so jih pridobili od drugih, ki so ta znanja, vsaj v okrnjeni meri, še imeli. V omenjenem časovnem razponu se na Balkanskem polotoku in v Panonski nižini primerljivo visoko govedo pojavlja na avarskih najdiščih na Madžarskem. Tam sta znani majhno in srednje veliko govedo, pri čemer drugo v grobem ustreza primerkom iz jame 2 v Cerkljah. Podobno kot v vzhodnem in jugovzhodnem alpskem prostoru namreč visokorasle živali napredne rimske (proto)pasme tudi na območju Panonske nižine domnevno umanjajo kmalu po koncu cesarstva, trend manjšanja živali pa se nadaljuje do konca poznega srednjega veka (Bökönyi 1971, 664; Bartosiewicz 1996; 2006; Toškan 2017b).

Na Balkanu se je visokoraslo govedo najdlje ohranilo na območjih, ki jih je v tem času obvladoval Bizanc. Po podatkih za Caričin grad v Srbiji in Dichin v Bolgariji se povprečna plečna višina tamkajšnjih živali tudi še v 6. st. ni opazneje spustila pod 120 cm (Baron, Reuter, Marković 2019; Johnstone, Hammon 2019), v Bizancu pa naj bi ta znašala celo dobrih 125 cm (Ince et al. 2018), vendar na podeželju tudi v tem prostoru prevladuje nizkoraslo govedo predrimskega izvora, ki je bilo lokalno pomembno že v času rimske države (ib., 56–58).

Na vprašanje, kako in od kod so domnevni Slovani iz Cerkelj ob Krki dobili visokoraslo govedo, ni mogoče odgovoriti. A glede na navedeno in glede na časovni okvir, ki ga ponujata radiokarbonski dataciji kosti dveh goved (med 598 in 660), je mogoče, da so jih pridobili bodisi z območij Avarov bodisi delov Balkana, ki so bili pod bizantinsko upravo.

Povezavo med zgodnjimi Slovani in Avari lahko zgodovinsko utemeljimo, saj velja, da so Slovani prišli pod vpliv Avarov in v okvir njihove plemenske zveze po njihovem prihodu in naselitvi v osrednji del Panonske nižine leta 568 (Bratož 2014, 490, 492 z viri). Po avarskem zavzetju Sirmija leta 582 je bilo slovansko prodiranje in trajno naseljevanje, samoiniciativno ali spodbujeno od Avarov, po dolinah rek Save in Drave proti mejam Italije še

lažje (Gračanin 2008, 24, 25; Bratož 2014, 492). Arheološko to povezavo težje argumentiramo, kajti avarskih najdb je na prostoru Slovenije zelo malo. Le tri so datirane v zgodnji avarski čas, tj. čas, ki ga obravnavamo. Od teh je bil okov v obliki rozete, datiran v obdobje pred letom 650, odkrit relativno blizu Cerkljam, in sicer na Zidanem gabru nad Mihovim (Karo et al. 2011, 136). Ostali predmeti domnevno avarske provenience pripadajo poznemu avarskemu obdobju, tj. 8. in začetku 9. st. (ib., 137). Nenavadno je, da bi z območja avarskega kaganata pripeljali govedo, ne pa tudi več drugih npr. obrtniških ali okrasnih izdelkov, ki na današnjem slovenskem ozemlju umanjajo. Zato se zdi možnost, da to govedo prihaja z avarskih območij, manj verjetna.

Lažje je pojasniti, kako bi lahko zgodnji Slovani prišli do visokoraslega goveda z območij, ki jih je obvladovalo Vzhodno rimsko cesarstvo. To možnost nam nekoliko osvetljujejo predvsem viri iz sredine 6. st., iz časa vladavine Justinijana I. Prokopij namreč večkrat omenja,³⁷ da so Slovani ropali na območju imperija ter se v svojo domovino vračali s plenom, neizmerno množino ljudi, živine in drugega imetja, ki je bil tako obsežen, da jih je oviral pri prodiranju nazaj domov. Bizantinski pisci so pri Slovanih predvsem opazili rop, kot njihovo glavno dejavnost (Bratož 2014, 489). Po Justinijanovi smrti so se vdori slovanskih skupin na bizantinsko ozemlje še stopnjevali (ib., 492, 493). Da so Slovani visokoraslo govedo naropali na enem od svojih roparskih pohodov, verjetno v bližini ali celo v enem od bizantinskih centrov na Balkanu, ga prignali po dolini reke Save vse

³⁷ "Druge pa so skupno s kravami in ovci – kolikor jih niso odgnali na svoje domačije – zaprli v njihove hiše in brez usmiljenja sežgali" (Kos 1902, 38, št. 45). "Barbari (nanaša se na Slovane, op. a.) niso mogli več prodirati dalje; oviral jih je plen, ki so ga vlekli s sabo – neizmerna množina ljudi, živine in drugega imetja ... Drugi barbari pa so se z ostankom plena vrnili na svoje domove" (ib., 42, št. 47). "Na tem roparskem pohodu ... so barbari ... vse opustošili, nato pa so se, ne da bi jih kdo oviral, z vsem plenom vrnili v domače kraje. Rimljani jim niti ob prehodu čez Donavo niso mogli postaviti zased ... Gepidi so namreč Slovane proti plačilu sprejeli na svoje ozemlje in jim za drag denar omogočili prehod čez Donavo ... Cesar Justinijan je uvidel, da poslej barbarom ne bo več mogel preprečiti prehoda čez Donavo, kadar se jim bo zahotelo ropati po rimskem ozemlju ali kadar se bodo z ogromnim plenom vračali od tod" (ib., 47, št. 50). Za opozorilo na te omembe se najlepše zahvaljujem Timoteju Knificu (Narodni muzej Slovenije).

do Krke in ga v naselbini na območju današnjih Cerkelj zaklali,³⁸ se nam zdi najverjetneje.³⁹

Slovani na Dolenjskem v prvi polovici 6. stoletja?

V jami 1 v Cerkljah je bil eden od dveh vzorcev oglja radiokarbonsko datiran v čas med letoma 420 in 565. Prav tako je analiza lončenine iz jam 1 in 2 nakazala možnosti primerjav z lončenino z najdišč, datiranih na konec 5. in v prvo polovico 6. st. Tako zgodnje datacije C14 in primerjave lončenine še pred nedavnim niso bile upoštevane in so bile označene kot "veliko prestare" (Pavlovič 2017a, 359). A v zadnjih dveh desetletjih je bilo odkritih precej najdišč z gradivom, ki ga pripisujemo zgodnjim Slovanom. S teh najdišč so poleg radiokarbonskih datacij, ki kažejo na tradicionalno sprejeto naselitev Slovanov na obrobje in znotraj vzhodnorimskega cesarstva, znane tudi radiokarbonske datacije, ki so zgodnejše in so indic, da so manjše skupine Slovanov na nekaterih območjih bivale še pred odhodom Langobardov v Italijo in pred prihodom Avarov v Panonsko nižino, tj. pred letom 568.

V Sloveniji so bila tovrstna najdišča odkrita predvsem v Prekmurju, v okolici Murske Sobotne. Poleg že večkrat omenjene Nove table so zgodnje datacije C14 znane tudi z najdišč Pod Kotom – jug

³⁸ Morda kaže opozoriti tudi na Prokopijevo omembo: "Tako na primer oboji (Slovani in Anti, op. a.) verujejo, da je en bog, stvaritelj bliska, edini gospodar vsega: njemu žrtvujejo goved in druge daritvene živali" (Kos 1902, 25, št. 33). Ob kosteh izbranih delov goveda iz jame 2 se nam poraja, sicer zelo špekulativna, misel, da so odkrite kosti morda ostanek takega žrtvovanja (in pojedine) po uspešnem roparskem pohodu.

³⁹ Nekoliko starejši vir, ki govori o problemu kraje živine, je kratka Teoderikova poslanica ob imenovanju provincialnega namestnika Gota Fridibada v Saviji, napisana med letoma 507 in 511. Namenjena je bila vsem kategorijam prebivalstva province *Siscia vel S(u)avia*. Glavna naloga upravnika je bilo ostro kaznovanje živinskih tatov ter s tem rešitev problema kraje živine. Poleg tega naj bi zmanjšal število umorov in drugih tatvin ter tako vzpostavil mir in varnost (Bratož 2014, 400). V tej provinci je bila kraja živine velik problem že vsaj od začetka 6. stoletja. Ob tem se seveda upravičeno sprašujemo, ali lahko v ostankih razmeroma visokoraslega goveda iz jame 2 iz Cerkelj ob Krki, sicer s pomočjo radiokarbonske metode datirano kasneje, prepoznamo del tega problema? Ter ali se v tem "dolgoživem" problemu živinskih tatov kakorkoli odraža tudi zgodnejša prisotnost skupin barbarov, ki so najprej neprepoznani in kasneje imenovani Slovani, katerih glavna dejavnost je bila ropanje.

pri Krogu in na Popavi pri Lipovcih 1 (Pavlovič 2017a, 354, 355, 359). Podobno sta bila najkasneje v leto 546 in pred leto 569 datirana grobova na najdišču An den Klostergründen, Großprüfening ob zgornjem toku Donave pri Regensburgu (Losert 2011, 489). V prvo polovico 6. st. je bila radiokarbonsko datirana jama na najdišču Suchohrad blizu reke Morave na Slovaškem (Fusek, Zábajník 2010, 172). Na nedavno raziskanem najdišču Fodor-kert – Miercurea Ciuc ob reki Olti v vzhodni Transilvaniji v Romuniji je bilo radiokarbonsko datirano pet vzorcev oglja in kosti iz petih zemljank. V vseh petih so bili prostoročno izdelani neokrašeni lonci, opredeljeni kot lonci praškega tipa z arhaičnimi ustji in okrogli pekači (Botár 2018, 34; Botár, Puskás 2019, 197–211, 212), primerljivi z lonci iz Cerkelj ob Krki ter lonci in pekači z Nove table pri Murski Soboti (Pavlovič 2020, 186). Dve zemljanki sta bili datirani v čas med letoma 541 in 651, ena med letoma 428 in 591 ter dve med letoma 418 in 553 (Botár 2018, 33; Botár, Puskás 2019, 212, 213).

Na teh najdiščih se kaže, da je bil proces naseljevanja Slovanov na območja zahodno od Karpatov in v vzhodnoalpski prostor najverjetneje daljši in bolj kompliciran, kot smo domnevali do zdaj.⁴⁰ Ta časovni okvir pa poraja tudi najzanimivejše vprašanje: kdaj natančneje oziroma v okviru katerih zgodovinskih dogodkov so se na Dolenjsko lahko naselili prvi Slovani?

Kljub veliki skepsi nekaterih avtorjev in njihovega slabo utemeljenemu diskreditiranju hipoteze o možni naselitvi posameznih skupin zgodnjih Slovanov na ozemlje današnje Slovenije, predvsem v Prekmurje, že v prvi polovici 6. st. (Curta 2018) ali popolnemu prezrtju te možnosti in vztrajanju pri historično določenem časovnem okviru (Kerman 2018, 60) pa prej predstavljena najdišča tej hipotezi pritrjujejo. Del strokovne javnosti je nove poglede že prepoznal kot začetek spreminjanja našega razumevanja zgodnjega srednjega veka ter kot nov razmislek o procesih v 6. in 7. st. (Štular, Pleterski 2018, 10; tudi Profantov, Profant 2020, op. 19; podobno, sicer kot začetek preverjanja virov, glej Guštin 2018, 31, 32).

⁴⁰ Predhodno smo predstavili možnosti zelo zgodnje naselitve Slovanov (glej Pavlovič 2020). Ker je bil članek objavljen pred prejemom rezultatov treh radiokarbonskih datacij (konec leta 2020), smo lahko upoštevali le najzgodnješo datacijo in najdišče Cerklje ob Krki umestili v čas 5. in prve polovice 6. stoletja. Na tem mestu časovno opredelitev korigiramo.

Za Prekmurje smo možno naselitev Slovanov že ob koncu 5. ali v prvi polovici 6. st. utemeljili z odsotnostjo poznoantičnih najdb 5. in 6. st. (Ciglencečki 2000, sl. 2), ki kaže, da so bili verjetno zahodni obronki Panonske nižine več desetletij nenaseljeni, kar izpričujejo tudi antični pisni viri. Ta opustelost bi lahko omogočala manjšim skupinam Slovanov relativno enostavno naselitev. Utemeljitev dopolnjuje prva epigrafska omemba Slovanov v Panonski nižini v pesnitvi Martina iz Brage, z vzorcem langobardske poselitve v Panonski nižini in na višinskih naselbinah osrednje Slovenije ter z ugotovitvami jezikoslovcev o jeziku slovanskih prebivalcev med Donavo in Jadranom (Pavlovič 2017a, 363–367). Vendar je na Dolenjskem poselitvena pa tudi politična situacija precej drugačna in eventualne naselitve skupin zgodnjih Slovanov ne moremo popolnoma pojasniti z istimi argumenti kot v primeru Prekmurja.

Območje doline Krke v bližini sotočja s Savo in t. i. Brežiških vrat v Panonsko nižino v času med koncem 5. in sredino 6. st. ni bilo nenaseljen prostor. Poselitvena slika med koncem 4. in sredino 5. st. na današnjem celotnem slovenskem ozemlju se popolnoma spremeni, saj večja mesta, vključno s Cerkljam bližnjim Neviodunumom, in podeželske naselbine v nižinah doživijo zaton (Ciglencečki 2000, 121). V drugi polovici 5. in v 6. st. pa se vzpostavijo novi dobro zavarovani centri, kot sta od Cerkelj pribl. 150 km oddaljeni Kranj (Sagadin 2008; Ciglencečki 2020, 236, 237) ali bližji Črnomelj (Mason 1998; 2008), ter množica višinskih utrjenih naselbin oziroma miniaturnih mest v hribovitih predelih (Ciglencečki 2012, 460, 463, 472).

Romansko prebivalstvo se je tako iz nižin umaknilo na višino. Višine so jim omogočale varnost in nadzor nad strateškimi položaji. Da sta ta poznoantična in zgodnesrednjeveška poselitev – zaznamovana s prihodom Slovanov – povezani, je na podlagi pregleda novejših raziskav jugovzhodnega dela Slovenije pokazal Phil Mason (2018).

Upravno je širše območje Cerkelj ob Krki spadalo v poznoantično panonsko provinco Savijo v okviru vzhodnogotskega kraljestva, v ostrogotskih virih imenovano tudi *Suavia*, domnevno ne več po reki Savi, temveč po ljudstvu Svebov, ki se z območja province Panonije Prime premaknejo v Savijo (Bratož 2014, 375). Ostrogotska prisotnost na slovenskem ozemlju je dobro dokumentirana v Kranju (Vinski 1980, 17–20; Knific 2005, 331–334; Knific, Lux 2015, 31), na grobiščih v Dravljah v Ljubljani (Slabe 1975) in Mirnu pri Novi Gorici (Tratnik, Karo 2018) ter na nekaterih višinskih

naselbinah. Na prostoru širše okolice Cerkelj ob Krki se najdbe, ki jih povezujemo z Ostrogoti, pojavljajo na višinskih naseljih Zidani gaber nad Mihovim, na Veliki Strmici nad dolino reke Radulje ter ob zgornjem toku reke Krke na višinskem naselju Korinjski hrib (Ciglencečki 2006, 111–117). Morda najbližji indic, da je bilo neko germansko ljudstvo – morda Goti – prisotno tudi v nižini, in to le 4,5 km od najdišča v Cerkljah, je odkritje deformirane lobanje v Levakovi jami pod Starim gradom pri Podbočju (Guštin 1976, 269, 270, sl. 10; Dular, Ciglencečki, Dular 1995, 161, sl. 160).

Prisotnost Ostrogotov dobro izpričujejo tudi novčne najdbe. Na kar 15 najdiščih z območja današnje Slovenije je več kot 30 vzhodnogotskih kovancev, večinoma srebrnikov (Demo 1994; Ciglencečki 2006; Knific, Nabergoj 2016, sl. 47). Najmlajši gotski novci so bili kovani za kralja Vitigisa in zakopani ali izgubljeni po letu 539.

Intenzivnejša prisotnost ostrogotskih posadk je povezana z utrjevanjem pomembnejših dostopov v Italijo (Ciglencečki 1985, 266; id. 2020, 279) in z nadzorom cest in križišč na poti med Siscijo in Emono ali alternativne poti po dolini reke Krke ter čez Notranjsko (Ciglencečki, 2006, sl. 1).

V prvih letih gotsko-bizantinskih vojn, gotovo pa v štiridesetih letih 6. stoletja, Vzhodni Goti izgubijo nadzor nad provinco Savijo, kjer nadzor prevzame vzhodnorimsko cesarstvo (Bratož 2014, 431, 542). O upravni povezanosti s Konstantinoplom in o kratkotrajnem delovanju nekaterih bizantinskih državnih institucij najzgovorneje priča svinčeni vladarski pečat (*bullā*) z upodobitvijo Justinijana I., najden na Zidanem gabru nad Mihovim skupaj z bronastim novcem, kovanim prav tako za Justinijana I. v letih 556–557 (Knific, Nabergoj 2016, sl. 46; Tratnik 2020, 86). Z delovanjem vzhodnorimskega cesarstva in njegovo vojsko je najverjetneje povezana tudi gradnja ali obnova nekaterih utrdb z izrazito vojaškim značajem (Ciglencečki 2020, 227–230). Med njimi so za obravnavani prostor relevantne predvsem Zidani gaber nad Mihovim, Gradec nad Veliko Strmico, Korinjskih hrib nad Velikim Korinjem in Rifnik (Ciglencečki 2020, 279–285, sl. 12.1).

Vzhodnorimska oblast nad obravnavanim območjem je bila relativno kratkotrajna, saj je cesar Justinijan, nekje med letoma 546 in 548, nadzor nad *pólis Norikón*, utrdbami v Panoniji in številnimi drugimi kraji s pogodbo prepustil Langobardom (Bratož 2014, 454, 455). Prisotnost Langobardov v provinci Saviji potrjuje številno arheološko gradivo (Ciglencečki 2001, sl. 5; id. 2005, 256–269; Bratož 2014, 457).

Ker je vprašanje začetka naselitve Slovanov na ozemlje jugovzhodnih Alp kočljiva tema in je vsak še tako utemeljen alternativni pogled težko sprejet ali upoštevan, se ne bomo lotevali možnosti preigravanja argumentov za še zgodnejšo naselitev,⁴¹ ki bi jo morda lahko povezali z zgodnjimi federatskimi skupinami rimskega imperija ob koncu 4. in v začetku 5. st. ali z neimenovanimi skupinami, ki jih je srečal Prisk iz Panija na diplomatskem obisku Atilovega dvora (Gračanin 2008, 17, 18) znotraj multietnične države Hunov sredi 5. st., ali v demografski sliki Karpatske nižine v času po njenem propadu (Bratož 2014, 356, predvsem op. 218). Posvetili se bomo predvsem argumentom, ki dopuščajo možnost datacije njihove naselitve na prostor Cerkelj ob Krki v prvi polovici ali sredini 6. stoletja.

Demografska podoba panonskega prostora, predvsem provinc Savije (*S(u)avia*), Sirmijske Panonije (*Pannonia Sirmiensis*) in v 6. st. ne več omenjane Prve Panonije (*Pannonia Prima*), je bila zapletena. V mejah vzhodnogotske države je to razvidno iz Kasiodorove zbirke kraljevih pisem in dekretov (Šašel 1979, 134, 135, sl. 3). Za te province je od leta 504 znanih več kategorij prebivalstva. Poleg Gotov in Romanov je bil del prebivalstva imenovan *barbari*, *antiqui barbari* in *extraneae gentes*. Teoderik naj bi oznako *barbari* uporabil za nerimsko in negotsko prebivalstvo Sirmijske Panonije, ki je bilo nagnjeno k nasilju (Bratož 2014, 397). Šašel pa je v njih videl novo skupino prebivalstva, sestavljeno iz Svebov, Hunov, morda Skirov in tudi Slovanov, ki naj bi jih Teoderik poznal še iz časov gotске preselitve iz Panonije v spodnjo Mezijo po letu 472 (Šašel 1979, 135). Naziv *antiqui barbari* naj bi označeval markomanske Svebe, ki so se z območja Panonije Prime naselili v Savijo, pod *extraneae gentes* pa bi morda bili Langobardi, ki so se v tem času že naseljevali v panonski prostor južno od Donave (Šašel, l. c.; Bratož 2014, 397, 398). V teh vzhodnogotskih virih se poleg ljudstev, katerih imena so znana in na posameznih mestih zapisana, pojavljajo tudi nedefinirani barbari. Podobno kot je Prisk iz Panija v sredini 5. st. naletel na neimenovalne barbare, so bili morda piscem iz Ravene in Konstantinopla nekatera ljudstva v Panoniji neznana po imenu, medtem ko so jih tisti, ki so v prvih desetletjih 6. st. živeli v južnih panonskih provincah, že poznali in – vsaj nekatere izmed njih – imenovali Slovani. To lahko domnevamo na podlagi prve epigrafske omembe Slovanov (v ednini *Sclavus*) v Panoniji. Leta 558 je Martin iz

Brage v epigrafskem posvetilu tega leta dograjene katedrale v samostanu Dumio pri Bragi (*Bracara Augusta*) na Portugalskem napisal hvalnico Martinu iz Toursa. V njej našteva ljudstva, tudi Slovane, ki so živela v Panoniji in so po zaslugi Martina iz Toursa spoznala Kristusa (Šašel 1976, 151, 152). Martin iz Toursa se je rodil v Savariji (današnji Szombathely na Madžarskem), Martin iz Brage pa najverjetneje na območju sotočja Drave in Save z Donavo (*Basianensis Pannonia*) ali v Panoniji Saviji (Šašel 1976, 154). Šašel ugotavlja, da Martin iz Brage ni našteval plemen šablonsko, temveč spontano kot spomin iz svojih mladostnih dni, najverjetneje iz dvajsetih ali tridesetih let 6. stoletja.

Glede na omenjeni vir lahko domnevamo, da so vsaj že v dvajsetih letih 6. st. manjše skupine zgodnjih Slovanov živele v Panoniji, južno od Donave (Gračanin 2008, 24). Morda so se med Teoderikovimi barbari v Panoniji Primi in Saviji skrivali Slovani Martina iz Brage, njihov arheološki odtis pa so jame z zgodnjo slovansko lončenino na Novi tabli in v Cerkljah ob Krki.

Zgodnji Slovani so se v prvi polovici 6. st. pridruževali različnim vojskam, v katerih so služili kot najemniki različnim poveljnikom – langobardskemu Ildegisu, ki se je želel boriti na strani Vzhodnih Gotov v Italiji (Bratož 2014, 458, 459, o izhodišču teh pohodov v op. 56), bizantinskemu Belizarju, kljub temu, da je vzhodnorimska vojska organizirala pohode proti Slovanom severno od Donave (Kotłowska, Rózycki 2018, 18; Rózycki 2018, 43, 44, op. 55), ter morebiti celo nekemu Bajuvaru severno od Alp (Losert 2011, 482–483, 489).

Da niso delovali kot monolitna skupina ljudi, ki bi skupno načrtovala naselitev ali imela vizijo skupne prihodnosti, je razvidno iz omemb različnih slovanskih skupin, ki se bojujejo na nasprotujočih si straneh. Na eni strani jih v prvi polovici 6. st. omenjajo kot plenilce, ki vdirajo na območje rimskega imperija (Sarantis 2018, 221). Na drugi strani pa so v približno tem času neke skupine, predvsem povezane z Anti,⁴² postale bizantinski *foederati* v službi na južnem donavskem limesu (Kardaras

⁴² Na tem mestu obravnavamo slovanske skupine brez njihovega nadaljnega razlikovanja, zato vej Slovanov – Sklaveni in Anti – navadno ne razlikujemo. Njihove navade, jezik in način življenja naj bi bili zelo podobni, vsak pa naj bi imel nekatere svojstvene značilnosti (Kardaras 2018, 393). Prav tako tudi v arheologiji ni popolnega konsenza, ali gradivo penkievskega in praškega tipa zares odraža prvo Ante in drugo Sklavene (ib., 382–388). Na bizantinskih kastelih ob južni Donavi najdemo gradivo obeh tipov (Hrissimov 2015; Angelova, Koleva 2007), čeprav se pisni

⁴¹ Ti so predstavljeni v prispevku (Pavlovič 2020).

2018, 390). Tam je prisotnost zgodnjih Slovanov izpričana tudi arheološko, v obliki značilnih zemljank z lončenino praškega in penkievskega tipa znotraj 49 bizantinskih kastelov (Angelova, Koleva 2007; Hrisimov 2015).

Slovani so se ob stiku z vzhodnorimskim cesarstvom, predvsem pa v času gotških vojn znašli v bizantinskem vrtincu različnih zavezništov, taktik, ščuvanja ene skupine barbarov proti drugi (Morhead 1992, 18, 19; Pohl 1997, 75, 76; Izdebski 2011, 53, 60) in mrzličnega najemanja vojaških plačancev (Pohl 2005, 453).⁴³

Najstarejše omembe Slovanov v bizantinski vojski poročajo, da naj bi prav z območja spodnje Donave prek Balkana in Dalmacije, ki je bila v zadnjem desetletju gotške vlade združena s provinco Savijo (Bratož 2014, 381, 452), Slovani kot vojaški najemniki skupaj s sorodnimi Anti ter Huni pod poveljstvom Belizarja prišli v Italijo. Leta 537 so sodelovali pri obleganju Rima in leta 539 mesta *Auximum* (Bratož 2014, 458, predvsem op. 53, tudi Kotłowska, Różycki 2018, 18; Różycki 2018, 43, 44). V luči teh poročil lahko vidimo možnost, da so se manjše skupine Slovanov premaknile z območja ob južni Donavi ter se vsaj začasno naselile v dolini reke Krke, kjer je potekala alternativna pot proti Italiji (Ciglenečki 1985). Verjetno lahko kot pomembno za razumevanje možnosti naselitve zgodnjih Slovanov na obravnavani prostor označimo tudi dejstvo, da so poti, ki so vodile z Balkana proti Italiji, dobile izjemen strateški pomen, ko je Justinijan v štiridesetih letih 6. stoletja spremenil strategijo ter vojsko nad Gote pošiljal po kopnem in ne več po morju (Pohl 2005, 468, 469).

Možnost naselitve nekaterih skupin Slovanov na ozemlje novoosvojenega bizantinskega ozemlja v Saviji po letu 537 lahko postavimo tudi v širši okvir zavezništov, ki odražajo Justinijanov nov koncept varovanja mej (Kardaras 2018, 390; Różycki 2018, 33, op. 4), pri katerem naseljuje zavezniška ljudstva na mejo imperija, tako da območje naselitve teh ljudstev predstavlja nekakšno "tamponsko cono" za obrambo pred "sovražnimi" ljudstvi.

Cesar Justinijan je lahko skupine Slovanov namenoma naselil pred utrdbe v osvojeni Saviji, kjer bi sodelovali pri varovanju nove, začasne

meje imperija. Ta situacija bi bila tako analogna z že omenjeno v utrdbah ob južni Donavi. Tam je z Anti podpisal zavezništvo (*foedus*) leta 545/546 z glavno nalogo varovanja meje ob južni Donavi pred nomadskimi ljudstvi.⁴⁴ *Foedus* je bil kmalu prekinjen, a se Anti kot zavezniki Bizanca omenjajo do leta 602 (Kardaras 2018, 390; Różycki 2018, 33, op. 4). Slovane v času 6. st. pisni viri opisujejo kot gostoljubne do tujcev, vendar popolnoma nezanesljive pri sklepanju zavez, ki jih prekinejo z lahkoto (Gómez 2018, 53). Niso prenašali tuje nadvlade, predvsem ne na svojem ozemlju. Živel naj bi v manjših, razdrobljenih plemenskih skupnostih z lokalnimi poglavarji ter brez centralne oblasti, pravil in discipline (Kardaras 2018, 391).

Morda sta prav nezanesljivost in nepredvidljiv karakter slovanskih klanov in poglavarjev pripomogla k odločitvi, da je Justinijan med letoma 546 in 548 *pólis Norikón*, panonske utrdbe – delno tudi v provinci Saviji – in veliko vsoto denarja dodelil raje Langobardom, z nalogo varovanja meje pred prodirajočimi Franki (Bratož 2014, 454).

Naj povzamemo, zgodnji Slovani bi se lahko v prvi polovici ali sredini 6. st. v dolini Krke zadrževali kot del bizantinske najemniške vojske, ki je pod Belizarjem iz spodnjega donavskega prostora napredovala proti Italiji. Lahko so ta prostor na teh pohodih spoznali in se kasneje z družinami tu naselili.⁴⁵ Prav tako bi lahko bili na to območje naseljeni z namenom varovanja meje po tem, ko je vzhodnorimsko cesarstvo ta območja ponovno osvojilo od Ostrogotov. Podobno lahko vidimo tudi naselitev zgodnjih Slovanov v Prekmurje. To demografsko devastirano območje med Muro in Blatnim jezerom je do leta 546 pomenilo mejno območje z Langobardi.

ZAKLJUČEK

Zaključimo lahko, da je mogoče prvo zgodnesrednjeveško fazo v Cerkljah ob Krki pripisati zgodnjim Slovanom. Cerklje so najdišče z najstarejšimi ostalinami Slovanov na Dolenjskem in med najstarejšimi na ozemlju današnje Slovenije.

viru o bizantinskih federatih ob južni Donavi navezujejo predvsem na Ante (Kardaras 2018, 390).

⁴³ Podrobno o političnem delovanju Slovanov in z njimi povezani bizantinski politiki med letoma 530 in 650 A. Izdebski (2011). O Justinijanovi politiki na Balkanu A. Sarantis (2009; 2018).

⁴⁴ Predvsem pred Kutriguri, Utiguri in Bolgari (Pohl 2005, 470). Za prostor ob južni Donavi so bili Slovani v službi bizantinske vojske kot varuhi meje imperija pred nomadi izpričani v pisnih virih (Kardaras 2018, 390), potrjujejo jih tudi arheološki (Angelova, Koleva 2007; Hrisimov 2015).

⁴⁵ Podobno velja za Langobarde in Italijo.

Gradivo, predvsem lončenina, ki jo pripisujemo praškemu tipu z arhaičnimi ustji, je sorodno tistemu severno od Donave iz 5. in prve polovice 6. st., nekatere analogije ga povezujejo s Slovani ob južnem toku Donave, na slovenskem prostoru pa z gradivom z najdišč v okolici Murske Sobote iz časa od konca 5. do prve polovice 7. st.

Glede na tri radiokarbonske datacije iz jam 1 in 2, ki jih pripisujemo prvi fazi zgodnjersrednjeveške poselitve obravnavanega najdišča, je najverjetneje nekje v času med letoma 585 in 660 tu obstajal manjši zaselek. Presenetljivo je odkritje kosti razmeroma visokoraslega goveda, podobnega primerkom med romanizacijo vpeljane (proto)pasme italškega porekla, ki na najdiščih na ozemlju današnje Slovenije v 6. in prvi polovici 7. st. do zdaj še ni bilo nedvoumno ugotovljeno. Prebivalci z območja Cerklj so te živali takrat lahko dobili le ob večjih centrih na ozemlju, ki ga je upravljalo vzhodnorimsko cesarstvo, v cesarstvu samem ali pri Avarih na območju kaganata. Najverjetnejša se zdi razlaga, da so ga pridobili na enem od roparskih pohodov na ozemlje pod upravo Bizanca, saj so roparski pohodi Slovanov večkrat omenjeni v besedilih bizantinskih piscev od sredine 6. stoletja. Ti vidijo rop kot glavno slovansko dejavnost.

Četrta radiokarbonska datacija, podprta s primerjavami lončenine in številnimi zgodnjimi datacijami podobnega razpona z drugih najdišč, dopušča možnost, da so nekatere manjše skupine Slovanov tu bivale pred sredino 6. st. oziroma pred odhodom Langobarđov v Italijo in prihodom Avarov v Panonsko nižino.

V luči te zgodnje datacije so se lahko Slovani na območju doline Krke zadrževali v času prve

polovice 6. st. v povezavi z aktivnostmi vzhodnorimskega cesarstva. Iz pisnih virov vemo, da so bile zavezniške skupine Slovanov v tem času vključene v bizantinsko vojsko, ki je prečkala današnje slovensko ozemlje v pohodih proti Gotom v Italiji. Prav tako je cesar Justinijan v duhu svoje nove politike varovanja meje naseljeval različna zavezniška ljudstva na rob imperija. Tako so Slovani oziroma predvsem z njimi povezani Anti varovali mejo pred nomadi ob južni Donavi. Podobno so lahko tudi nekatere druge skupine Slovanov angažirali na meji v Saviji, ki so jo Bizantinci osvojili nazaj od Gotov, kasneje pa so na ta prostor, v duhu iste politike, naselili Langobarđe za varovanje meje pred prodirajočimi Franki.

Morda kaže na koncu poudariti, da skromnih arheoloških ostankov iz Cerklj ne razumemo kot začetek stalne slovanske poselitve teh krajev, temveč za zdaj zgolj kot ostanke začasne naselitve. Novi arheološki podatki govorijo, da se je naselitev, ki jo povezujemo s Slovani v dolini reke Krke, nadaljevala šele okoli leta 700. Na novem najdišču Gradiček blizu izvira Krke je bila odkrita preprosta ovalna zemljanka s preprosto lončenino, okrašeno z valovnico (Porenta, Stergar 2019, 48).

V drugi zgodnjersrednjeveški fazi so na raziskanem območju osnovne šole v Cerkljah postavljeni objekti, ki so imeli lahko tudi leseno nadgradnjo. Lončenina je opredeljena v čas med sredino 10. in sredino 12. st. ter jo lahko povezujemo z agrarnim zaledjem, približno štiri kilometre in pol oddaljenega gospostva Starega gradu v Podbočju. Morda pa predstavlja tudi začetek neprekinjene poselitve vasi Cerklje ob Krki do danes, ki je, kot *Zirkoviz*, v pisnih virih prvič omenjena leta 1331 (Snoj 2009, 88).

KATALOG

Predmete hrani Pokrajinski muzej Brežice.

Okrajšave:

odl. = odlomek; viš. = višina;
pr. = premer; OBD. = začasna številka
ohr. = ohranjen; predmeta (v obdelavi).
Npr.: S4/B10 = sektor 4 / kvadrant B 10

Tabla 1

Jama 4/zasutje b (SE 1221)

1. Odl. vratu lonca; izdelava: prostoročna; barva: sivo črna; površina: gladka; sestava: zelo fino zrnata; žganje: redukcijsko; trda; okras: snop vodoravnih linij izvedenih

z odtisi enojne vrvice. Pr. vratu 21,2 cm, ohr. šir. 2,2 cm. S4/B10; OBD. 81.

2. Odl. ostenja sklede, galska sigilata; barva: 2.5YR 6/8 svetlo rdeča; premaz: rdeč, mat, zelo slabo ohranjen; površina: mazava; sestava: zelo fino zrnata; žganje: oksidacijsko; mehka. Ohr. viš. 1,1 cm, ohr. šir. 2,1 cm. S4/B10; OBD. 83.

3. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: črno rjava; površina: gladka; sestava: fino zrnata; žganje: redukcijsko; trda. Pr. ustja 7,4 cm, ohr. viš. 1,6 cm. S4/B10; OBD. 82.

4. Odl. dna cedila; izdelava: na vretenu; barva: oranžna; površina: gladka; sestava: zelo fino zrnata; žganje: redukcijsko, v končni fazi oksidacijsko; trda. Pr. dna 7,8 cm, ohr. viš. 1,4 cm. S4/C10; OBD. 199.

Jama 1/zasutje c (SE 1225)

5. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: rdečkasto rjava z rjavimi lisami po celotni površini; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 18,4 cm, ohr. viš. 11,3 cm. S4/BC10; OBD. 161.
6. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: rdečkasto rjava z rjavimi lisami po celotni površini; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 18,8 cm, ohr. viš. 5,1 cm. S4/B10; OBD. 183.
7. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: temno rjava z rjavimi lisami po celotni površini; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 16 cm, ohr. viš. 10,4 cm. S4/B10; OBD. 182.
8. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: črno rjava z rjavimi lisami po celotni površini; površina: hrapava; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 21 cm, ohr. viš. 7,3 cm. S4/B10; OBD. 181.
9. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: črno rjava z rjavimi lisami po celotni površini; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 18,4 cm, ohr. viš. 7,9 cm. S4/B-C10; OBD. 162.
10. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: črno rjava z rjavimi lisami po celotni površini; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 16 cm, ohr. viš. 5,6 cm. S4/B-C10; OBD. 164.
11. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: črno rjava; površina: gladka; sestava: fino zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 11,6 cm, ohr. viš. 2,9 cm. S4/B-C10; OBD. 163.
12. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: temno rjava; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 13,8 cm, ohr. viš. 3,4 cm. S4/B10; OBD. 155.

Tabla 2

Jama 1/zasutje c (SE 1225)

13. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: svetlo rjava s temno rjavimi lisami po površini; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 12,4 cm, ohr. viš. 8,4 cm. S4/B10; OBD. 154 (del posode OBD. 84).
14. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: temno rjava z rjavimi lisami po površini; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 7,4 cm, ohr. viš. 4,2 cm. S4/B10; OBD. 53.
15. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: rdečkasto rjava s temno rjavimi lisami po površini; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 23,6 cm, ohr. viš. 8,9 cm. S4/B10; OBD. 50.
16. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: črno rjava z rjavimi lisami po površini; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 13,8 cm, ohr. viš. 4,7 cm. S4/B10; OBD. 48.
17. Odl. ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva zunanje površine: rdečkasto rjava; barva notranje površine: temno rjava; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda; okras: žigosani krožci. Največji pr. oboda 16,1 cm, ohr. viš. 9,8 cm. S4/B10; OBD. 49.

18. Odl. dna in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: črno rjava z rjavimi lisami po celotni površini; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. dna 9,4 cm, ohr. viš. 8 cm. S4/B10; OBD. 184.
19. Odl. dna in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva zunanje površine: svetlo rjava; barva notranje površine: črno rjava; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. dna 11,4 cm, ohr. viš. 5,1 cm. S4/B10; OBD. 52.
20. Odl. dna in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: temno rjava; površina: hrapava; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. dna 15,4 cm, ohr. viš. 3,1 cm. S4/B10; OBD. 51.

Tabla 3

Jama 1/zasutje a (SE 1268)

21. Odl. ustja in ostenja sklede; izdelava: prostoročna; barva: temno rjava z rjavimi lisami po celotni površini; površina: gladka; sestava: fino zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 15,8 cm, ohr. viš. 5,2 cm. S4/B10; OBD. 195.
22. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: temno rjava z rjavimi lisami po celotni površini; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 13,6 cm, ohr. viš. 4,2 cm. S4/B10; OBD. 197.
23. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: črno rjava z rjavimi lisami po celotni površini; površina: gladka; sestava: fino zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 13,8 cm, ohr. viš. 2,6 cm. S4/B10; OBD. 196.
24. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva zunanje površine: rdečkasto rjava; barva notranje površine: rjava; površina: gladka; sestava: fino zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 10 cm, ohr. viš. 3,2 cm. S4/B-C10; OBD. 180.
25. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: temno rjava; površina: hrapava; sestava: fino zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 12 cm, ohr. viš. 2,6 cm. S4/B-C10; OBD. 179.
26. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: temno rjava; površina: gladka; sestava: fino zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 20 cm, ohr. viš. 3,9 cm. S4/B-C10; OBD. 178.
27. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: temno rjava z rjavimi lisami po celotni površini; površina: gladka; sestava: fino zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 16 cm, ohr. viš. 4,3 cm. S4/B-C10; OBD. 177.
28. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva zunanje površine: svetlo rjava; barva notranje površine: temno rjava; površina: hrapava; sestava: fino zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 12 cm, ohr. viš. 4,2 cm. S4/B-C10; OBD. 176.
29. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva zunanje površine: temno rjava; barva notranje površine: rdečkasto rjava; površina: gladka; sestava: fino zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 20,2 cm, ohr. viš. 4,2 cm. S4/B-C10; OBD. 175.
30. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva zunanje površine: temno rjava; barva notranje površine: rdečkasto rjava; površina: gladka; sestava: fino zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 23,6 cm, ohr. viš. 4,8 cm. S4/B-C10; OBD. 174.

31. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: temno rjava; površina: gladka; sestava: grobo zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 9,8 cm, ohr. viš. 3,9 cm. S4/B-C10; OBD. 173.
32. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: rdečkasto rjava z temno rjavimi lisami po celotni površini; površina: hrapava; sestava: fino zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 17 cm, ohr. viš. 6,8 cm. S4/B-C10; OBD. 172.
33. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: črno rjava s svetlo rjavimi lisami po celotni površini; površina: gladka; sestava: fino zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 22,2 cm, ohr. viš. 7 cm. S4/B-C10; OBD. 171.

Tabla 4

Jama 1/zasutje b (SE 1286)

34. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: svetlo rjava; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 12,4 cm, ohr. viš. 8,4 cm. S4/B-C10; OBD. 84 (del posode OBD. 154).
35. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: rdečkasto rjava; površina: hrapava; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 21,2 cm, ohr. viš. 2,7 cm. S4/B-C10; OBD. 85.
36. Odl. dna z ostenjem melnice z zeleno glazuro v notranjosti; izdelava: na vretenu; barva lončarske mase: 7.5YR 6/6 rdečkasto rumena; površina: gladka; sestava: grobo zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. dna 11 cm, ohr. viš. 3,7 cm. S4/B11; OBD. 148.
37. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva zunanje površine: rjava; barva notranje površine: črno rjava; površina: hrapava; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 15,2 cm, ohr. viš. 7,7 cm. S4/B11; OBD. 150.
38. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: črno rjava z rjavimi lisami po površini; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 16 cm, ohr. viš. 2,7 cm. S4/B11; OBD. 149.

Jama 2/zasutje b (SE 1312)

39. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: rjava s temno rjavimi lisami po celotni površini; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 21,8 cm, ohr. viš. 5,8 cm. S5/K5; OBD. 54.
40. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: temno rjava z rdečimi lisami po celotni površini; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 15,8 cm, ohr. viš. 5,6 cm. S5/K5; OBD. 96.
41. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: črno rjava z rjavimi lisami po celotni površini; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 12,2 cm, ohr. viš. 4,5 cm. S5/K5; OBD. 98.
42. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: temno rjava z rdečimi lisami po celotni površini; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 9 cm, ohr. viš. 3,6 cm. S5/K5; OBD. 56.

Tabla 5

Jama 2/zasutje a (SE 1451)

43. Odl. ustja, ostenja in dna lonca; izdelava: prostoročna; barva: rdečkasto rjava z rjavimi lisami po celotni površini; površina: gladka; sestava: fino zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 29 cm, pr. dna 12,2 cm, ohr. viš. 29,9 cm. S5/K5; OBD. 160.
44. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: rdečo rjava z rjavimi lisami po celotni površini; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. ustja 17 cm, ohr. viš. 6,3 cm. S5/K5; OBD. 159.
45. Odl. dna in ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: rdečo rjava z 82 od 131 rjavimi lisami po celotni površini; površina: gladka; sestava: drobno zrnata; žganje: stihijsko; trda. Pr. dna 7,2 cm, ohr. viš. 5,3 cm. S5/K5; OBD. 159.

Jama 5/zasutje a (SE 1318)

46. Odl. ostenja lonca; izdelava: prostoročna; barva: svetlo rjava; površina: groba; sestava: grobo zrnata; žganje: redukcijsko, v končni fazi oksidacijsko; trda; okras: metličenje na zunanji površini ostenja. Ohr. viš. 5,5 cm, ohr. šir. 3,8 cm. S5/G13-14; OBD. 192.
47. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: počasno vreteno; barva: temno rjava z rjavimi lisami po celotni površini; površina: hrapava; sestava: drobno zrnata; žganje: redukcijsko; trda; okras: odtisi koleščka na ostenju. Pr. ustja 15 cm, ohr. viš. 7 cm. S5/G13-14; OBD. 188.
48. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: počasno vreteno; barva: črno rjava z rjavimi lisami po celotni površini; površina: hrapava; sestava: drobno zrnata; žganje: nepopolno redukcijsko; trda. Pr. ustja 11,4 cm, ohr. viš. 1,8 cm. S5/G13-14; OBD. 39.

Tabla 6

Jama 5/zasutje a (SE 1318)

49. Odl. ostenja lonca; izdelava: počasno vreteno; barva zunanje površine: rjava; barva notranje površine: temno rjava; površina: hrapava; sestava: fino zrnata; žganje: redukcijsko, v končni fazi oksidacijsko; trda; okras: več linij valovnic na ostenju. Največji pr. oboda 18,2 cm, ohr. viš. 6,3 cm. S5/G13-14; OBD. 189.
50. Odl. ostenja lonca; izdelava: počasno vreteno; barva: temno rjava z rjavimi lisami po celotni površini; površina: hrapava; sestava: drobno zrnata; žganje: redukcijsko; trda; okras: odtisi koleščka na ostenju. Ohr. dol. 3,3 cm, ohr. šir. 13 cm. S5/G13-14; OBD. 190.
51. Odl. ostenja lonca; izdelava: počasno vreteno; barva: bledo rjava; površina: hrapava; sestava: drobno zrnata; žganje: oksidacijsko; trda; okras: odtisi koleščka in valovnici na ostenju. Ohr. dol. 3,4 cm, ohr. šir. 3,8 cm. S5/G13-14; OBD. 191.
52. Odl. ostenja lonca; izdelava: počasno vreteno; barva zunanje površine: blede rjava; barva notranje površine: črno rjava; površina: hrapava; sestava: drobno zrnata; žganje: redukcijsko, v končni fazi oksidacijsko; trda; okras: odtisi koleščka na ostenju. Največji pr. oboda 17,2 cm, ohr. viš. 3,2 cm. S5/G13-14; OBD. 42.

53. Odl. ostenja lonca; izdelava: počasno vreteno; barva: črno rjava; površina: hrapava; sestava: drobno zrnata; žganje: redukcijsko; trda; okras: linije vodoravnih žlebov na ostenju. Največji pr. oboda 24,5 cm, ohr. viš. 2,6 cm. S5/G13–14; OBD. 41.
54. Odl. ostenja lonca; izdelava: počasno vreteno; barva zunanje površine: rdečkasto rjava; barva notranje površine: črno rjava; površina: hrapava; sestava: drobno zrnata; žganje: redukcijsko, v končni fazi oksidacijsko; trda; okras: valovnica na ostenju. Največji pr. oboda 11,9 cm, ohr. viš. 3,4 cm. S5/G13–14; OBD. 40.
55. Odl. dna in ostenja lonca; izdelava: počasno vreteno; barva: rjava; površina: hrapava; sestava: drobno zrnata; žganje: redukcijsko, v končni fazi oksidacijsko; trda; okras: križ oz. žig lončarja na zunanji strani dna. Pr. dna 12 cm, ohr. viš. 3 cm. S5/G13–14; OBD. 44.
56. Odl. dna in ostenja lonca; izdelava: počasno vreteno; barva: temno rjava z rjavimi lisami po celotni površini; površina: hrapava; sestava: drobno zrnata; žganje: nepopolno redukcijsko; trda; okras: križ oz. žig lončarja na zunanji strani dna. Pr. dna 5,8 cm, ohr. viš. 1,8 cm. S5/G13–14; OBD. 43.
- Jama 6/zasutje a* (SE 1328)
57. Odl. ustja skodelice, severnoitalska sigilata; barva lončarske mase: 5YR 6/6 rdečkasto rumena; premaz: rdeč, mat, zelo slabo ohranjen; površina: mazava; sestava: zelo fino zrnata; žganje: oksidacijsko; mehka. Ohr. viš. 1,1 cm, ohr. šir. 1,3 cm. S5/G10–11; OBD. 37.
58. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: počasno vreteno; barva: temno rjava z rjavimi lisami po celotni površini; površina: hrapava; sestava: fino zrnata; žganje: redukcijsko; trda; okras: več linij valovnic na ostenju. Pr. ustja 17,2 cm, ohr. viš. 5,9 cm. S5/G10; OBD. 194.
- Jama 7/zasutje a* (SE 1443)
59. Odl. ostenja lonca; izdelava: počasno vreteno; barva: temno rjava; površina: hrapava; sestava: drobno zrnata; žganje: zaporedno menjavanje, v končni fazi redukcijsko; trda; okras: linija valovnice na ostenju. Največji pr. oboda 19,6 cm, ohr. viš. 5 cm. S5/G–H6–7; OBD. 158.
60. Odl. ustja in ostenja lonca; izdelava: počasno vreteno; barva: črno rjava; površina: hrapava; sestava: drobno zrnata; žganje: redukcijsko; trda; opomba: na notranji strani ustja nastavek za pokrov. Pr. ustja 19,6 cm, ohr. viš. 1,8 cm. S5/G–H6–7; OBD. 157.
- ANGELOVA, S., R. KOLEVA 2007, Archäologische Zeugnisse frühslawischer Besiedlung in Bulgarien. – V / In: J. Henning (ur. / ed.), *Post-Roman Towns, Trade and Settlement in Europe and Byzantium 2. Byzantium, Pliska, and the Balkans*, 481–507, Berlin, New York.
- BARON, H., A. E. REUTER, N. MARKOVIĆ 2019, Re-thinking ruralization in terms of resilience: Subsistence strategies in sixth-century Caričin Grad in the light of plant and animal bone finds. – V / In: F. Pigière, O. Akeret, M. Kühn (ur. / eds.), *Food Production and Land Use*, Quaternary International 499/A, 122–128.
- BARTOSIEWICZ, L. 1993, Early Medieval archaeozoology in Eastern Europe. – V / In: H. Friesinger, F. Daim, E. Kanelutti, O. Cichocki (ur. / eds.), *Bioarchäologie und Frühgeschichtsforschung*, Archaeologia Austriaca 2, 123–131.
- BARTOSIEWICZ, L. 1996, Animal exploitation at the Sarmatian site of Gyoma 133. – V / In: A. Vaday, *Cultural and landscape changes in south-east Hungary II, Prehistoric, Roman Barbarian and Late Avar Settlement at Gyoma 133 (Békés County Microregion)*, Archaeolingua, Ser. Major 5, 365–445.
- BARTOSIEWICZ, L. 2003, "There's something rotten in the state ...": bad smells in Antiquity. – *Europaeen Journal of Archaeology* 6/2, 175–195.
- BARTOSIEWICZ, L. 2006, Animal bones from the medieval settlement Otok (Gutenwerth) near Dobrava pri Škocjanu, Slovenia (Živalski ostanki iz srednjeveškega naselja otok (Gutenwerth) blizu Dobreave pri Škocjanu). – *Arheološki vestnik* 57, 457–478.
- BARTOSIEWICZ, L., W. VAN NEER, A. LENTACKER 1997, *Draught cattle: their osteological identification and history*. – *Annales: Sciences zoologiques* 281.
- BAVEC, U. 2009, Rimljani ob veliki reki – poskus opisa rimske poselitve Posavja v času od 1. do 4. stoletja. – V / In: J. Peternel (ur. / ed.), *Ukročena leptica. Sava in njene zgodbe*, 51–68, Sevnica.
- BEKIĆ, L. 2016, Rani srednji vijek između Panonije i Jadrana. Ranoslavenski keramički i ostali arheološki nalazi od 6. do 8. stoljeća / The Early Medieval Between Pannonia and the Adriatic. Early Slavic Ceramic and Other Archaeological Finds from the Sixth To Eighth Century. – *Monografije i katalogi 27 – Arheološki muzej Istre* 27.
- BEKIĆ, L. 2018, Early Slav pit houses in the area of the Mura, Drava and Sava river and attempt of their reconstruction / Zgodneslovanske zemljanke v Pomurju, Podravju ter Posavju in poskus njihove rekonstrukcije. – V / In: Lux, Štular, Zanier (ur. / eds.) 2018, 69–76.
- BÖKÖNYI, S. 1971, The Development and History of Domestic Animals in Hungary: The Neolithic Through the Middle Ages. – *American Anthropologist* 73/3, 640–674.
- BÖKÖNYI, S. 1974, *History of domestic mammals in Central and Eastern Europe*. – Budapest.
- BOSCHIN, F. 2011, Kratke ugotovitve o ptičjih ostankih / Short considerations on the bird remains. – V / In: Z. Modrijan, T. Milavec, *Poznoantična utrjena nasebina Tonovcov grad pri Kobaridu. Najdbe / Late antique fortified settlement Tonovcov grad near Kobarid. Finds*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 24, 389–394. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612545871>
- BOSCHIN, F. 2013, Živalski ostanki. – V / In: T. Fabec in T. Žerjal, *Odstirna Bukovica. Življenje ob cesti Akvileja – Emona v rimskem času*, Odstiranje 3, 85–88, Bukovica.
- BOTÁR, I. 2018, Finally, Slavs! Early Slavic infiltration into the Eastern Carpathians. – *Hungarian Archaeology e-journal*, winter 2018, 30–35.
- BOTÁR, I., J. PUSKÁS 2019, Pătrunderea slavilor în bazinul intracarpatic. Așezarea de la Miercurea Ciuc

- (Șumuleu) – Grădina Fodor-kert. – *Materiale și Cercetări Arheologice* (serie nouă) XV, 191–216.
- BRATHER, S. 2016, Grubenhäuser und Haushalte. Zur Sozialstruktur frühmittelalterlicher Siedlungen in Ostmitteleuropa. – V / In: A. Bollók, G. Csiky, T. Vida (ur. / eds.), *Zwischen Byzanz und der Steppe. Archäologische und historische Studien – Festschrift für Csánad Bálint zum 70. Geburtstag / Between Byzantium and the Steppe. Archaeological and historical Studies in honour of Csánad Bálint on the Occasion of his 70th Birthday*, 195–208, Budapest.
- BRATOŽ, R. 2014, *Med Italijo in Ilirikom. Slovenski prostor in njegovo sosedsstvo v pozni antiki*. – Zbirka Zgodovinskega časopisa 46 (Dela I. razreda SAZU 39).
- BUGAR, A. 2008, Naselje ranog srednjeg vijeka Velika Gorica-Šepkovčica. – V / In: M. Guštin (ur. / ed.), *Srednji vek. Arheološke raziskave med Jadranskim morjem in Panonsko nižino*, 179–193, Ljubljana.
- BUKO, A. 1990, *Ceramika wczesnopolska. Wprowadzenie do badań (The Early Medieval Polish Pottery. Introduction into Research)*. – Wrocław.
- BUKO, A. 2008, *The Archaeology of Early Medieval Poland. Discoveries–Hypotheses–Interpretations*. – Leiden, Boston.
- CIGLENEČKI, S. 1985, Potek alternativne ceste Siscija–Akvileja na prostoru zahodne Dolenjske in Notranjske v času 4. do 6. st. Preliminarno poročilo o raziskovanjih Korinjskega hriba in rekognosciranjih zahodne Dolenjske (Der Verlauf der Alternativstrasse Siscia–Aquilaia im Raum von Westdolenjsko und Notranjsko in der Zeitspanne vom 4. bis zum 6. Jh. Präliminarbericht über die Erforschung des Korinjski hrib und die Rekonstruktionen von Westdolenjsko). – *Arheološki vestnik* 36, 255–284.
- CIGLENEČKI, S. 2000, Archaeological Investigations of the Decline of Antiquity in Slovenia. – V / In: R. Bratož (ur. / ed.), *Slovenija in sosednje dežele med antiko in karolinško dobo. Začetki slovenske etnogeneze / Slowenien und die Nachbarländer zwischen Antike und karolingischer Epoche. Anfänge der slowenischen Ethnogenese*. – Situla 39 (Razprave 1. razreda SAZU 18), 119–134.
- CIGLENEČKI, S. 2001, Romani e Longobardi in Slovenia nel VI secolo. – V / In: *Paolo Diacono e il Friuli altomedievale (sec. VI–X)*. – *Atti del XIV Congresso internazionale di studi sull'Alto Medioevo*, 179–209, Spoleto.
- CIGLENEČKI, S. 2005, Langobardische Präsenz im Südostalpen im Lichte neuer Forschungen. – V / In: W. Pohl, P. Erhart (ur. / eds.), *Die Langobarden : Herrschaft und Identität*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften 329 (Forschungen zur Geschichte des Mittelalters 9), 265–280.
- CIGLENEČKI, S. 2006, Insediamenti ostrogoti in Slovenia. – V / In: M. Buora, L. Villa (ur. / eds.), *Goti nell' arco alpino orientale*, *Archeologia di frontiera* 5, 107–122.
- CIGLENEČKI, S. 2010, Justinijanovo utvrdivanje Ilirika (Justinian's Fortification of Illyricum). – *Archeologia Adriatica* 3 (2009), 205–222.
- CIGLENEČKI, S. 2012, Spremenjena podoba poznoantičnih urbanih središč: prispevek k transformaciji poselitvene slike v Jugovzhodnoalpskem prostoru. – V / In: I. Lazar, B. Županek (ur. / eds.), *Emona med Akvilejo in Panonijo (Emona between Aquileia and Pannonia)*, *Anales Mediterranei*, 459–479, Koper.
- CIGLENEČKI, S. 2020, Namen utrdbe Korinjski hrib in pregled zadnjih antičnih utrdb z vojaškimi nalagami / The function of the Korinjski hrib fort and an overview of the last antique forts with military tasks. – V / In: S. Ciglenečki, Z. Modrijan, T. Milavec, *Korinjski hrib in poznoantične vojaške utrdbe v Iliriku / Korinjski hrib and late antique military forts in Illyricum*, *Opera Instituti Archaeologici Sloveniae* 39, 225–290, Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610502555>
- CURTA, F. 2001, The "Prague type": a critical approach to pottery classification. – *Archaeologia Bulgarica* 5, 73–106.
- CURTA, F. 2018, The Earliest Slavs in East Central Europe? Remarks on the Early Medieval Settlement in Nova tabla (Slovenia). – V / In: D. Aparaschivei, G. Bilavski (ur. / eds.), *Studia Romana et mediaevalia Europaensia. Miscellanea in honorem annos LXXXV peragentis professoris emeriti Dan Gh. Teodor oblata*, 81–98, Brăila.
- DEMO, Ž. 1994, *Ostrogothic coinage from collections in Croatia, Slovenia and Bosnia & Herzegovina*. – Situla 32.
- DIRJEC et al. 2012 = J. Dirjec, T. Tomazo Ravnik, M. Topličanec, B. Toškan 2012, Zaščitna arheološka izkopavanja na lokaciji SNG Opera (Ljubljana). – V / In: I. Lazar, B. Županek (ur. / eds.), *Emona med Akvilejo in Panonijo (Emona between Aquileia and Pannonia)*, *Anales Mediterranei*, 27–47, Koper.
- DJURIČ, B. 2003, Pečina pri Gorenjih Skopicah. – V / In: D. Prešeren (ur. / ed.), *Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih*, 205, Ljubljana.
- DRIESCH, A. von den 1976, A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites. – *Peabody Museum Bulletin* 1, 1–136.
- DULAR, J., S. CIGLENEČKI, A. DULAR 1995, *Kučar. Železnodobno naselje in zgodnjekrščanski stavbni kompleks na Kučarju pri Podzemlju / Eisenzeitliche Siedlung und frühchristlicher Gebäudekomplex auf dem Kučar bei Podzemelj*. – *Opera Instituti Archaeologici Sloveniae* 1. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610503002>
- FUSEK, G. 1994, *Slovensko vo včasoslovanskem obdobju*. – *Archaeologica Slovaca Monographiae*, Studia 3.
- FUSEK, G., J. ZÁBOJNÍK 2010, Frühslawisches Siedlungsobjekt aus Suchohrad. Zur Problematik der langobardisch-slawischen Beziehungen. – V / In: J. Beljak, G. Březinová, V. Varsik (ur. / eds.), *Archeológia barbarov 2009. Hospodárstvo Germánov / Archaeology of the Barbarians 2009. Economy of the Germans*, *Archaeologica Slovaca Monographiae*, *Communicationes* 10, 155–180.
- GAVRITUHIN, I. O. 1997, Chronologija pražskej kultury. – V / In: *Trudy VI Meždunarodnogo Kongressa slavjanskoj archeologii* 3, 39–52, Moskva.
- GIMBUTAS, M. 1971, *The Slavs*. – London.
- GÓMEZ, M. P. S. 2018, "Dealing with the Slavs, the Antae and the like". Danubian Byzantine warfare in the Maurice's treaty strategikon. – V / In: M. B. Panev (ur. / ed.), *Byzantium and the Slavs: medieval and modern perceptions and receptions*, 49–58, Skopje.
- GRAČANIN, H. 2008, Slaveni u ranosrednjovjekovnoj južnoj Panoniji. – *Scrinia Slavonica* 8, 13–54.
- GUŠTIN, M. 1976, Poročilo o izkopu kulturnih slojev v Levakovi jami. – *Arheološki vestnik* 27, 260–282.
- GUŠTIN, M. 2005, *Tisti z vzhoda / Those from the East*. – Koper.

- GUŠTIN, M. 2015, Roman camps following the route to Segestica and the western balkans / Rimski vojaški tabori v smeri proti Segestiki in zahodnemu delu balkanskega polotoka. – V / In: J. Istenič, B. Laharnar, J. Horvat (ur. / eds.), *Evidence of the roman army in Slovenia / Sledovi rimske vojske na Slovenskem*, 221–233, Ljubljana.
- GUŠTIN, M. 2018, Raziskovanje preteklosti: zgodnjeslovanski naseljenci ob Muri / Researching the past: early Slavic settlers along the river Mura. – V / In: Lux, Štular, Zanier (ur. / eds.) 2018, 28–41.
- GUŠTIN, M., KNIFIC, T. 2003, Zgodnjeslovanska naselbina zemljank. – V / In: D. Prešeren (ur. / ed.), *Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih*, 84–88, Ljubljana.
- GUŠTIN, M., A. TOMAŽ 2016. *Zatak pri Lendavi* 1/2. – Arheologija na avtocestah Slovenije 51. [https://www.zvkds.si/sites/www.zvkds.si/files/uploads/files/publication/zatak_pri_lendavi_i.pdf].
- GUŠTIN, M., G. TIEFENGRABER 2002, Oblike in kronologija zgodnjesrednjeveške lončenine na Novi tabli pri Murski Soboti / Formen und Chronologie frühmittelalterlicher Keramik in Nova tabla bei Murska Sobota. – V / In: Guštin (ur. / ed.), *Zgodnji Slovani. Zgodnjesrednjeveška lončenina na obrobju vzhodnih Alp / Die frühen Slawen. Frümittelalterliche Keramik am Rand der Ostalpen*, 46–62, Ljubljana.
- GUŠTIN, M., R. CUNJA, K. K. PREDOVNIK 1993, *Podbočje / Stari grad*. – Posavski muzej Brežice, knjiga 9.
- HINCAK, Z. 2011, Zooarheološke in antropološke analize kostnih ostankov. – V / In: B. Kerman, *Kotare–Baza pri Murski Soboti* 1/2, Arheologija na avtocestah Slovenije 17, 105–108 [https://www.zvkds.si/sl/knjiznica/kotare-baza-pri-murski-soboti].
- HRISIMOV, N. 2015, Early Slavic Sites in the North–Eastern Part of the Balkan Peninsula. – V / In: I. O. Gavrituhin, R. A. Rabinovich (ur. / eds.), *The Slavs on the Danube. Homeland Found*, Stratum Plus. Archaeology and Cultural Anthropology 5, 309–342.
- INCE et al. 2018 = N. G. Ince, G. Pazvant, Ö. Saritaş, K. O. Kahvecioğlu, M. Öztürk, V. Onar 2019, Osteometrical assessment of withers height and sex determination of Byzantine cattle from metacarpals (the Theodosius harbour area, Istanbul). – *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* 18/1, 49–60.
- IZDEBSKI, A. 2011, The Slavs' political institutions and the Byzantine policies (ca. 530–650). – *Byzantinoslavica* 12, 50–69.
- JELÍNKOVÁ, D. 2015, On the problem of Prague–Type Pottery Culture in Moravia: the origins and specifics. – V / In: I. O. Gavrituhin, R.A. Rabinovich (ur. / eds.), *The Slavs on the Danube. Homeland Found*, Stratum Plus. Archaeology and Cultural Anthropology 5, 117–150.
- JOHNSTONE, C. J., A. HAMMON 2019, Mammal and bird bones. – V / In: A. Poulter, *The Transition to Late Antiquity on the Lower Danube: Excavations and Survey at Dichin, a Late Roman to early Byzantine Fort and a Roman Aqueduct*, 577–662, Oxford.
- KARDARAS, G. 2018, Sclaveni and Antes. Some notes on the peculiarities between them. – *Slavia Orientalis* LXVII/3, 377–393.
- KARO, Š., T. KNIFIC, M. LUBŠINA-TUŠEK 2011, Predmeti avarskega izvora z arheoloških najdišč v Sloveniji (Items of Avar origin from archaeological sites in Slovenia). – *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 44, 131–159.
- KERMAN, B. 1997, Srednji in novi vek v Prekmurju v luči arheoloških najdb. – V / In: J. Balažič, B. Kerman (ur. / eds.), *Katalog stalne razstave. Pokrajinski muzej Murska Sobota*, 45–54, Murska Sobota.
- KERMAN, B. 2008, Rakičanske Muzge – nova rimska vila v Prekmurju (Rakičanske Muzge – A Roman villa in Prekmurje). – *Arheološki vestnik* 59, 279–290.
- KERMAN, B. 2011a, *Tü mo. Slovanska poselitve Prekmurja*. – Murska Sobota.
- KERMAN, B. 2011b, *Kotare – Baza pri Murski Soboti* 1/2. – Arheologija na avtocestah Slovenije 17 [https://www.zvkds.si/sites/www.zvkds.si/files/uploads/files/publication/kotare1.pdf].
- KERMAN, B. 2013, *Gornje njive pri Dolgi vasi* 2. – Arheologija na avtocestah Slovenije 36 [https://www.zvkds.si/sl/knjiznica/gornje-njive-pri-dolgi-vasi-2].
- KERMAN, B. 2018, Arheološka slika slovanske poselitve Prekmurja / Archaeological picture of the settlement of the Slavs in Prekmurje. – V / In: Lux, Štular, Zanier (ur. / eds.) 2018, 55–68.
- KERMAN, B. 2019, Arheološke raziskave na najdišču Nova tabla II (motorični park) pri Murski Soboti. – V / In: P. Stipančič, A. Gaspari (ur. / eds.), *Arheologija v letu 2018 – dediščina za javnost. Zbornik povzetkov*, 23–24, Ljubljana [http://www.arheologija.si/files/2019/03/Arheologija-v-letu-2018_zbornik.pdf].
- KNIFIC, T. 2005, Gospe iz mesta Karnija. – *Kranjski zbornik* 2005, 331–343, Kranj.
- KNIFIC, T., J. LUX 2015, Kranj z okolico v pozni antiki – zapis geografa iz Ravene in arheološki podatki. – *Kranjski zbornik* 2015, 29–41, Kranj.
- KNIFIC, T., T. NABERGOJ 2016, *Srednjeveške zgodbe s stičišča svetov*. – Ljubljana (= *Medieval Stories from the Crossroads*. – Ljubljana 2017).
- KOS, F. 1902, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*. – Ljubljana.
- KOTŁOWSKA, A., Ł. RÓŻYCKI 2018, The image of Slavs in the work of Theophylact Simocatta / Podoba Slovanov v delu Teofilakta Simokata. – V / In: Lux, Štular, Zanier (ur. / eds.) 2018, 16–27.
- KOVAČ, M. 2013, *Vloga in pomen arheozoološke analize na primeru arheoloških najdišč koprškega srednjeveškega mestnega jedra*. – Magistrsko delo / MA thesis, Fakulteta za humanistične študije Koper, Univerza na Primorskem, Koper (neobjavljeno / unpublished).
- KUNA, M., N. PROFANTOVÁ 2005, *Počátky raného středověku v Čechách / The Onset of the Early Middle Ages in Bohemia*. – Praga.
- LOSERT, H. 2011, Das Brandgräberfeld von Regensburg–Großprüfening und die frühen Slawen in Pannonien. – V / In: O. Heinrich–Tamáska (ur. / ed.), *Keszthely–Fenekpuszta im Kontext Spätantiker Kontinuitätsforschung Zwischen Noricum und Moesia*, Castellum Pannonicum Pelsonense 2, 475–489, Budapest, Leipzig, Keszthely, Rahden.
- LUX, J., B. ŠTULAR, K. ZANIER (ur. / eds.) 2018, *Slovani, naša dediščina / Our heritage: The Slavs*, Vestnik 27.
- MAKOWIECKI, D. 2007, Animal subsistence economy in the Early Medieval stronghold complexes of western Slavs – comparative studies of Pomerania, Great Poland and Lower Silesia. – V / In: M. Makohonienko,

- D. Makowiecki, J. Czerniawska (ur. / eds), *Environment and human culture* 3, 100–106, Poznań.
- MAKOWIECKI, D. 2018, Diachronic Changes in the Size of Domestic Mammals in Medieval and Post-Medieval Poland. – *Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien, Serie A* 120, 335–354.
- MASON, P. 1998, Late Roman Črnomelj and Bela krajina (Poznoantični Črnomelj in Bela krajina). – *Arheološki vestnik* 49, 285–313.
- MASON, P. 2008, Arheološka podoba Črnomlja. – V / In: J. Weiss (ur. / ed.), *Črnomljski Zbornik: Zbornik historičnih razprav ob 780-letnici prve omembe naselja in 600-letnici prve omembe Črnomlja kot mesta*, 49–71, Črnomelj.
- MASON, P. 2018, The Empty Quarter: the Early Medieval period in south-eastern Slovenia in the light of recent research / Prazen predel: zgodnj srednjeveško obdobje v jugovzhodni Sloveniji v luči novejših raziskav. – V / In: Lux, Štular, Zanier (ur. / eds.), 91–102.
- MAXWELL, A. B. 2019, *Exploring Variations in Diet and Migration from Late Antiquity to the Early Medieval Period in the Veneto, Italy: A Biochemical Analysis*. – Doktorsko delo / PhD thesis, University of South Florida (neobjavljeno / unpublished).
- MOORHEAD, J. 1992, *Theoderic in Italy*. – Oxford.
- NABERGOJ, T. 1995, Arheologija in gotika / Archaeology and the Gothic. – V / In: M. Ložar Štamcar (ur. / ed.), *Gotika v Sloveniji. Svet predmetov / Gothic in Slovenia. World of Objects*, 6–119, Ljubljana.
- NOWOTNY, E. 2016, The archaeology of early Slavic settlements in Lower Austria. – V / In: F. Biermann, T. Kersting, A. Klammt (ur. / eds.), *Die frühen Slawen – von der Expansion zu gentes und nationes 1. Beiträge zum Schwerpunktthema*. Beiträge der Sektion zur slawischen Frühgeschichte des 8. Deutschen Archäologiekongresses in Berlin, 06.–10. Oktober 2014, Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 81/1, 171–180.
- ORNIK TURK, A. 2018, Neobičajna dna zgodnj srednjeveške in ostale srednjeveške lončenine / Unusual bottoms of early medieval and other medieval pottery. – V / In: Lux, Štular, Zanier (ur. / eds.) 2018, 123–131.
- OUTRAM, A.K. 2001, Bone Fracture and Within-bone Nutrients: an Experimentally Based Method for Investigating Levels of Marrow Extraction. – V / In: P. Miracle, N. Milner (ur. / eds.), *Consuming Passions and Patterns of Consumption*, 51–63, Cambridge.
- PARCZEWSKI, M. 1993, *Die Anfänge der frühslawischen Kultur in Polen*. – Wien.
- PAVLOVIČ, D. 2013, *Zgodnj srednjeveška poselitev severovzhodne Slovenije: primer najdišča Nova tabla pri Murski Soboti (Early Medieval settlement of northeastern Slovenia: a case study of the site of Nova tabla by Murska Sobota / Insediamento altomedievale del nord-est della Slovenia: il caso studio del sito "Nova tabla" vicino a Murska Sobota)*. – Doktorsko delo / PhD thesis, Univerza na Primorskem, Koper (neobjavljeno / unpublished).
- PAVLOVIČ, D. 2015, The beginning of Slavic settlement in north-eastern Slovenia and the relation between "Slavic" and "Lombard" settlement based on new interpretations of the archaeological material and radiocarbon dating. – *Fundberichte aus Österreich, Tagungsbände* 1, 59–79.
- PAVLOVIČ, D. 2017a, Začetki zgodnj srednjeveške poselitve Prekmurja / Beginnings of the Early Slavic settlement in the Prekmurje region, Slovenia. – *Arheološki vestnik* 68, 349–386.
- PAVLOVIČ, D. 2017b, Peeking into early medieval kitchens. Functionality and appearance of the sunken features from the site Nova tabla by Murska Sobota (Slovenija) (Kukati v zgodnj srednjeveške kuhinje ali poskus določanja namembnosti objektov na najdišču Nova tabla pri Murski Soboti (Slovenija)). – V / In: T. Sekelj Ivančan, T. Tkalcic (ur. / eds.), *Srednj vekovna naselja u svetlu arheoloških izvora / Mediaeval Settlements in the Light of Archaeological Sources*, Zbornik Instituta za arheologiju 6, 27–48.
- PAVLOVIČ, D. 2020, Who were the lowland neighbours? Late Antique lowland settlement in Slovenia. – V / In: E. Cavada, M. Zagermann (ur. / eds.), *Alpine Festungen 400-1000. Chronologie, Räume und Funktionen, Netzwerke, Interpretationen / Fortezze alpine (secoli V-X). Cronologia, spazi e funzioni, sistemi, interpretazioni*, Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 68, 175–197.
- PLEINEROVÁ, I. 1986, Březno: Experiments with Building old Slavic Houses and living in them. – *Památky archeologické* 72, 104–176.
- PLEINEROVÁ, I. 2000, *Die Altslawischen Dörfer von Březno bei Louny*. – Praga, Louny.
- POHL, W. 1997, The Empire and the Lombards: treaties and negotiations in the sixth century. – V / In: W. Pohl (ur. / ed.), *Kingdoms of the Empire. The Integration of Barbarians in Late Antiquity*, The Transformation of the Roman World 1, 75–133, Leiden, New York, Köln.
- POHL, W. 2005, Justinian and the Barbarian Kingdoms. – V / In: M. Maas (ur. / ed.), *The Cambridge companion to the age of Justinian*, 448–476, Oxford.
- PORENTA, S., P. STERGAR 2019, Krka – Gradiček – novo zgodnj srednjeveško arheološko najdišče. – V / In: P. Stipančić, A. Gaspari (ur. / eds.), *Arheologija v letu 2018 – dediščina za javnost. Zbornik povzetkov*, 48. [http://www.arheologija.si/files/2019/03/Arheologija-v-letu-2018_zbornik.pdf].
- PREDOVNIK, K. 2003, *Trdnjava Kostanjevica na Starem gradu nad Podbočjem*. – Archaeologia Historica Slovenica 4.
- PROFANTOVÁ, N. 2008, Die frühslawische Besiedlung Böhmens und archäologische Spuren der Kontakte zum früh- und mittelawarischen sowie merowingischen Kulturkreis. – V / In: J. Bemmann, M. Schmauder (ur. / eds.), *Kulturwandel in Mitteleuropa. Langobarden-Awaren-Slaven*, 619–644, Bonn.
- PROFANTOVÁ, N. 2009, Kultura s keramikou pražského typu a problém šíření slaviny do střední Evropy. K článku Florina Curty. – *Archeologické rozhledy* 61, 303–330.
- PROFANTOVÁ, N. 2012, Cultural discontinuity and the migration hypothesis. The 6th-century Slavic migration in the light of new archaeological finds from Bohemia. – V / In: R. Annaert, T. Jacobs, I. In't Ven, S. Coppens (ur. / eds.), *The very beginning of Europe? Cultural and Social Dimensions of Early-Medieval Migration and Colonisation (5th-8th century)*, Relicta Monografieën 7, 255–264.
- PROFANTOVÁ, N. 2015, Slavs on the Territory of Czechia and their Contacts in 6th–7th Centuries. – V / In: I. O.

- Gavrituhin, R. A. Rabinovich (ur. / eds.), *The Slavs on the Danube. Homeland Found*, Stratum Plus. Archaeology and Cultural Anthropology 5, 97–116.
- PROFANTOVÁ, N., M. PROFANT 2020, Ethnicity and the Culture with ceramics of the Prague type (Prague-Korchak). – V / In: T. Klír, V. Boček, N. Jensen (ur. / eds.), *New perspectives on the Early Slavs and the Rise of Slavic*, 333–373, Heidelberg.
- PUCHER, E. 2013, Milchkühe versus Arbeitsochsen: Osteologische Unterscheidungsmerkmale zwischen alpin-donauländischen und italischen Rindern zur Römischen Kaiserzeit. – V / In: S. Flohr (ur. / ed.), *Beiträge zur Archäozoologie und Prähistorischen Anthropologie IX*, 9–36.
- RADIČEVIĆ, D. 2015, Towards the Study of the Early Slavic Sites of the Serbian Danube Region (Questions of Chronology and Ethnocultural Belonging). – V / In: I. O. Gavrituhin, R. A. Rabinovich (ur. / eds.), *The Slavs on the Danube. Homeland Found*, Stratum Plus. Archaeology and Cultural Anthropology 5, 285–308.
- REIMER et al. 2013 = P. J. Reimer, E. Bard, A. Bayliss, J. W. Beck, P. G. Blackwell, C. Bronk Ramsey, C. E. Buck, H. Cheng, R. L. Edwards, M. Friedrich, P. M. Grootes, T. P. Guilderson, H. Hafliðason, I. Hajdas, C. Hatté, T. J. Heaton, D. L. Hoffmann, A. G. Hogg, K. A. Hughen, K. F. Kaiser, B. Kromer, S. W. Manning, M. Niu, R. W. Reimer, D. A. Richards, E. M. Scott, J. R. Southon, R. A. Staff, C. S. M. Turney, J. van Der Plicht 2013, Intcal13 and Marine13 radiocarbon age calibration curves 0–50,000 years cal bp. – *Radiocarbon* 55/4, 1869–1887.
- REIMER et al. 2020 = P. J. Reimer, W. E. N. Austin, E. Bard, A. Bayliss, P. G. Blackwell, C. Bronk Ramsey, M. Butzin, H. Cheng, R. L. Edwards, M. Friedrich, P. M. Grootes, T. P. Guilderson, I. Hajdas, T.-J. Heaton, A. G. Hogg, K. A. Hughen, B. Kromer, S. W. Manning, R. Muscheler, J. G. Palmer, C. Pearson, J. van Der Plicht, R. W. Reimer, D. A. Richards, E. M. Scott, J. R. Southon, C. S. M. Turney, L. Wacker, F. Adolphi, U. Büntgen, M. Capano, S. M. Fahrni, A. Fogtmann-Schulz, R. Friedrich, P. Köhler, S. Kudsk, F. Miyake, J. Olsen, F. Reinig, M. Sakamoto, A. Sookdeo, S. Talamo 2020, The IntCal20 Northern Hemisphere Radiocarbon Age Calibration Curve (0–55 cal kBP). – *Radiocarbon* 62/4, 725–757.
- RÓŻYCKI, Ł. 2018, Extraordinary adventures of Tatimer and military tactics of the Slavs in the times of emperor Maurice. – V / In: M. B. Panev (ur. / ed.), *Byzantium and the Slavs: medieval and modern perceptions and receptions*, 32–48, Skopje.
- SAGADIN, M. 2008, *Od Karnija do Kranja*. – Doktorsko delo / PhD thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno/ Unpublished).
- SALVADORI, F. 2015, *Uomini e animali nel Medioevo*. – Stuttgart.
- SARANTIS, A. 2009, War and Diplomacy in Pannonia and the Northwest Balkans during the Reign of Justinian. The Gepid Threat and Imperial Respons. – *Dumbarton Oaks Paper* 63, 15–40.
- SARANTIS, A. 2018, Roman or barbarian? Ethnic identities and political loyalties in the Balkans according to Procopius. – V / In: C. Lillington-Martin, E. Turquois (ur. / eds.), *Procopius of Caesarea: Literary and Historical Interpretations*, 217–237, London, New York.
- SCHMITZBERGER, M. 2015, Die Tierknochen aus den früh- bis hochmittelalterlichen Befunden von Mitterretzbach. – V / In: E. Nowotny, *Die früh- bis hochmittelalterliche Siedlung von Mitterretzbach, Niederösterreich*, Archäologische Forschungen in Niederösterreich 16, 205–215.
- SEKELJ IVANČAN, T. 2010, *Podravina u ranom srednjem vijeku. Rezultati arheoloških istraživanja ranosrednjovjekovnih nalazišta u Torčecu (Podravina in the Early Medieval Period)*. – Monographiae Instituti archaeologici / Monografije Instituta za arheologiju 2.
- SEKELJ IVANČAN, T., T. TKALČEC 2008, Medieval settlements in the Virovitica Region of the Drava River Basin in the period from the 7th to the 11th centuries. – V / In: M. Guštin (ur. / ed.), *Srednji vek. Arheološke raziskave med Jadranskim morjem in Pannonsko nižino / Mittelalter. Archäologische Forschungen zwischen der Adria und der Pannonischen Tiefebene*, 113–128, Ljubljana.
- SLABE, M. 1975, *Dravljje. Grobišče iz časov preseljevanja ljudstev*. – Situla 16.
- SNOJ, M. 2009, s. v. Cerklje. – V / In: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, 88–89, Ljubljana.
- STANCIU, I. 2015, The Earliest Slavs in the Intra-Carpathian Region of Romania. – V / In: I. O. Gavrituhin, R. A. Rabinovich (ur. / eds.), *The Slavs on the Danube. Homeland Found*, Stratum Plus. Archaeology and Cultural Anthropology 5, 163–216.
- STORK, M., A. VON DEN DRIESCH 1987, Tierknochenfunde aus Invillino-Ibligo in Friaul/Italien (römerzeitliche Siedlung und spätantik-frühmittelalterliches Castrum). – V / In: V. Bierbrauer, *Invillino-Ibligo in Friaul 1. Die römische Siedlung und das spätantik-frühmittelalterliche Castrum*, Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 33, 453–484.
- ŠALKOVSKÝ, P. 2001, *Häuser in der frühmittelalterlichen slawischen Welt*. – Archaeologica Slovaca monographiae. Studia Instituti Archaeologici Nitriensis Academiae Scientiarum Slovaca 6.
- ŠALKOVSKÝ, P. 2007, Problematika pravokutnih i elipsoidnih zemunica kod Slavena. – *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 24, 301–307.
- ŠALKOVSKÝ, P. 2009, Frühmittelalterliche Grubenhäuser. Probleme der Terminologie, Typologie und Rekonstruktion. – *Archaeologia Adriatica* 3, 273–292.
- ŠAŠEL, J. 1976, Omemba Slovanov v pesmi Martina iz Brage na Portugalskem. – *Kronika* 24, 151–158.
- ŠAŠEL, J. 1979, Antiqui Barbari. Zur Besiedlungsgeschichte Ostnoricums und Pannoniens im 5. und 6. Jahrhundert nach den Schriftquellen. Von der Spätantike zum frühen Mittelalter. – *Vorträge und Forschungen* 25, 125–139 (= *Opera Selecta*, Situla 30, Ljubljana 1992, 746–760).
- ŠAVEL, I., B. KERMAN 2008, *Gornje njive pri Dolgi vasi*. – Arheologija na avtocestah Slovenije 6 [https://www.zvkds.si/sites/www.zvkds.si/files/uploads/files/publication/006_gornje_njive_pri_dolgi_vasi_1.pdf].
- ŠTULAR, B., A. PLETERSKI 2018, Prolog. Zgodnje-srednjeveška arheologija jugovzhodnoalpskega prostora: nekoč, danes, jutri. / Prologue. Early Medieval archaeology in the South eastern Alpine area: past, present, future. – V / In: J. Lux, B. Štular, K. Zanier (ur. / eds.) 2018, 8–15.

- TEJRAL, J. 2008, Zur Frage langobardischer Funde nördlich der mittleren Donau. – V / In: *Die Langobarden. Das Ende der Völkerwanderung*, 53–71, Bonn.
- TEJRAL, J. (ur. / ed.) 2011, *Langobardische Gräberfelder in Mähren 1*. – Brno.
- TERPILOVSKIJ, R. V. 2005, Nasledie kievskoj kul'tury v V–VI vv / Das Erbe der Kiever Kultur im 5.–6. Jh. – V / In: P. Kaczanowski, M. Parczewski (ur. / eds.), *Archeologia o początkach Słowian*, 387–402, Kraków.
- TICA et al. 2013 = G. Tica, B. Toškan, T. Verbič, B. Djurič 2013, *Močna pri Lenartu*. – Arheologija na avtocestah Slovenije 35 [https://www.zvkds.si/sites/www.zvkds.si/files/uploads/files/publication/35_močna_pri_lenartu.pdf].
- TOŠKAN, B. 2013, Domače govedo v romaniziranem jugovzhodnoalpskem prostoru: arheozoološki pogled. – *Keria* 15/1, 35–72.
- TOŠKAN, B. 2015, Sejati ali ne sejati, to je tu vprašanje. O pomenu drobnih živalskih najdb v arheo(zoo)logiji. – *Arheo* 32, 65–81.
- TOŠKAN, B. 2017a, Rimskodobni živalski ostanki. – V / In: T. Fabec, *Ajdovščina. Mestno jedro in arheološko najdišče Castra*, Monografije CPA 4, 20–31.
- TOŠKAN, B. 2017b, Živalski ostanki iz poznosrednjeveškega in zgodnjenovoveškega Slovenj Gradca. – V / In: T. Ravnikar, S. Djura Jelenko, *Točka v času: arheološko najdišče Slovenj Gradec - glasbena šola 2009/2010*, 83–91, Slovenj Gradec.
- TOŠKAN, B. 2020, Živalski ostanki / Animal remains. – V / In: S. Ciglencečki, Z. Modrijan, T. Milavec, *Korinjski hrib in poznoantične vojaške utrdbe v Iliriku / Korinjski hrib and late antique military forts in Illirycum*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 39, 159–169. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610502555
- TOŠKAN, B., J. DIRJEC 2008, Ostanki velikih sesalcev z zgodnjerednjeveške Pristave. – V / In: A. Pleterski, *Zgodnjerednjeveška naselbina na blejski Pristavi. Najdbe / Frühmittelalterliche Siedlung Pristava in Bled. Funde*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 14, 139–151. DOI: https://doi.org/10.3986/9789612545413
- TOŠKAN, B., J. DIRJEC 2011, Sesalska makrofavna. – V / In: Z. Modrijan, T. Milavec, *Poznoantična utrjena naselbina Tonocov grad pri Kobaridu. Najdbe / Late Antique fortified settlement Tonocov grad near Kobarid. Finds*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 24, 303–388, Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789612545871
- TOŠKAN, B., J. DIRJEC 2012, Sesalska makrofavna z območja rimskodobne poselitve na Grubljah pri Vipavi (Mammalian macrofauna from the area of the Roman settlement at Grublje near Vipava). – *Arheološki vestnik* 63, 139–157.
- TOŠKAN, B., J. DIRJEC 2013, Živalski ostanki. – V / In: A. Plestenjak (ur. / ed.), *Ivančna gorica, arheološke raziskave v letih 2008 in 2009*, 86–89, Ljubljana.
- TRATNIK, V. 2020, *Višinska naselbina Zidani gaber nad Mihovim in poselitev Dolenjske v pozni antiki*. – Doktorsko delo / PhD thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno/Unpublished).
- TRATNIK, V., Š. KARO 2018, *Miren. Grobišče iz obdobja preseljevanja ljudstev*. – Monografije CPA 3.
- TURK, I. 2000, Favna. – V / In: S. Ciglencečki, *Tinje nad Loko pri Žusmu*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 4, 167–171. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610503279
- UERPMANN, H.–P. 1973, Animal bone finds and economic archaeology: A critical study of "osteoarcheological" method. – *World Archaeology* 4/3, 307–322.
- VINSKI, Z. 1980, Ovrednotenje grobnih pridatkov / Betrachtungen zur Auswertung des Grabbeigabenfundstoffes der volkerwanderungszeitlichen Nekropole in Kranj. – V / In: V. Stare, *Kranj, nekropola iz časa preseljevanja ljudstev*. – Katalogi in monografije 18, 17–32, 91–104.
- VÖRÖS, I. 1993, Apagy barbaricum császárkori település állatcsontmaradványai (Animal bones from the Roman Imperial Period settlement at Apagy in Barbaricum). – *Jósa András Múzeum évkönyve* 33–35, 33–65.

Neobjavljena poročila / Unpublished reports

- BARTOSIEWICZ, L., A. M. CHOYKE 1985, *Animal bones from the 5th–6th century settlement at Ajdovski gradec* (IZA ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo, Ljubljana).
- BUTINA, E., T. NANUT, I. RIŽNAR 2013, *Poročilo o iz-povednih predhodnih arheoloških raziskavah na območju gradnje stanovanjske hiše Srpčič, parc. št. 3121/1, k.o. Cerklje* (arhiv ZVKDS, OE Ljubljana).
- OLIČ, S. 2005a, *Poročilo o rezultatih arheološkega vrednotenja s sistemom testnih jarkov na parceli št. 3122/4 in 3122/1, k.o. Cerklje* (Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije).
- OLIČ, S. 2005b, *Poročilo o rezultatih arheološkega vrednotenja s sistemom testnih jarkov na parceli št. 3122/4 in 3122/1, k.o. Cerklje* (Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije).
- VOJAKOVIČ et al. 2016 = P. Vojakovič, T. Verbič, I. Bekljanov Zidanšek, M. Novšak, P. Leben-Seljak, T. Leskovar, B. Toškan, A. Šemrov, M. Culiberg 2016, *Končno poročilo o arheoloških raziskavah na lokaciji OŠ Cerklje ob Krki, parc. št. 3124/1, 3124/2, 3124/11, 3126/1, 3127/11 k.o. Cerklje ob Krki* (arhiv ZVKDS, OE Novo mesto).

Cerklje ob Krki: new findings on the early medieval settlement of Dolenjska

Summary

The archaeological investigation that took place in 2016 at the primary school in Cerklje ob Krki in the region of Dolenjska, some 350 m north of the River Krka (*Fig. 1; 2*), covered a surface of roughly 5000 m² and revealed several phases of habitation dating to the Bronze Age, the Roman period and the Early Middle Ages (*Fig. 2*).

FIELDWORK RESULTS

The underlying geology at the site was an up to 4 metres thick layer of reddish-brown clayey silt with cobbles and unworked fragments of limestone (SE 1105 = 1128). Deposited above it was an up to 35 cm thick yellow-brown layer of silty clay with less cobbles and unworked fragments, with some prehistoric pottery sherds and bits of charcoal. In composition, this layer is the result of natural processes, but also holds the remains of a ground surface (SE 1003 = 1106) as it yielded pits and other features from prehistory and the Roman period. Also found at the same level were early medieval Pits 2 and 6. An up to 30 cm thick layer of dark yellow-brown clayey silt (SE 1004 = 1187 = 1313) survived above it in some places, probably the remains of a heavily damaged ground surface. In addition to prehistoric and Roman-period remains, it held early medieval Pits (1, 3, 4 and 7). All of these layers were covered over by an up to 20 cm thick layer of brown clayey silt (SE 1002 = 1125), interpreted as former topsoil. It was in turn covered by a layer of present topsoil (SE 1001 = 1126 and SE 1000 = 1127), up to 15 cm thick. Archaeological remains were unearthed in all layers with the exception of the present topsoil.

The distribution of the archaeological remains from the Late Bronze Age indicates the interior layout of the settlement with small wooden houses represented by two, three or four lines of posts. The find of an oven indicates that cooking areas were located outside the house, but in close proximity. Also located outside the houses were small storage or refuse pits.

The archaeological remains from the Early Roman period have been linked to numerous

short-term and poorly fortified marching camps of the Roman army. They were located along an important line of communication leading from the Ljubljana Basin eastwards, in the direction of Segestika / Siscia (present-day Sisak) (Guštin 2015, 221–233). The Roman remains at the site end in the first half or the middle of the 4th century. The area was again inhabited in the Early Middle Ages and it is these remains that shall be discussed in greater detail below.

Remains from the early medieval period

Seven pits (J1–J7; *Fig. 3–8*) of different shapes and sizes, as well as smaller pits (MJ; *Fig. 3*) that were either postholes or served some other purpose have been attributed to the early medieval period on the basis of small finds and ¹⁴C dates. The pits came to light in three different layers, which generally had a slight southward inclination across the site. None of the pits survived in its original height or associated with intact contemporary ground surface.

INTERPRETATION OF SMALL FINDS

Most of the small finds from Pits J1–J7 is pottery, animal remains and building debris (fragments of Roman bricks and tegulae). Their fills also contained charred wood, in a sufficient quantity to be sampled for further analyses.

Pottery

The seven early medieval pits contained a total of 796 (10.8 kg) pottery sherds, of which as many as 618 (10.5 kg) came to light in Pits 1 and 2.

The pottery from Pits 1 and 2 is very uniform in both fabric and manufacture. It is hand-built and has a characteristic porous surface. A total of 41 vessels have been drawn and reconstructed (*Pl. 1: 5–12; 2–5*). All but one are undecorated; the only decorated fragment, with impressed rings (*Pl. 2: 17*), was found in Pit 1 (Pavlovič 2017a,

Fig. 4). The vessels have been identified as jars with a single exception, again from Pit 1 (*Pl.* 3: 21), which is a dish.

The jars are barrel-shaped with the maximum diameter in the upper third. The shoulder is unpronounced. The mouth is wide and, wherever preserved, only slightly narrower than the maximum diameter of the vessel. The rims belong to the group of simple short rims, also known as archaic rims (Parczewski 1993, 56–58), which are frequently vertical and rarely slightly everted and rounded. The lip can be rounded (*Pl.* 1: 5,8–12; 2: 16; 3: 21,33; 4: 37,40; 5: 43), slightly thickened (*Pl.* 1: 7; 3: 22,31; 4: 35,38) or cut (*Pl.* 1: 6,7; 2: 13–15; 3: 23–25,27–30; 4: 34).

Such jars are attributable to the Prague type pottery widespread from Russia to Slovenia and identified as the earliest pottery of the Early Slavs (Parczewski 1993, 56–58; Fusek 1994, 101; Pleinerova 2000, 147–149; Kuna, Profantová 2005, 212, 213, Fig. 84; for a different opinion, see Curta (2018)). The closest parallels in Slovenia come from the first early medieval phase at Nova tabla near Murska Sobota (Pavlovič 2013, 223, 229–240, Fig. 78), in a smaller measure from Kotare – Baza, also near Murska Sobota (Kerman 2011b, 52, Cat. G1297–1360), dated by parallels from the late 5th to the first half of the 7th century.

Pits 4–7 contained 178 pottery sherds, of which only some (*Pl.* 1: 1–4; 5: 46–48; 6) were suitable for further analysis and interpretation. They bear two traits that are particularly diagnostic, namely roulette decoration and potter's stamps on the bases that date the pottery to the end of the Early or beginning of the High Middle Ages.

The small finds allow us to distinguish between two chronological phases of the pits: Pits 1–3 date to the beginning of the Early Middle Ages (6th – first half of the 7th century; Early Medieval I phase) and Pits 4–7 to the transition between the Early and High Middle Ages (second half of the 10th – 12th century; Early Medieval II phase).

Radiocarbon dates

Four samples from two pits of the Early Medieval I phase have been subjected to ¹⁴C analyses (Fig. 9). Three ¹⁴C dates show that the early medieval hamlet unearthed at the site was most likely inhabited between 587 and 660, one that it lived between 420 and 565.

Animal remains

The analysed archaeozoological assemblage includes all the animal remains recovered at the site and consists of 111 bones, teeth and their fragments. Of these, 30 (i.e. 27%) could be taxonomically identified at least to the subfamily level. All specimens belong to mammals, with the remains of at least three different taxa identified: cattle (*Bos taurus*), sheep/goat (Caprinae) and domestic pig (*Sus domesticus*). In addition, a fragment of a porcine humerus could belong to a wild boar (*Sus scrofa*) (Tab. 2). Chronologically, the examined assemblage forms a relatively homogeneous sample with only two bone fragments dating to the Bronze Age (12th – 10th centuries BC), the rest to the Early Middle Ages (6th – 12th centuries AD).

Early medieval assemblage:

The species by far best represented among the animal remains from the Early Middle Ages is cattle, with almost 80 per cent of all taxonomically identified finds (Tab. 3). In principle, cattle can thus be regarded as the main source of meat supply for the Early Slavic community living at the site, though it should be noted that the bovine remains were largely concentrated in a single pit – Pit 2.

Considering the species composition and the data on the incidence of skeletal elements, the recovered remains most likely represent (secondary) butchery waste (cf. Dirjec et al. 2012 with references; Nowotny 2016, 178). To a lesser extent, kitchen waste may also be present. The preponderance of bones from the meatiest (≈ valuable) parts of the carcass, supposedly discarded after the butcher had removed the meat, is particularly likely for the finds from the aforementioned Pit 2 (Tab. 4; Fig. 10).

In an alternative, more speculative explanation, Pit 2 could be understood as part of a meat preparation area as fragments of kitchenware were found next to the bones. In this case, the predominance of bones from the meatiest carcass parts of at least three, larger-than-average animals could indicate the preparation of rich or at least numerous (communal?) meals. The amount of meat associated with the cast-off cattle bones had to be considerable and probably exceeded 100 kg (cf. Bartosiewicz 2006, Tab. 2).

Metric data are sparse and mostly refer to cattle finds (N = 7) from Pit 2 (Tab. 3). It seems that the latter, in terms of general body size, did not significantly lag behind the average for Roman animals

from this part of Europe, which is surprising. The intensive animal husbandry of the Roman period was largely based on breeding improved large cattle of Italic origin. The insecurity and political instability of Late Antiquity brought radical changes in the settlement pattern, which also had important consequences for animal husbandry. One notable change was the re-emergence of the relatively small Alpine cattle, locally present before Romanisation, as the most widespread 'breed' in the study area. The presence of relatively large specimens in Early Slavic contexts in Cerklje is thus somehow atypical.

Livestock production was primarily focused on obtaining various secondary products (draught animals, milk, fleeces etc.), which is reflected in the almost complete absence of young animal remains (cf. Toškan 2013; Maxwell 2019, 74–76). The importance of secondary products can also indirectly be inferred from the discovery of a bovine proximal phalanx with exostoses, apparently related to the long-term intensive use of this creature as a working animal (cf. Bartosiewicz, Van Neer, Lentacker 1997). The people living at this site relatively rarely practised hunting (*Tab. 2*).

FUNCTION OF PITS

Pits 1 and 2 of Early Medieval I phase probably had different functions. Pit 1 may have formed part of a simple dwelling, in which a concentration of charcoal, burnt cobbles, clay and bones, as well as Roman bricks possibly used as hearth bedding all indicate the use of fire. Pit 2 may have been a refuse pit with butchery waste, or part of a meat preparation area.

In connection with the pits of the Early Medieval II phase, the undetermined postholes in proximity allow for the possibility of a large building constructed above-ground. Pit 4 may have formed the sunken part within a residential building, while Pits 6 and 7 may have been used for refuse or storage and located outside a building constructed above ground.

DISCUSSION

One of the two charcoal samples taken from Pit 1 has been ¹⁴C dated to 420–565. Moreover, the analysis of the pottery from Pits 1 and 2 has indicated parallels with the pottery excavated at sites dated to the late 5th and first half of the 6th

century. Until very recently, such early ¹⁴C dates and pottery parallels were disregarded and deemed 'much too early' (Pavlovič 2017a, 359). However, a number of sites have come to light in the last two decades that revealed small finds attributable to the Early Slavs. These sites have provided ¹⁴C dates that support the traditionally accepted settlement of the Slavs to the fringes and within the Eastern Roman Empire, but also ¹⁴C dates that are earlier and indicate that small groups of Slavs inhabited certain areas even before the departure of the Langobards for Italy and before the arrival of the Avars to the Pannonia Plain, i.e. prior to 568.

In Slovenia, such sites largely came to light around Murska Sobota, in the region of Prekmurje. In addition to the already mentioned site of Nova tabla, the early ¹⁴C dates come from Pod Kotom – jug near Krog and Popava near Lipovci 1 (Pavlovič 2017a, 354, 355, 359). Outside Slovenia, also dated to 546 at the latest or before 569 are two burials at the site An den Klostergründen, Großprüfening, along the upper reaches of the Danube at Regensburg (Losert 2011, 489). A pit at Suchohrad, a site near the River Morava in Slovakia has been ¹⁴C dated to the first half of the 6th century (Fusek, Zábajník 2010, 172). From the recently investigated site at Fodor-kert – Miercurea Ciuc along the River Olt in eastern Transylvania, Romania, five charcoal and bone samples from five sunken-featured buildings have been ¹⁴C dated, with all five buildings containing hand-built undecorated jars identified as Prague type jars with an archaic rim and round baking dishes (Botár 2018, 34; Botár, Puskás 2019, 197–211, 212), comparable with the jars from Cerklje ob Krki, as well as the jars and baking dishes from Nova tabla near Murska Sobota (Pavlovič 2020, 186). Two of the sunken-featured buildings are dated to 541 – 651, one to 428 – 591 and the last one to 418 – 553 (Botár 2018, 33; Botár, Puskás 2019, 212, 213).

These sites indicate that the process of the Slavs settling areas west of the Carpathians and in the eastern Alps was most likely lengthier and more complex than previously thought. The time frame also raises the most intriguing question of this contribution: when exactly and in relation with which historical events could the first Slavs have settled in Dolenjska region?

There is great scepticism with regards to the early dating on the part of some authors, who offer unconvincing arguments to dismiss the hypothesis concerning individual groups of the Early Slavs settling the territory of present-day Slovenia, par-

ticularly the Prekmurje region already in the first half of the 6th century (Curta 2018), while some authors completely disregard such a possibility and insist on the historically determined time frame (Kerman 2018, 60). However, the sites listed above are too numerous and their evidence too compelling to ignore. Part of the professional public has recognised the new evidence as providing a new understanding of the Early Middle Ages and an opportunity to rethink the processes taking place in the 6th and 7th centuries (Guštin 2018, 31, 32; Štular, Pleterski 2018, 10; also, Profantov, Profant 2020, Fn. 19).

For Prekmurje, the possible settlement of the Slavs already towards the end of the 5th or in the first half of the 6th century has been argued with the absence of Late Antique finds from the 5th and 6th centuries (Ciglenečki 2000, Fig. 2) as an indication that the western fringes of the Pannonian Plain were likely uninhabited for several decades; this is corroborated by ancient literary evidence. Such desolation could enable small groups of Slavs to settle here without much complication. The argumentation proceeds with the first epigraphic mention of Slavs in the Pannonian Plain in the encomium written by Martin of Braga, with the Langobard settlement pattern in the Pannonian Plain and on the hilltop settlements of central Slovenia, but also with linguistic observations pertaining to the language of the Slavic population living between the Danube and the Adriatic (Pavlovič 2017a, 363–367). Having said that, the settlement and political situation is substantially different in Dolenjska and the possible settlement by groups of the Early Slavs cannot be fully explained using the same arguments as for Prekmurje.

The valley of the Krka around the confluence with the River Sava and the Brežice Gate, i.e. passage to the Pannonian Plain was not uninhabited between the late 5th and the mid-6th century. Not only here, but across present-day Slovenia, the settlement pattern witnesses a radical change between the late 4th and the mid-5th century with the decline of lowland settlement, be it in large urban settlements including *Nevidunum*, which is closest to Cerklje, or in the countryside (Ciglenečki 2000, 121). This was followed in the second half of the 5th and the 6th century by the establishment of new and well-protected centres such as Kranj, located at a certain distance from Cerklje (Ciglenečki 2020, 236, 237; Sagadin 2008), as well as closer-lying Črnomelj (Mason 1998; 2008) and a multitude of fortified hilltop

settlements or miniature towns in remote areas (Ciglenečki 2012, 460, 463, 472).

The Roman population retreated from the lowland to raised locations that provided security and control over strategic points. In the overview of the new investigations in south-eastern Slovenia, Phil Mason (2018) has shown that the Late Antique and early medieval settlement – marked with the arrival of the Slavs – are interconnected.

In administrative terms, the wider area of Cerklje ob Krki in Late Antiquity belonged to the Pannonian province of Savia that formed part of the Ostrogothic Kingdom. In Ostrogothic sources, the province is also referred to as *Suavia*, presumably not named after the River Sava as previously thought, but rather after the Suebi people who moved from the province of Pannonia Prima to Savia (Bratož 2014, 375). The Ostrogothic presence in Slovenia is well-documented in Kranj, in the Gorenjska region (Vinski 1980, 17–20; Knific 2005, 331–334; Knific, Lux 2015, 31), in the Dravlje cemetery in Ljubljana (Slabe 1975), at Miren near Nova Gorica (Tratnik, Karo 2018) and several hilltop settlements. In the wider area of Cerklje ob Krki, finds associated with the Ostrogoths came to light at the hilltop settlements on Zidani gaber above Mihovo, Velika Strmica above the valley of the River Radulja, in the upper reaches of the Krka also on Korinjski hrib (Ciglenečki 2006, 111–117). Possibly the geographically closest indication of a Germanic people – possibly Goths – is the deformed skull unearthed only 4.5 km from Cerklje, in the lowland cave of Levakova jama below Stari grad near Podbočje (Guštin 1976, 269, 270, Fig. 10; Dular, Ciglenečki, Dular 1995, 161, Fig. 160).

The presence of the Ostrogoths can also be traced through coin finds. As many as fifteen sites from Slovenia yielded over thirty Ostrogoth coins, mostly silver ones (Demo 1994; Ciglenečki 2006; Knific, Nabergoj 2016, Fig. 47). The last of them were minted under King Vitigis and buried or lost after 539.

A more intense presence of Ostrogoth garrisons is linked to the fortification of the major routes leading into Italy (Ciglenečki 1985, 266; id. 2020, 279) and to the control of the roads and junctions between Siscia and Emona, or the alternative route along the valley of the Krka, across the Notranjska region (Ciglenečki, 2006, Fig. 1).

The Goths lost Savia probably already in the first years of the Gothic Wars, but certainly in the 540s, after which the Eastern Roman Empire took over the control of the province (Bratož 2014, 431,

542). Compelling evidence of administrative ties with Constantinople and of a short-lived activity of certain Byzantine institutions is the lead imperial seal (*bullā*) with the depiction of Justinian I that was found in Zidani gaber above Mihovo together with a bronze coin minted under the same emperor, in 556–557 (Knific, Nabergoj 2016, Fig. 46; Tratnik 2020, 86). Most likely also connected with the activities of the Eastern Roman Empire and its army is the construction or renovation of certain forts with a distinct military character (Ciglenečki 2020, 227–230). These include Zidani gaber above Mihovo, Gradec above Velika Strmica, Korinjskih hrib above Veliki Korinj and Rifnik (Ciglenečki 2020, Fig. 12.1, 279–285), to mention only those relevant for the area under discussion.

The Eastern Roman rule in this area was relatively short-lived as the Emperor Justinian decreed to transfer the control over *pólis Norikón*, over fortresses in Pannonia and numerous other areas to the Langobards sometime between 546 and 548 (Bratož 2014, 454, 455). The Langobard presence in Savia is reflected in many archaeological finds associated with them (Ciglenečki 2001, Fig. 5; id. 2005, 256–269; Bratož 2014, 457).

The beginning of Slavic settlement in the south-eastern Alpine area is a controversial topic and any alternative view, not matter how solidly argued it may be, is met with scepticism. We will therefore not approach the matter by presenting arguments supporting such early settlement in association with the early groups of *foederati* of the Roman Empire in the late 4th and early 5th centuries, with the unnamed groups that Priscus of Panium encountered when on a diplomatic mission to the court of Attila (Gračanin 2008, 17, 18) as part of the multi-ethnic Hun State in the mid-5th century, or with the demographic composition of the Carpathian Basin in the time after the fall of the Hun State (Bratož 2014, 356, particularly Fn. 218). Instead, we will focus on the arguments that allow the possibility of dating their settlement in the area of Cerklje ob Krki in the first half or middle of the 6th century.

The demographic composition of the Pannonian area, particularly *S(u)avia*, *Pannonia Sirmiensis* and *Pannonia Prima*, the last one no longer mentioned in the 6th century, was complex. Within the confines of the Ostrogothic state, this can be gleaned from Cassiodorus' collection of royal letters and decrees (Šašel 1979, 134, 135, Fig. 3). Several categories of population are related for the above-mentioned provinces from 504 onwards. In addition to the Goths and Romans, part of the population was

called *barbari*, *antiqui barbari* and *extraneae gentes*. Theodoric is believed to have used the term *barbari* for the non-Roman and non-Gothic inhabitants of *Pannonia Sirmiensis* who were prone to violence (Bratož 2014, 397). In contrast, Šašel saw them as a new population group composed of the Suebi, Huns, possibly, Sciri and also Slavs, whom Theodoric had known from the time of the Gothic migration from Pannonia to Lower Moesia after 472 (Šašel 1979, 135). The name *antiqui barbari* is believed to refer to the Marcomannic Suebi who had moved from Pannonia Prima to Savia, while *extraneae gentes* may refer to the Langobards who were already settling Pannonia south of the Danube in this period (Šašel, l. c.; Bratož 2014, 397, 398). In addition to the peoples with known and even recorded names, these Ostrogothic sources also mention undefined barbarians. Similarly as Priscus of Panium writing of unnamed barbarians in the mid-5th century, some of the peoples in Pannonia may not have been known to the writers from Ravenna and Constantinople by name, whereas the authors who lived in the southern Pannonian provinces in the initial decades of the 6th century did know and called at least some of them Slavs. This can be inferred from the earliest epigraphic record mentioning the Slavs (*Sclavus* in singular) in Pannonia. In 558, Martin of Braga wrote an encomium to Martin of Tours in an epigraphic dedication of the cathedral finished in that year in the monastery of Dumium near Braga (*Bracara Augusta*), in Portugal. In it, he lists peoples including the Slavs who lived in Pannonia and accepted Jesus Christ owing to Martin of Tours (Šašel 1976, 151, 152). Martin of Tours was born in *Savaria* (modern Sombathely, Hungary), while Martin of Braga was most likely born somewhere in the area of the confluence of the Drava and Sava with the Danube (*Bassianensis Pannonia*) or in Pannonia Savia (Šašel 1976, 154). Šašel observed that Martin of Braga did not list the peoples following a specific order, but rather spontaneously from his memories as a young man, most likely from the 520s or 530s. This source suggests that small groups of Early Slavs were present in Pannonia south of the Danube at least from the 520s onwards (Gračanin 2008, 24).

It is possible that the Slavs of Martin of Braga were among Theodoric's barbarians in Pannonia Prima and Savia, who left behind archaeological traces in the shape of pits with Early Slavic pottery at Nova tabla and Cerklje ob Krki.

In the first half of the 6th century, the Early Slavs joined different armies as mercenaries serving

under different commanders – Langobard Ildegis who set out to fight on the side of the Ostrogoths in Italy (Bratož 2014, 458, 459, for the starting point of these campaigns, see Fn. 56), Byzantine Belisarius in spite of the fact that the Eastern Roman army organised marches against the Slavs north of the Danube (Kotłowska, Różycki 2018, 18, Różycki 2018, 43, 44, Fn. 55) and possibly even one Baiuwarus fighting north of the Alps (Losert 2011, 482–483, 489).

The notes on different Slavic groups fighting on opposing sides reveal that the Slavs did not exist as a monolithic group that would plan a common settlement or envisage a common future. They are, on the one hand, mentioned in the first half of the 6th century as plunderers on raiding campaigns into the Roman Empire (Sarantis 2018, 221). On the other hand, there are notes from roughly the same time of groups, mainly associated with the Anti, who became Byzantine *foederati* serving on the south Danube *limes* (Kardaras 2018, 390). Archaeological evidence from that area confirms the presence of Early Slavs in the shape of characteristic sunken-featured buildings containing Prague and Pen'kovo type pottery recovered from Byzantine forts (Hrissimov 2015; Angelova, Koleva 2007).

In contact with the Eastern Roman Empire and even more so in the time of the Gothic Wars, the Slavs found themselves in a Byzantine whirlwind of alliances, tactics, instigations of one group of barbarians against another (Moorhead 1995, 18, 19; Pohl 1997, 75, 76; Izdebski 2011, 53, 60) and a frantic recruitment of mercenaries (Pohl 2005, 453).

The earliest mentions of the Slavs in the Byzantine army under the command of Belisarius suggest they came to Italy from the Lower Danube area across the Balkans and Dalmatia, a province joined with Savia in the last decade of Gothic rule (Bratož 2014, 381, 452), as mercenaries together with the related Anti and Huns. In 537, they participated in the siege of Rome and in 539 the siege of *Auximum* (l. c., 458, particularly Fn. 53, also Kotłowska, Różycki 2018, 18; Różycki 2018, 43, 44). In light of these reports, we can imagine that small groups of Slavs moved from areas along the southern stretches of the Danube and settled, at least temporarily, in the Krka Valley along the alternative route towards Italy (Ciglencčki 1985). Another potentially significant fact for understanding an Early Slav settlement in this area is that the routes that led from the Balkans to Italy gained

in strategic importance after 540 when Justinian changed his strategy and deployed the army to face the Goths via land routes, no longer across the sea (Pohl 2005, 468, 469).

The possible settlement of groups of Early Slavs in the area that Byzantines newly conquered in Savia, after 537, can be viewed in the broader framework of alliances that reflect Justinian's new concept of border protection (Kardaras 2018, 390; Różycki 2018, 33, Fn. 4), which involves settling allied peoples in the border zone as buffer against 'enemy' peoples.

The Emperor Justinian may have deliberately settled groups of Slavs in front of the fortresses in Savia where they would take part in defending the new, temporary border of the Empire. Such a situation is similar to the already-mentioned one along the southern Danube. There, he formed an alliance with the Anti (*foedus*) in 545/46, whose main task was to defend the border along the southern Danube against nomadic peoples. The *foedus* was soon broken, though the Anti continued to be mentioned as allies of Byzantium until 602 (Kardaras 2018, 390; Różycki 2018, 33, Fn. 4).

Ancient texts from the 6th century describe the Slavs as very hospitable towards foreigners, but completely unreliable as partners in alliances, which they could break with ease (Gómez 2018, 53). They did not suffer foreign rule, particularly on their territory. They are believed to have lived in small fragmented tribal communities with local chieftains and without a central government, rules and discipline (Kardaras 2018, 391). We may even speculate that it was the unreliable and unpredictable nature of the Slavic clans and their chieftains that contributed to Justinian's decision between 546 and 548 to rather assign *pólis Norikón* and the Pannonian forts – in part also in Savia – together with a large sum of money to the Langobards who were charged with protecting the area against the advancing Franks (Bratož 2014, 454).

In short, the Early Slavs in the first half or middle of the 6th century may have stayed in the valley of the Krka as mercenaries in the Byzantine army that advanced from the Lower Danube Basin towards Italy under the command of Belisarius. Familiarising themselves with the land, they could later have settled here together with their families. It is also possible that they were settled here with the aim of protecting the border after the Eastern Roman Empire regained these areas from the Ostrogoths. This logic may hold true for the settlement of the Early Slavs in Prekmurje as

well; the demographically devastated area between the River Mura and Lake Balaton functioned as the border zone with the Langobards until 546.

Conclusion

The earliest early medieval phase in Cerklje ob Krki may be ascribed to the Early Slavs. Cerklje ob Krki is the site with the earliest known Slavic traces in Dolenjska and also among the earliest ones on the territory of present-day Slovenia. The small finds, particularly the pottery attributed to the Prague type with an archaic rim, is related to that recovered north of the Danube and dated to the 5th and first half of the 6th century, while some parallels tie it to the Slavs along the southern Danube; in Slovenia, it is parallel to the finds from the sites in the area of Murska Sobota datable from the late 5th to the first half of the 7th century.

The three ¹⁴C dates for Pits 1 and 2, ascribed to the first phase of early medieval habitation, show that a small hamlet must have existed here roughly between 585 and 660. A surprising find is that of relatively large cattle similar to the large cattle of Roman (proto)breed introduced here during the Romanisation process, which has previously not been positively identified on any of the Slovenian sites from the 6th and first half of the 7th century. The people living at Cerklje ob Krki could only have obtained these animals from the large centres of the territory under the administration of the Eastern Roman Empire, within the Empire itself or with the Avars in the area of the Khaganate. The most likely explanation is that they obtained it on one of their raids of the territory under Byzantine administration, as such plundering campaigns of the Slavs are mentioned several times in the texts of Byzantine authors from the mid-6th century onwards; these consider plundering as the main activity of the Slavs.

The fourth ¹⁴C date, supported with parallels for the pottery and numerous early dates of a similar

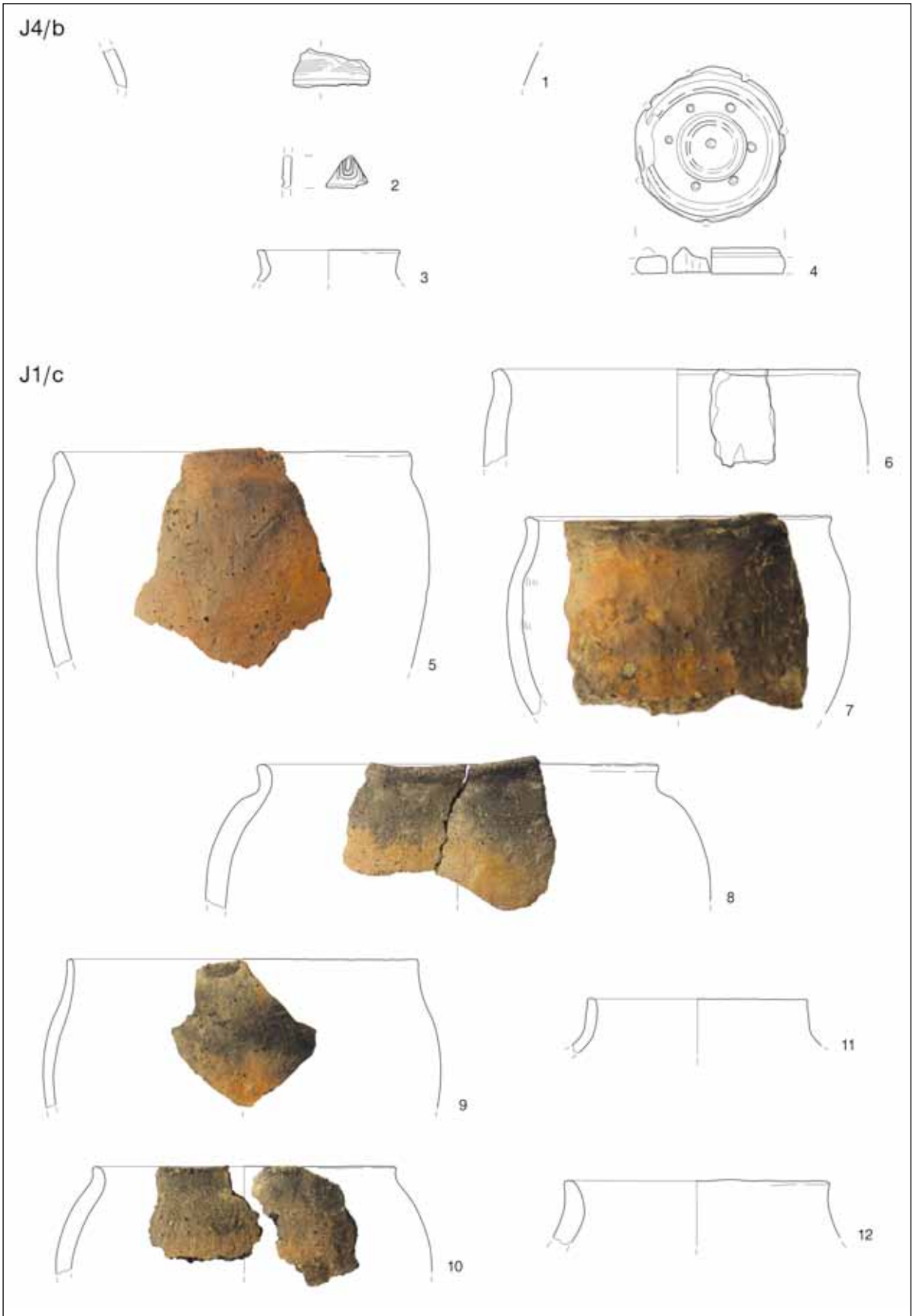
range from other sites, allows for the possibility that certain small groups of Slavs lived here even before the mid-6th century, i.e. before the Langobards moved to Italy and the Avars entered the Pannonian Plain.

In light of this early dating, the Slavic presence in the Krka Valley during the first half of the 6th century may be linked to the activities of the Eastern Roman Empire. Ancient literary sources reveal that allied groups of Slavs were incorporated into the Byzantine army that crossed the territory of present-day Slovenia to engage the Goths in Italy. In the spirit of his new policy of border protection, the Emperor Justinian also settled different allied peoples along the borders of the Empire. The Slavs and particularly the associated Anti thus protected the border from nomadic incursions along the southern Danube. Along the same lines, some other groups of Slavs may have been engaged to guard the border in Savia, which Byzantines regained from the Goths and later, in the spirit of the same policy, settled Langobards in this area as protection against the advancing Franks.

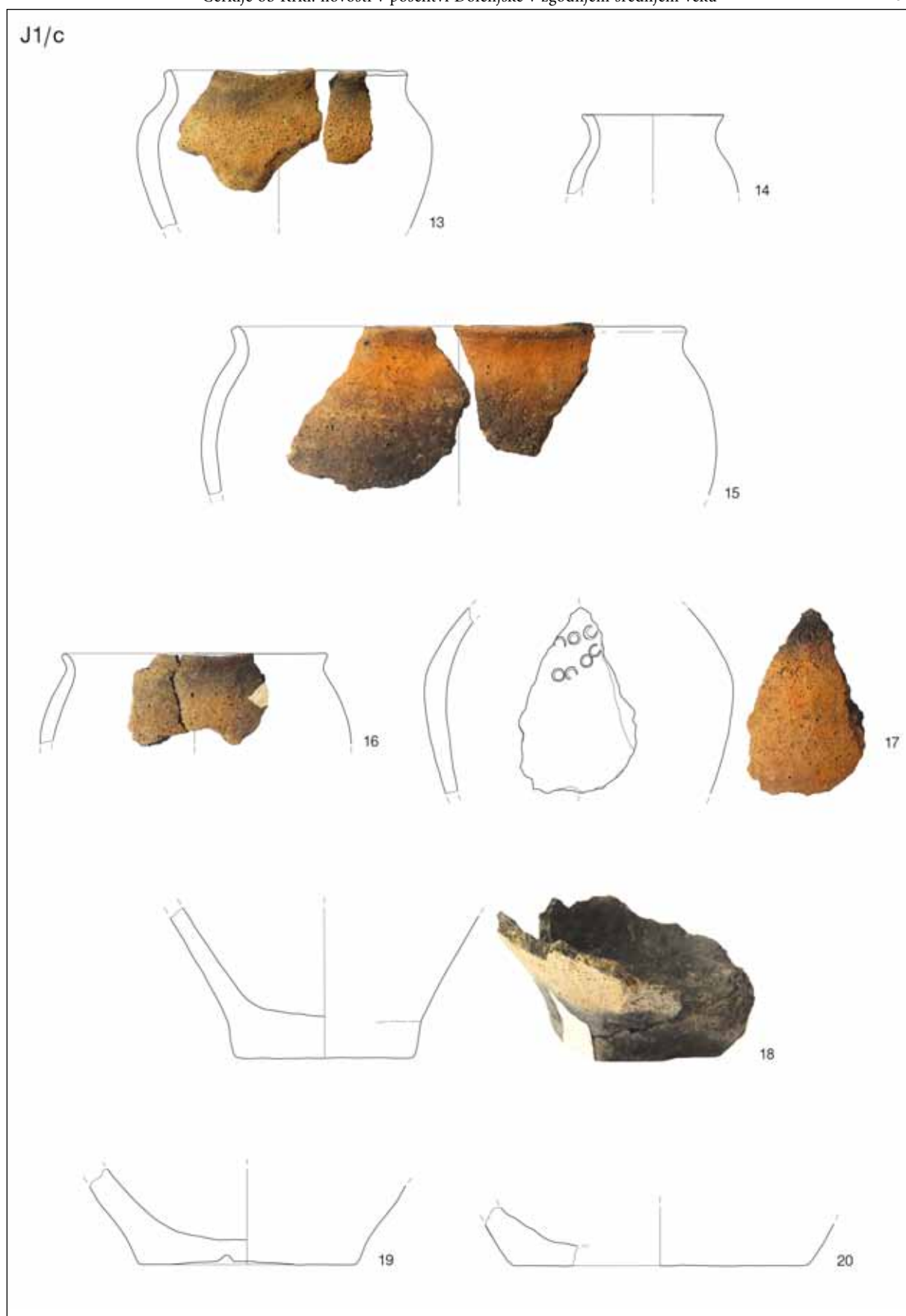
Having said this, we should emphasise that the modest archaeological remains are not seen as the beginnings of a permanent Slavic settlement of the area, but rather as traces of their temporary presence.

The buildings of the second medieval phase that were erected in the area of the primary school in Cerklje ob Krki may have had a wooden superstructure. The pottery from these buildings can be attributed to a time between the mid-10th and mid-12th centuries, possibly related to the agricultural hinterland of the feudal estate of Stari grad in Podbočje. These remains may even represent the beginnings of the village of Cerklje ob Krki that has been continuously inhabited to this day and was first mentioned in written records as *Zirkoviz* in 1331.

Translation: Andreja Maver

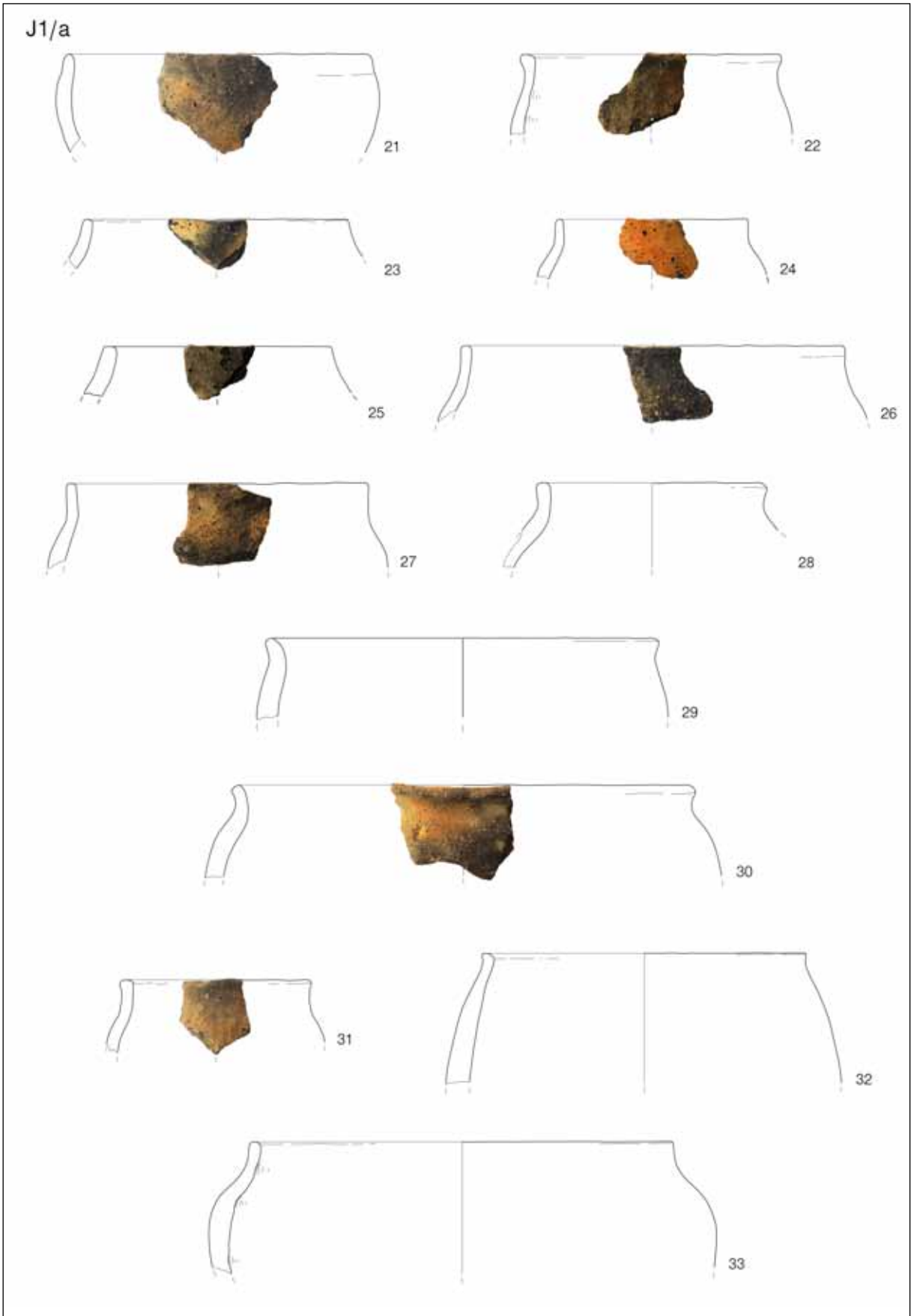

T. 1: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Zgodnesrednjeveški jami . 1–4 (J4/zasutje b), 5–12 (J1/zasutje c). Keramika. M. = 1:3.
 Pl. 1: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Early medieval Pits. 1–4 (J4/Fill b), 5–12 (J1/Fill c). Pottery. Scale = 1:3.

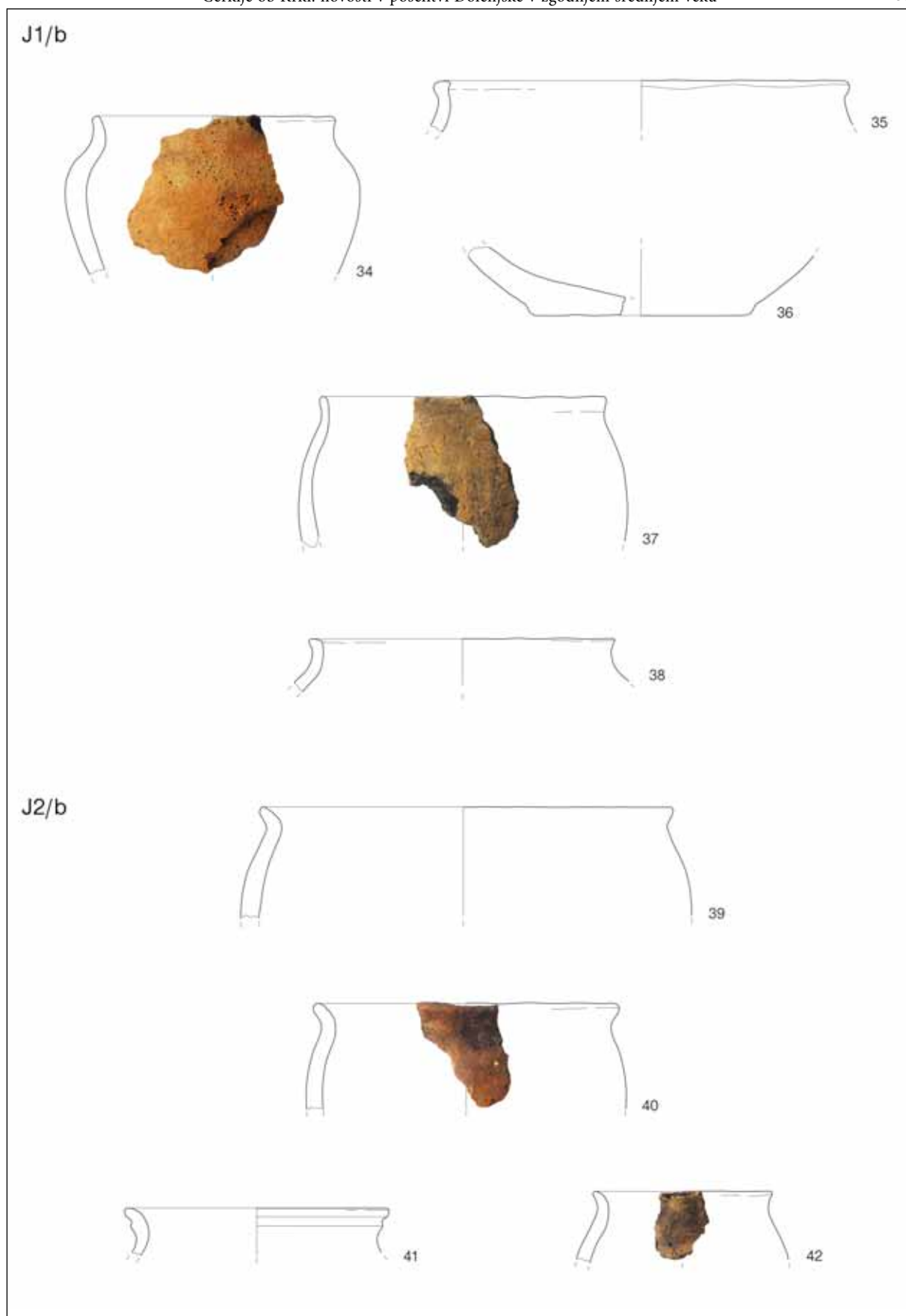
T. 2: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Zgodnesrednjeveška jama J1 (zasutje c). Keramika. M. = 1:3.

Pl. 2: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Early medieval Pit J1 (Fill c). Pottery. Scale = 1:3.

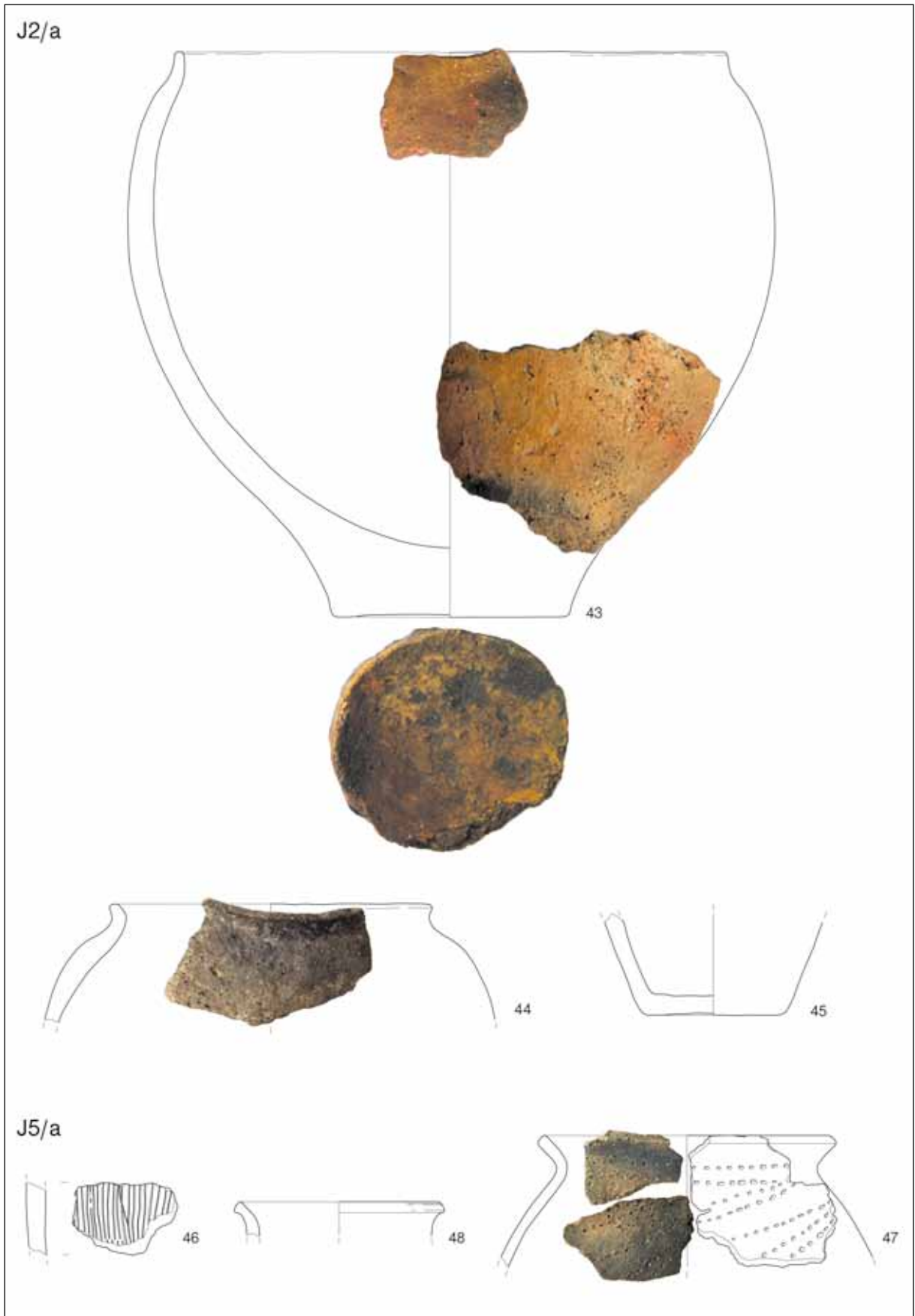

T. 3: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Zgodnjesrednjeveška jama J1 (zasutje a). Keramika. M. = 1:3.

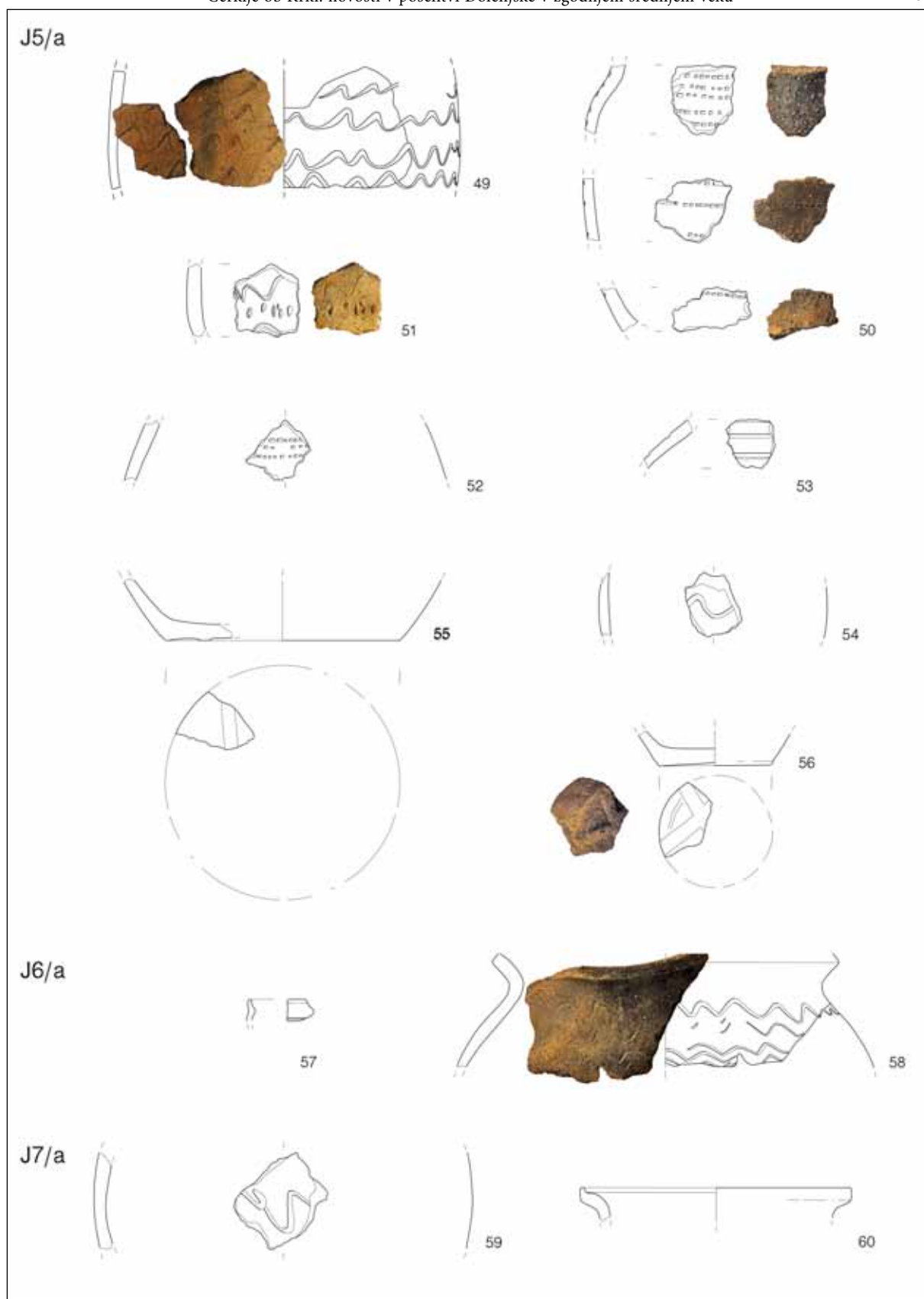
Pl. 3: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Early medieval Pit J1 (Fill a). Pottery. Scale = 1:3.

T. 4: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Zgodnjesrednjeveški jami. 34–38 (J1/zasutje b), 39–42 (J2/zasutje b). Keramika. M. = 1:3.
 Pl. 4: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Early medieval Pits. 34–38 (J1/Fill b); 39–42 (J2/Fill b). Pottery. Scale = 1:3.

T. 5: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Zgodnjesrednjeveški jami. 43–45 (J2/zasutje a), 46–48 (J5/zasutje a). Keramika. M. = 1:3.
 Pl. 5: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Early medieval Pits. 43–45 (J2/Fill a), 46–48 (J5/Fill a). Pottery. Scale = 1:3.

T. 6: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Zgodnjesrednjeveške jame. 46–56 (J5/zasutje a), 57–58 (J6/zasutje a), 59–60 (J7/zasutje a). Keramika. M. = 1:3.

Pl. 6: Cerklje ob Krki – Osnovna šola. Early medieval Pits. 46–56 (J5/Fill a), 57–58 (J6/Fill a), 59–60 (J7/Fill a). Pottery. Scale = 1:3.

Daša Pavlovič
Narodni muzej Slovenije
Prešernova 20
SI-1000 Ljubljana
Dasa.Pavlovic@nms.si

Petra Vojaković
Arhej d.o.o.
Drožanjska cesta 23
SI-8290 Sevnica
petra.vojakovic@gmail.com

Borut Toškan
Znanstvenoraziskovalni center SAZU
Inštitut za arheologijo
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
borut.toskan@zrc-sazu.si

Slikovno gradivo: Sl. 2–8 (osnova: Robert Erjavec; foto: Rui Rios). – T. 1–8 (Suzana Puhar, Borut Plohl; foto: Jašar Skorupan). Vsi: Arhej d. o. o.

Illustrations: Fig. 2–8 (base: Robert Erjavec; photo: Rui Rios). – Pl. 1–8 (Suzana Puhar, Borut Plohl; photo: Jašar Skorupan). All: Arhej d. o. o.